

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMUSAL ALAN OLARAK MEYDANLARIN
GÜNÜMÜZDE DEĞİŞEN KULLANIMI:
KÜTAHYA ULU CAMİ VE ZAFER MEYDANI ÖRNEKLERİ

Ebru Gül ÇAKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Planlama Programı

Danışman
Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Ağustos, 2023

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL ALAN OLARAK MEYDANLARIN GÜNÜMÜZDE
DEĞİŞEN KULLANIMI: KÜTAHYA ULU CAMİ VE ZAFER
MEYDANI ÖRNEKLERİ**

Ebru Gül ÇAKIR tarafından hazırlanan tez çalışması 23.08.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elif ÖRNEK
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Elif ÖRNEK, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Ali KILIÇ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Aylin ŞENTÜRK, Üye
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Kamusal Alan Olarak Meydanların Günümüzde Değişen Kullanımı başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Ebru Gül ÇAKIR

İmza

TEŞEKKÜR

*“Aşk yazılmamış olsa bile adımın üzerine
adımı aşkın üstüne kendim yazarım.”*

Sebeb-i Telif

Yüksek Lisans tezimin hazırlanmasında bana değerli vaktini ayıran, zorlandığım anlarda bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, destek olan değerli hocam Doç. Dr. Elif Örnek’e çok teşekkür ederim.

Tez jürimde yer alan ve çalıştığım konu hakkında donanım sahibi değerli hocalarım Dr. Öğr. Üye. Ali Kılıç ve Dr. Öğr. Üye. Aylin Şentürk’e, çalışma süresince gösterdikleri hoşgörü ve anlayış nedeniyle Kentsel Koruma ve Planlama Programı’ndaki tüm hocalarım ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca beni hem maddi hem de manevi olarak destekleyen sevgili annem ve babam başta olmak üzere benimle birlikte tez yazmış kadar olan tüm dostlarım, arkadaşlarım ve tanıdığım güzel insanların bana gösterdiği sabır, anlayış ve hoşgörü için ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Ebru Gül ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
1 GİRİŞ	1
1.1 Amaç	1
1.2 Kapsam.....	1
1.3 Yöntem.....	2
1.4 Hipotez	2
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1 Mekân ve Yer Kavramı.....	4
2.2 Kamusal Alan ve Kamusal Mekân.....	8
2.3 Kamusal Bir Mekân Olarak Meydan	17
2.4 Meydan Tipolojileri	19
3 MEYDANLARIN DEĞİŞEN ANLAMI VE KİMLİK	28
3.1 Meydanların Tarihi ve Mekânsal Gelişimi	28
3.2 Meydanların Değişen Anlamı	35
3.3 Kamusal Mekânda Kalite ve Kimlik.....	36
4 MEYDAN KULLANIMI ÜZERİNE İKİ ÖRNEK: ULU CAMİ ÇEVRESİ VE ZAFER MEYDANI	44
4.1 Kütahya'nın Kentsel Gelişimi.....	44
4.2 Kütahya'nın İmar Planları.....	55
4.3 Kütahya Ulu Cami ve Çevresi	60
4.4 Kütahya Zafer Meydanı	72
5 SONUÇ	92
KAYNAKÇA	99
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	107

KISALTMA LİSTESİ

GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
MÖ	Milattan Önce
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
PPS	Project for Public Space
TKTVYK	Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu
yy	Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Rob Krier'in kamusal mekânları sınıflandırdığı 3 temel form (Krier, 1979) ..	20
Şekil 2.2 Rob Krier'in forma bağlı meydan tipleri (Krier, 1979).....	20
Şekil 2.3 Rob Krier'in meydan tipleri için dünya örnekleri	21
Şekil 2.4 Zucker'ın meydan gruplandırması örnekleri (Zucker, 1959).....	22
Şekil 2.5 Stübben'ın meydan gruplandırması örnekleri.....	26
Şekil 3.1 Atina agora planı	29
Şekil 3.2 Roma merkezinden forum örnekleri.....	30
Şekil 3.3 Gehl'in aktivite sınıflandırması.....	40
Şekil 3.4 PPS'in mekânsal kalite kriterleri (PPS, 2000).....	41
Şekil 3.5 Mekânsal kalite üzerine yapılan çalışmalar.....	43
Şekil 4.1 Kütahya kalesi ve doğu etekleri (Kütahya Belediyesi Arşivi)	45
Şekil 4.2 Ulu Cami ve çevresindeki yerleşim 1930 (Özbudak, 2018)	46
Şekil 4.3 Ulu Cami ve çevresi Cumhuriyet öncesi dönem yapıları (Özbudak, 2018)....	47
Şekil 4.4 Hükümet konağı ve çevresindeki yapılar (Özbudak, 2018)	48
Şekil 4.5 Erken Cumhuriyet döneminde kent planı ve mahalleler (Özbudak, 2018).....	49
Şekil 4.6 1950 ve 1981 yılı vazo meydanı planları (Özbudak, 2018)	50
Şekil 4.7 1955 yılında Cumhuriyet caddesi (Özbudak, 2018).....	51
Şekil 4.8 Tanzimat yapıları ve günümüz (2021)	52
Şekil 4.9 Kütahya'nın tarihsel süreçte yerleşim merkezleri (2021)	53
Şekil 4.10 Meydanlar arasında güçlü ilişki kuran sevgi yolu (2021)	54
Şekil 4.11 Kütahya'nın tarihsel süreçte merkezleri ve ulaşım ilişkileri (2021).....	54
Şekil 4.12 İdeal köy projesi (Özbudak & Önal, 2018)	56
Şekil 4.13 17.07.1987 tarih ve 3552 sayılı karar ile sit sınırları (Karadeniz, 2019).....	58
Şekil 4.14 29.11.2019 tarih ve 5551 sayılı karar ile sit sınırları (Hürata, Numan, & Aygen, 2021)	59
Şekil 4.15 1953 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)	60
Şekil 4.16 1961 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)	60
Şekil 4.17 1971 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)	61
Şekil 4.18 2011 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)	61
Şekil 4.19 Ulu Cami ve çevresi önemli yapılar ve yapım yılları (2021)	63
Şekil 4.20 Ulu Cami çevresi ulaşım paftası (2021)	65
Şekil 4.21 Ulu Cami çevresi erişilebilirlik paftası (2021)	66

Şekil 4.22 Ulu Cami çevresi okunabilirlik paftası (2021)	66
Şekil 4.23 Ulu Cami üstten bakış	67
Şekil 4.24 Ulu Cami ve çevresi erişim ve bağlantılar puan tablosu (2021)	68
Şekil 4.25 Ulu Cami ve çevresinin aktivitelere göre durumu (2021)	68
Şekil 4.26 Ulu Cami ve Çevresi aktivite çeşitleri ve yoğunlukları (2021)	69
Şekil 4.27 Ulu Cami ve çevresi zamana bağlı duraklama oranları (2021)	70
Şekil 4.28 Ulu Cami ve çevresi aktivite kolajı (2021)	71
Şekil 4.29 Ulu Cami ve çevresi kullanım ve aktiviteler puan tablosu (2021)	71
Şekil 4.34 Kışla yapısı ve kışla meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)	74
Şekil 4.35 Hükümet konağı ve lise yapıları (Kütahya Belediyesi Arşivi)	75
Şekil 4.36 1936 Belediye binası (Kütahya Belediyesi Arşivi)	75
Şekil 4.37 1958 Belediye Binası (Kütahya Belediyesi Arşivi)	76
Şekil 4.38 1947 belediye önü vazo civarı (Kütahya Belediyesi Arşivi)	76
Şekil 4.39 1970'ler vazo meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)	77
Şekil 4.40 1980'ler vazo meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)	77
Şekil 4.41 Eski ve yeni belediye binası	78
Şekil 4.42 Eski ve yeni valilik binası	78
Şekil 4.43 Zafer Meydanı ve alt meydanlar (2021)	80
Şekil 4.44 Meydan boyutları (2021)	81
Şekil 4.45 Meydanda yer alan sanatsal öğeler (2021)	82
Şekil 4.46 Zafer Meydanı ulaşım paftası (2021)	84
Şekil 4.47 Zafer Meydanı erişilebilirlik paftası (2021)	85
Şekil 4.48 Zafer Meydanı okunabilirlik paftası (2021)	85
Şekil 4.49 Zafer Meydanı üstten bakış	86
Şekil 4.50 Zafer Meydanı erişim ve bağlantılar puan tablosu (2021)	87
Şekil 4.51 Zafer Meydanının aktivitelere göre durumu (2021)	87
Şekil 4.52 Zafer Meydanı aktivite çeşitleri ve yoğunlukları (2021)	88
Şekil 4.53 Zafer meydanı zamana bağlı duraklama oranları (2021)	89
Şekil 4.54 Zafer Meydanı aktivite kolajı (2021)	90
Şekil 4.55 Zafer Meydanı kullanım ve aktiviteler puan tablosu (2021)	90

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Form kriterleri.....	24
Tablo 2.2 Fonksiyon kriterleri.....	27

Kamusal Alan Olarak Meydanların Günümüzde Değişen Kullanımı: Kütahya Ulu Cami ve Zafer Meydanı Örnekleri

Ebru Gül ÇAKIR

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Kültürel miras, toplumların geçirmiş olduğu dönemleri; sosyal, ekonomik ve kültürel durumları ortaya koyabilmek için önem taşımaktadır. Bu sebeptendir ki kent kültürünün ve kimliğinin vazgeçilmez bir ögesi olan kamusal mekânların, geçmişe tanıklık eden tarihsel dokusuyla birlikte gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak bizler için önemli birer sorumluluktur. Kamusal mekânlar bir kentin kimliğini ve kültürünü en iyi yansıtan yerler olarak karşımıza çıkar. Meydanlar ise geçmişten günümüze kadar kamusal mekânların en etkin kullanılan parçası olmuştur. Ancak küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler, bu alanların sosyal niteliklerinde değişim yaşanmasına ve bazı problemlere yol açmıştır. Kent imgesinin, kent kimliğinin ve kent kültürünün unutulmasıyla benzer karakterde ve niteliksiz mekânlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Ülkemizde de benzer bir süreç hakimdir. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar bu mekânlar kentlerde önemli bir yere sahipken 1950’li yıllarda hızlı kentleşmenin yarattığı baskı kentlerin sürekli büyümesine ve niteliklerinin değişmesine sebep olmuştur. Ayrıca bu mekânlar tasarım sürecinde ekonomik rasyonelliğin baskısı altında kalmaktadır. Anadolu kentlerinde unutilan kent kültürü; kimliksiz, niteliksiz ve benzer karakterde

mekânlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durumun sonucunda kent meydanları, tarih boyunca kentlerimizin kimliğini ve karakterini yansıtan önemli birer kentsel yaşam odağı iken şu an özgün değerlerini kaybetmiştir. Günümüzde daha çok otopark alanları olarak kullanılan, taşıt trafiğine yönelik kullanımları içeren kavşak noktaları haline gelmiştir.

Bu çalışmada; kamusal bir mekân olarak meydanların, tarihsel süreç içinde toplumsal ve mekânsal olarak nasıl değişime uğradığı ele alınacaktır. Kamusallığın ise kentte en iyi gözlemlendiği alanlar şüphesiz meydanlar olduğu için çalışma alanı meydanlar ile sınırlandırılmıştır. Meydanların sahip olmaları gereken nitelikleri ortaya koyabilmek amacıyla Kütahya'daki geleneksel ve modern diyebileceğimiz iki meydan üzerinden somut analizler yapmak hedeflenmiştir. Öncelikle bu meydanların form ve fonksiyonlarına ilişkin bir tipoloji çalışması ile özellikleri belirlenmiştir. Mekân kalitesi bağlamında ise mevcut mekânların kalitesinin geliştirilmesi, yeni oluşturulan mekânların ise daha kimlikli ve nitelikli olmasına yönelik kullanılabilecek mekânsal kalite parametreleri belirlenmiştir. Ardından da meydanların fiziksel ve işlevsel analizleri yapılarak belirlenen parametreler doğrultusunda mekânsal kaliteleri ortaya konmuştur. Tarihi zenginliklere sahip olan toplumlar, bu miraslarına sahip çıkabilmek adına sadece tek yapı ölçeğinde değil meydan ölçeğinde de çalışmalar yapmalıdırlar. Ancak o zaman daha yaşanabilir, kaliteli ve kendi kimliklerini yansıtan özgün kentsel mekânlar ortaya çıkacaktır.

Mekânsal kalite parametreleri bağlamında değerlendirilen iki meydan için ana hipotez doğrulanmaktadır. Bir meydanın korunması ile mekân kalitesi, kimliği ve yer duygusu arasında güçlü bir bağ vardır. Ulu Cami ve çevresi de zamanla değişime uğramış bir meydan olmasına rağmen Zafer Meydanına göre daha iyi korunmuştur. Zafer meydanı tarihsel süreç içinde yayaların geri planda bırakıldığı araç baskısı altında kalmış bir kavşak noktası haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, kamusal mekân, meydan, mekân kalitesi, kimlik

Today's Changing Use of Square As A Public Area: Examples of Kütahya Ulu Mosque And Zafer Square

Ebru Gül ÇAKIR

Department of City and Regional Planning

Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Cultural heritage includes the periods that societies have gone through; It is important to reveal social, economic and cultural situations. For this reason, it is an important responsibility for us to ensure that public spaces, which are an indispensable element of urban culture and identity, are transferred to future generations with their historical texture that bears witness to the past. Public spaces appear as places that best reflect the identity and culture of a city. Squares have been the most effectively used part of public spaces from past to present. However, globalization and technological advances have led to changes in the social characteristics of these areas and some problems. With the forgetting of the urban image, urban identity and urban culture, spaces with similar characteristics and without qualifications began to emerge.

A similar process prevails in our country. While these places had an important place in cities until the first years of the Republic, the pressure created by rapid urbanization in the 1950s caused the cities to constantly grow and their qualities to change. In addition, these spaces are under the pressure of economic rationality in the design process. Forgotten urban culture in Anatolian cities; It has paved the way for the emergence of spaces with no identity, no qualifications and similar characters. As a result of this situation, while city squares have been important centers of urban life reflecting the

identity and character of our cities throughout history, they have now lost their original values. Nowadays, they have become intersection points that are mostly used as parking areas and include uses for vehicle traffic.

In this study; It will be discussed how squares, as public spaces, have changed socially and spatially throughout the historical process. Since squares are undoubtedly the areas where publicity is best observed in the city, the study area is limited to squares. In order to reveal the qualities that squares should have, it is aimed to make concrete analyzes on two squares in Kütahya, which we can call traditional and modern. First of all, the characteristics of these squares were determined through a typology study regarding their forms and functions. In the context of space quality, spatial quality parameters that can be used to improve the quality of existing spaces and to make newly created spaces more distinctive and qualified have been determined. Then, physical and functional analyzes of the squares were made and their spatial quality was revealed in line with the determined parameters. Societies with historical riches should work not only on the scale of single buildings but also on the scale of squares in order to protect their heritage. Only then will more livable, high-quality and original urban spaces that reflect their own identities emerge.

The main hypothesis is confirmed for the two squares evaluated in the context of spatial quality parameters. There is a strong link between the preservation of a square and the quality of space, identity and sense of place. Although the Ulu Mosque and its surroundings are a square that has changed over time, it is better preserved than Zafer Square. Throughout history, Victory Square has become a junction point under vehicle pressure, where pedestrians are left in the background.

Keywords: Public space, public sphere, square, spatial quality, identity

1.1 Amaç

Kent imgesinin, kent kimliğinin ve kent kültürünün unutulmasıyla benzer karakterde ve niteliksiz mekânlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada, kamusal bir mekân olan meydanların sağlıklı bir kent yaşamını desteklemesi için gereken mekânsal kalite kriterlerini belirlemek ve Kütahya'daki meydanların bu kriterleri ne ölçüde yerine getirdiğini analiz etmek amaçlanmıştır. Meydanların fiziksel yapısının kent sakinleri için kullanılabilir, çekici ve toplumsal etkileşim için bir araya gelme imkânı sunan kamusal mekânlar olarak işlev gösterip göstermediğini ortaya koymak ve daha iyi hale getirmek için hangi düzenlemelerin yapılması gerektiği son bölümde verilmeye çalışılmıştır.

1.2 Kapsam

Çalışmanın birinci bölümü amaç, kapsam, yöntem ve hipotezlerin belirlenmesi ile başlamıştır. Kavramsal kısmı içeren ikinci bölüm; mekân ve yer kavramlarının genel anlamından başlayıp kamusal alan, kamusal mekân ve meydana kadar daraltılmıştır. Kavramsal çerçeve çizilirken kamusal alanın farklı teorisyenler tarafından tanımlarına yer verilmiştir. Fakat çalışma boyunca kamusal alan politik anlamının dışında fizik mekândaki yansıması ile sınırlandırılıp kamusal mekân olarak ele alınmıştır. Kamusal alanın kentte en iyi gözlemlendiği alanlar meydanlar olduğu için kamusal bir mekân olan meydanlardan bahsedilmiştir. Ardından meydan tipolojileri bağlamında form ve fonksiyon üzerinden sınıflandırmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde tarihsel süreç içinde meydanların geçirdiği değişim evreleri dikkate alınarak hem batıda hem ülkemizde meydanların üstlendiği rollere yer verilmiştir. Aynı zamanda meydanların kent kimliğini yansıtmamasından dolayı önemi vurgulanarak meydanların değişen anlamı üzerinde durulmuştur. Kimlikli ve sağlıklı kamusal mekânlar için meydanlarda olması gereken mekânsal kalite kriterleri ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde çalışma alanı olarak Kütahya'da yer alan iki meydan belirlenmiştir. Karşılaştırma yapmamıza olanak sağlaması için; koruma alan sınırı içinde yer alan Ulu Cami ve çevresi (geleneksel meydan) ile koruma alan sınırı dışında kalan Zafer Meydanı (modern meydan)

seçilmiştir. İkisi de kentte önemli yere sahip olan odak noktaları olarak karşımıza çıkar. Her iki meydanın da kent merkezinde yer alması, sınırları içinde tarihi yapıları barındırması ve kentsel kimliğe katkı sağlaması seçim nedenleri arasındadır. Meydanlar önce tipolojiler bağlamında sonrasında ise kentsel kalite parametreleri bağlamında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise tarihi geçmişe sahip bu meydanların tanınmasının ve korunmasının önemine dikkat çekilerek önerilerde bulunulmuştur.

1.3 Yöntem

Bu çalışma yapılırken kaynak araştırması ve alan araştırması olmak üzere 2 yöntem kullanılmıştır. Öncelikle kavramsal çerçeve çizilmiş ve literatür taraması yapılmıştır. Literatürde farklı araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırma ve parametreler doğrultusunda bazı kriterler belirlenmiş ve örnek alanlar üzerinde uygulanmıştır. Öncelikle Kütahya'nın kentsel gelişimi ve meydanlarının tarihsel süreçte değişen anlamı irdelendikten sonra belirlenen kriterler bağlamında meydan tipolojileri değerlendirilmiştir. Bu bölümde daha çok yazılı görsel literatürden faydalanılmış; görseller, haritalar, plan ve plan raporlarına yer verilmiştir. Sonrasında ise belirlenen mekânsal kalite parametreleri doğrultusunda, meydan kullanıcıları üzerinde gözlem, haritalama, video ve fotoğraf teknikleri kullanılmıştır. Gözlem çalışmaları her kriter için süre aralıklı ya da kişi sayısı bazlı yapılmıştır. Her iki alanda ayrı ayrı gözlem istasyonları seçilmiştir. Bu istasyonlarda farklı zaman dilimlerinde 1 saatlik gözlem ve kayıt işlemleri yapılmış ve görselleştirilmiştir. Ayrıca meydanların tarihsel süreçteki değişimini daha iyi kavrayabilmek adına kullanıcılar ile görüşmeler yapılmıştır.

1.4 Hipotez

Çalışmanın ana hipotezi;

- Bir kentteki tarihi meydanların koruma alanı sınırları içinde yer alıyor olması ile mekânın kalitesi, kimliği ve yer duygusu arasında güçlü bir bağ vardır. Bu sebeple çalışmada farklı dönemlere sahne olan iki meydan seçilmiş ve karşılaştırılmıştır.

Alt hipotezler ise şunlardır;

- Ulaşım politikalarının yetersizliği meydanların verimli kullanımını azaltmakta, ulaşılabilirlik bağlamında da kalitesinin düşmesine neden olur.

- Meydanların çevresini sınırlayan bina gruplarının gerekli mekânsal ve işlevsel ihtiyaçları karşılayamaması mekânların etkili kullanımını zorlaştırmakta, kimliğin kaybolmasına; görsel, fiziksel, duyuşal, duygusal anlamda mekânsal kaliteyi azaltır.
- Meydanlarda sınırlı sayıda aktivitenin varlığı mekân kimliğinin kaybolmasına, mekâna ait özelliklerin anlaşılmamasına neden olmaktadır.

Kamusal alan kavramı, geçmişten günümüze nitelik değiştirmekte ve yeni tanımlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kapitalizm ve modernizm kentleri yeniden şekillendirmiştir. Yakın tarihte ise yaşanan pandemi bize kamusal alan kavramının yeniden düşünülmesi gerektiğini ve önemini hatırlatmıştır. Kamusal alanlar, toplumsal yapının mekâna yansıdığı yerler olarak bize bazı ipuçları verir. Bu ipuçlarını daha iyi okuyabilmek için günümüze kadar kamusal alanların mekânsal ve sosyal boyutunu değerlendirmek gerekmektedir. Bu bölüm kamusal alan kavramının incelendiği ve daha dar kapsamdaki kamusal mekân kavramının ele alındığı bir bölümdür. Kamusal mekân kavramının daha iyi anlaşılması için öncelikle mekân ve yer kavramlarına değinilecektir. Kamusal alan ve kamusal mekâna dair kavramsal çerçeve çizilirken Habermas, Arendt, Sennet, Weber, Lynch, Whyte ve Gehl gibi kuramcıların düşüncelerine yer verilecektir. Kamusal alanın kentlerde en iyi gözlemlendiği yerler ise meydanlar olduğu için kamusal bir mekân olarak meydan kavramı ele alınacaktır. Ardından farklı araştırmacılar tarafından oluşturulan meydanların form ve fonksiyonlarına göre tipolojileri değerlendirilip bir kriter tablosu oluşturulacaktır.

2.1 Mekân ve Yer Kavramı

Mekân ve yer kavramlarına yönelik farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da yaygın olarak kabul gören görüş; mekân kavramının soyut bir boşluktan ibaret olabildiği, yer kavramının ise insanların deneyimlerini içeren mekânlar olduğu yönündedir. Bu bölümde önce mekân kavramının anlamına ardından mekânın yere dönüşümüne değinilecektir.

Türkçe sözlükte “mekân”; yer, bulunulan yer, ev ve uzay gibi kelimelerle açıklanmıştır (TDK, 2011). İnsan var olabilmek için mutlaka bir çevrede yer almakta ve tüm ilişkilerini çevre dediğimiz bu uzaysal mekânda yaşamaktadır. Bu mekân, insanın algılama gücünün sınırlarına dek genişleyebilir. Sonsuz bir boşluktan daraltılmış olan çevremize kadar algılayabildiğimiz her alanı mekân kavramı içinde değerlendirebiliriz (Taşçı, 2014). Mekân kavramı pek çok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır.

Newton mekânı içinde bulunan cisimlerden ayrı bir yere koyar. Ona göre mekân, cisimlerden bağımsız olarak var olan mutlak bir uzay parçasıdır. Leibniz'e göre ise mekân, Newton'un görüşünden farklı olarak cisimlerin durumlarını değil, cisimlerin bir arada var olabilme olasılıklarını ifade eder ve bir varlık olmaktan ziyade ilintilerin bir sonucudur (Usta, 2020). Bugünün bilim anlayışı da mekânı; varlık olarak değil, varlıkların birbirleri ile olan ilintilerinin bir bütünü olarak kabul eder.

Lefebvre için mekân, toplum tarafından üretilen tarihsel bir üründür. İnsan zihni, düşünme eylemini bir mekânın içinde yapacağı için mekân hem fiziksel hem de zihinsel bir soyutlamadır. Lefebvre'nin araştırmasının merkezinde yer alan “sosyal mekân” kavrayışı tüm bu toplumsal, zihinsel ve fiziksel mekânı bir araya getirebilecek bir teoridir. Sosyal mekân, bireylerin toplumsal eylemlerini içeren sosyal ilişkilerin biçimlendiği ve toplumların kültürel yaşamlarını geçirdiği mekânlardır (Lefebvre, 2014). Lefebvre mekânı yalnızca bir çerçeve olarak görmez. Onun için sosyal mekân; içinde dinamizmi, çelişkileri ve çatışmaları içeren toplumsal bir üründür. Mimari mekân tanımı yapan araştırmacılar da benzer görüştedirler. Schulz (1971) mimari mekânı; kullanıcıların psikolojik, fizyolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayan bir boşluk veya uzay parçası olarak kabul eder. Kuban'a göre ise mimari mekân, sadece biçimsel özelliklere değil aynı zamanda insan yaşamıyla ilişkili özelliklere de odaklanmalıdır. Mekânın hareket ve ışık gibi unsurlarla var olabileceğini ve bu niteliklerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Kuban, Mimarlık Kavramları, Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal , 1992). Mimarlık bir insan sanatı olduğu için uygulamalı sanatlardaki diğer disiplinlerden farklıdır. Tüm mekânsal yaratımlar, öncelikle bir öznenin çevrelenmesiyle ortaya çıkar. Mekânın öznesi olan insan, bir orta eksen oluşturur ve bu eksenin çevrelenmesiyle mekânsal bir yapı oluşur. Bu yapı geometrik mekân ile karıştırılmamalıdır. Mekânın öznesi olarak bir birey varsa ve bu birey mekânı algılıyor, hissediyor veya deneyimliyorsa işte o zaman mekândan bahsedilir (Usta, 2020). Dış mekânda ise yapıların birbirleri ile olan ilişkileri ve yakınlıkları bizi “kentsel mekân” kavramına götürür.

Kentsel mekân, şehirlerin en önemli bütünleşme aracıdır. Kent sakinlerinin veya diğer kullanıcıların; kültürlerini paylaştıkları, aktardıkları, iletişim kurdukları ve öğrendikleri yerler olarak işlev görürler. Bu mekânlar, bireylerin kentli olma deneyimini elde etmelerini sağlayan mekânlardır. Ayrıca kentsel bir mekânın hafızadaki yeri ile diğerlerinden ayırt edilebilirliği o mekânın kimliği ile yakından ilişkilidir. Bu mekanlar,

fiziksel ve sosyal özellikleri bir araya getirir ve içerdikleri unsurlarla benzersiz bir karaktere sahip olur (Taşçı, 2014). Kimlik kavramına 3. bölümde daha ayrıntılı şekilde değinilecektir.

Bir mekânın algılanabilmesi için bu kısımda çeşitli zıtlık ilkelerine değinilecektir. Mekân sert ve yumuşak mekân, kapalı ve açık mekân, pozitif ve negatif mekân ile statik ve dinamik mekân şeklinde 4 başlıkta ele alınacaktır.

1. Sert ve Yumuşak Mekânlar:

Mekânı çevreleyen malzemeye göre kentsel mekânlar ikiye ayrılmaktadır. Sert mekânlara toplanma amacı içeren sokaklar ve meydanlar örnek olarak verilebilir. Yumuşak mekânlara ise doğal dokunun hâkim olduğu rekreasyon amacı içeren parklar ve bahçeler örnek olabilir (Trancik, 1986). Sert mekanlarda; strüktür hissi, korunma ve gizleme, disiplin ile etkinlik potansiyelinin öncelenmesi gibi etkiler yer alırken yumuşak mekânlar; doğaya yakınlık, doğayla bütünlük, mevsimleri algılama ve doğal bir ortam yaratma gibi etkilere sahiptir (İnceoğlu & Aytuğ, Kentsel Mekânda Kalite Kavramı, 2009).

2. Kapalı ve Açık Mekânlar:

Meydanların, etrafındaki yapılarla veya sınırlayıcı diğer unsurlar tarafından çevrelenmesi kapalılık olarak tanımlanmaktadır. Açık mekânların algılanmasında belirsizlik ön plandadır, kullanıcılara geniş bir bakış açısı sağlar ve özgürlüğe çağrı yapar. Kapalı mekânların algısında ise netlik vardır. Bu mekânların denetimi kolaydır ve sosyal etkinliklere uygundur (Taşçı, 2014).

3. Pozitif ve Negatif Mekânlar:

Pozitif mekân, bir boşluğun kendisi olarak algılanır ve daha sonra bu boşluğu tanımlamak için bir kabukla çevrelenir. Negatif mekân ise pozitif mekânların çevresinde veya içinde oluşan açık veya boş alanlardır. Yapılar genellikle pozitif mekânları oluştururken yapıların dışında kalan yerler ise negatif kentsel mekânları oluşturur (Roth, 2006).

4. Statik ve Dinamik Mekânlar:

Mekânlar, biçimsel özelliklerine bağlı olarak kullanıcıları farklı şekillerde etkileyerek harekete veya durağanlığa teşvik edebilirler. Statik mekânlar, kullanıcılar için dinlenmeyi ve yavaşlamayı; dinamik mekânlar ise hareket ve sirkülasyonu teşvik

etmektedir. Meydanlar durup etrafa bakmayı teşvik eden statik mekânlar iken sokaklar ve caddeler bunun aksine hızla geçip gitmeyi teşvik eden dinamik mekânlardır (Taşçı, 2014). Statik mekânlar daha çok oturma dinlenme hissi veren mekân algısında bütünlük ve netlik olan alanlardır. Dinamik mekânlarda sirkülasyon, canlılık ve ilginçlik söz konusudur (İnceoğlu & Aytuğ, Kentsel Mekânda Kalite Kavramı, 2009). Kentsel mekânın algılanabilmesi için gerekli olan bu 4 zıtlık ilkesi doğrultusunda çalışma alanı değerlendirilecektir.

Gehl, kentsel mekânı tanımlarken kentteki tüm açık mekânları dört başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar; özel mekânlar, yarı özel mekânlar, yarı kamusal mekânlar ve kamusal mekânlardır.

1. Kamusal Mekân: Kentteki tüm kullanıcıların fiziksel ve psikolojik anlamda giriş yapabildiği mekânlardır.
2. Yarı Kamusal Mekân: Yönetim birimi tarafından kullanımı denetlenen mekânlardır. Bazı çocuk oyun alanları, büyük alışveriş merkezleri ve plazaların giriş mekanları örnek verilebilir.
3. Yarı Özel Kamusal Mekân: Halkın bu mekânları kullanmasına belli bir gerekçeye dayanarak müsaade edilir. Daha çok özel mülklerdeki açık mekânlardır. Konut önündeki bahçeler ya da binaların ön bahçeleri olabilir.
4. Özel Mekân: Halkın ya da toplumun girişinin çok kısıtlı olduğu kişi veya kurumlara ait mekânlardır (İnceoğlu, 2007). Kentsel mekânda yer alan kamusal mekânlar tezimin ana konusunu oluşturmaktadır. Fakat bu kavram ayrıştırılmadan önce zaman zaman “mekân” kavramı ile birbirlerinin yerine kullanılabilen “yer” kavramına değinilecektir.

1970'lerden sonra mekân kavramına ilişkin tartışmalar; varoluş, yer ve hafıza gibi kavramların ortaya çıkmasına yol açmış ve bununla birlikte "yer" kavramının tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Mekân ve yer kavramlarına ilişkin Türkçe'de İngilizcedeki gibi net bir ayrım söz konusu değildir. İngilizcede ise "space" ve "place" şeklinde net bir ayrım vardır (Usta, 2020). Tuan bir mekânı "yer" e dönüştüren faktörün, onu daha iyi tanımaya başlamamız ve ona değer atfetmemiz olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, mekânın hareketi mümkün kıldığını ancak yerin mekânda bir “duraklama” olduğunu belirtmektedir. Tuan'a göre bu duraklamalar, insanın dünyayı anlama ve deneyimleme sürecinin temelini oluştururken anlamın ve toplumsallığın inşası için temel bir koşuldur. Duraklamalar, bizim için "bir yerde olma" halini üretir (Tuan, 1977).

Relphe ise mekânın tanımsız, biçimsiz ve elle tutulamayan soyut bir kavram olduğunu söyler. Mekân, somut bir varlık olmamasına rağmen insanlar onu hisseder ve anlatır. Çünkü insanlar mekânı yerler aracılığıyla anlamlandırır ve tanımlar. "Yer"ler, mekânın somutlaştığı ve insanların hissettiği belirli noktalardır (Relphe, 1976).

Yer teorileri özellikle Schulz'un yerin ruhu kavramı ile önem kazanmaya başlamıştır. 60'lı yıllardan itibaren "yer", "yer hissi" (sense of place) ve "yerin ruhu" (genius loci) gibi pek çok kavram üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Schulz, yerin ruhu kavramını gestalt psikolojisi üzerine temellendirmiştir. Mekânın yere dönüşümünü karşıt durumlar arasında oluşan gerilim ile açıklamaktadır. Ayrıca var olmanın temelini insan ve yer ilişkisine dayandırmaktadır. Yer kavramı insanın çevreye bağlanma ihtiyacından kaynaklanır. İnsanlar, çevreleriyle etkileşim içinde oldukları ve mekânları deneyimledikleri sürece bir yer hissi geliştirirler. Yer hissi, insanın mekâna karşı duygusal ve anlamsal bir bağ kurmasıyla ortaya çıkar. Norberg-Schulz'un buradaki amacı insanlarda yer hissi (sense of place)ni uyandırmak ve yerin bir ruhu (genius loci) olduğunu hissettirmektir (Norberg-Schulz, 1971). Heidegger, modern yaklaşımdaki boyutsal mekân anlayışına karşı çıkmıştır ve "yer" kavramını varoluş (dasein) ve ikamet etme (dwelling) kavramları üzerinden açıklamaktadır. Bir yerin, sadece konum veya fiziksel bir alan olmadığını insanın varoluşu ve deneyimi için kök salma biçimini temsil ettiğini savunur (Heidegger, 2018). Temelde tüm bu araştırmacıların çalışmaları ortak bir noktada kesişmektedir. Mekânlar, matematiksel olarak kavranan "mekân" ile değil de insanların deneyimleri yoluyla kavranan "yer" ile tanımlanmaktadır. Genellikle mekânlar; anlam barındırmayan, herkes tarafından benzer şekilde algılanan ve ifade edilen alanlar veya boşluklar olarak görülür. Ancak, bireyler mekânlara dokunduklarında, onlarla ilişki kurduklarında, anlam yüklediklerinde veya deneyimlerini paylaştıklarında o mekân "yer" olarak adlandırılır.

2.2 Kamusal Alan ve Kamusal Mekân

Literatürde genellikle birbirlerinin yerine kullanmaya meyilli olduğumuz "*Kamusal Alan*" ve "*Kamusal Mekân*" kavramları birbiri ile ilişkili olmakla birlikte özünde birbirinden farklı kavramlardır. Bu ayrımı anlayabilmek için kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının literatürde nasıl kullanıldığı ülkemiz ve batı örnekleri irdelenerek ele alınacaktır.

Batı literatüründe yer alan “Public Sphere” ve “Public Space” gibi kavramları çevirmenler kamusal alana karşılık kullanırlarken “Public Realm” ve “Public Domain” kavramlarını ise kamusal mekân için kullanmaktadırlar. Türkçede alan ve mekân birbirlerinin yerine kullanılabilen kelimeler olarak görünse de alan kavramı, mekân kavramına göre daha soyut bir anlam taşımaktadır. Ayrıca alan kavramı “Sphere” kavramındaki benzer bir anlam ile örtüşmektedir (Akyol, Çiğdem, & Düzenli, 2017). Habermas’ın İngilizceye “Public Sphere” olarak çevrilen “Öffentlichkeit” kavramı da kamusal alanı tanımlamaktadır (Habermas, Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü, 1997). Fakat dilimize yapılan çevirilerden kaynaklı olarak literatürümüzde bir kavram karmaşası söz konusudur.

2.2.1 Kamusal Alan

Türkçe Sözlükte; kamu sözcüğü “halk hizmeti gören devlet organlarının tümü” kamusal sözcüğü “kamu ile ilgili”, kamusal alan sözcüğü ise “kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Türkçede kamu kavramının genel olarak devlet ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Özbek’in ifadesi ile “... *gündelik konuşmada ‘kamu’ dendiğinde hemen devlet gelir aklımıza; devlet idaresi, organları, kuruluşları, görevlileri ya da etkinlikleri gibi şeyleri, devlete ait ya da devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alanı kastederiz. Halbuki, Habermas’ın dediği gibi, kamusal alan her şeyden önce toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde olduğu alandır.*” Ülkemizde, devlet tarafından yapılan etkinliklere ve devlet makamlarına “kamu-sal” sıfatı eklenebiliyor. Bu karmaşayı çözebilmek adına; “kamu erkinin veya otoritenin alanı” devletin yönetimindeki kurumsal alanları ifade ederken, “politik kamusal alan” ise toplumun siyasi ve demokratik tartışmalarının, etkinliklerinin ve eleştirel söylemlerinin gerçekleştiği alanları ifade eder (Özbek, 2004). Çünkü burada kamu olarak bahsedilen devlet değil halktır. Böylece kamusal alan kavramının devletle olan ilişkisindeki çarpıklık giderilmiş olacaktır.

Habermas da bu konuya ilişkin; kamusal alanın yürütücüsü söz gelimi devlet otoritesi deniyor olsa da devletin aslında kamusal alanın bir parçası olmadığını söyler (Habermas, Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü, 1997). Kamusal alan devlet otoritesinden muaftır ve tüm halkın kullanımına açıktır. Devlet otoritesi ile kamu otoritesi birbirinden farklı kavramlardır. Kamusal alan ise kamu otoritesinin söz alanıdır. Fakat mekânsal açıdan bakıldığında kamusal alan devlet otoritesi tarafından biçimlendirilmektedir.

Gökgür, yaptığı kamusal alan tanımında bu konuya değinmektedir. Kamusal alan *“hangi kültürden, hangi dinden ve hatta hangi sosyal statüden olursa olsun, her bireye sunulmuş veya açılmış alanlar”* olarak tanımlanır. Buradaki “kamusal” kelimesi, halkla ilgili ve devlete ait anlamlarına gelmektedir. Yani bu alanların kullanımı herkese açık iken, düzenlenmesi, tahsisi ve yönetimi resmi kararlara bağlıdır (Gökgür, 2008).

Kentsel Planlama Sözlüğünde kamusal alan, toplumun her kesiminin kullanımının mümkün olduğu mekânlar olarak tanımlanmıştır (Ersoy, 2012). Doğan Hasol ise Mimarlık Sözlüğünde kamusal alanı “parklar, meydanlar, sokaklar gibi halka açık alan” ve “kamuya ait binalarda kamu işlerinin yapıldığı yer” olarak tanımlamıştır (Hasol, 2005). Kentsel Planlama Sözlüğü ve Mimarlık Sözlüğü tanımlarından hareketle kamusal alanın fizik mekâna indirgendiğini, yalnızca mekânsal anlamıyla ele alındığını görüyoruz. Fakat bazı araştırmacılar için kamusal alan çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir.

Gürkaş (2007)’a göre kamusal alan mekâna dair bir sıfat değil sözün varlığı ile ilişkilidir. Yani kamusal alan dilde var olmaktadır. Benzer şekilde Özgür (2017) ise kamusal alanı, toplumu ilgilendiren konularda bir fikir beyan etme ve tartışma mekânı olarak kabul eder. Fiziki bir niteliğinin olması şart değildir ama her koşulda bir iletişim ortamı olarak var olma zorunluluğu vardır (Özgür, 2017). Meydan, sokak, park gibi fiziksel mekânların bütün kullanıcılara açık olması orayı kamusal alan olarak kabul etmemiz için yeterli sebep teşkil etmemektedir. Aslında tüm bu tanım farklılıkları tarihsel sürece bakıldığında daha anlamlı hale gelmektedir.

İnsanlığın evrimi sürecinde, özel alanların farklılaşması yerleşmelerde kamusal alanların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özel alanın dışında kalan mekânlar kamusal alan olarak kabul edildi. İlerleyen süreçte ise bir siyasal güç tanımı ortaya çıktı. Artık kamusal alan; yerleşmede, siyasal gücün ya da iktidarın oluşmasında işlev görmeye başladı. Bu güç kamusal alanın tek otoritesi olmakta ve bu alandaki tüm faaliyetleri belirlemektedir. Kamusal alan, sadece fiziksel bir yer olmaktan çıkıp aynı zamanda fikir alışverişinin ve tartışmanın mekânı haline geliyordu (Tekeli, Yaşamda Kamusal ve Özel Alan Ayrımı, 2023). Bu nitelik değişimini kamusal alan ile ilgili yazılar yazan Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennet gibi araştırmacıların çalışmalarında da görmek mümkündür.

Habermas, günümüzün kamusal alan tartışmalarının temeline inmiştir. Kamusal alanı, 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Fransa, Almanya ve İngiltere'deki burjuvazi ve öncesinin temellerini ele alarak ideolojik hale dönüşümüne ve çöküşüne kadar incelemiştir. Habermas burjuva kamusal alanının, feodalizmden kapitalizme geçişte yeni aktörlerin dahil olmasıyla ideolojik bir alan olarak yeniden biçimlendiğini belirtmiştir. Bu kamusal alan modelinde; toplumsal yaşantımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulduğu alanlar kastedilir (Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, 1997). Çünkü bir araya gelen insanlar, oluşan bu burjuva kamusal alanında görüşleriyle devleti etkilemişlerdir. 19. yüzyılın ortalarına kadar güçlenen kamusal alanlar, demokratik siyasal rejimlerin kurulabilmesi için gerekli bir alt yapı haline gelmiş ve toplumda devlet gücünün görünür hale gelmesinin ön koşulu olmuştur (Tekeli, Yaşamda Kamusal ve Özel Alan Ayrımı, 2023). Ayrıca tartışma, fikir oluşturma ve beyan etme ortamı oluşturduğu için kamusal alan aynı zamanda demokrasi ile birlikte değerlendirilmektedir. Demokratik haklarımızdan birisi olan ifade özgürlüğü kavramının kökeni 1793 yılında ilk kez Fransa'da kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesine dayanmaktadır. Dolayısıyla kamusal alan dediğimizde karşımıza tartışabilme hakkı, düşüncelerini ifade edebilme hakkı ve kamuoyu oluşturmak için toplanma ve örgütlenme haklarından oluşan temel insan hak ve özgürlükleri çıkmaktadır (Özgür, 2017).

Habermas'ın tanımından hareketle kamusal alanda bulunması gereken özellikler:

- *Katılım herkese açıktır. "Herkesçe erişebilirlik" ilk temel şarttır.*
- *Katılımda yer alan herkes eşit ve özgürdür.*
- *Konuşmalar 'alenidir'.*
- *Yurttaşların katılımının önündeki engellerin kaldırılmış olması ve bu alana erişimin garanti altına alınmış olması gerekir.*
- *Kamu alanı, devlet kurumlarının dışında yer alır.*
- *Genel yarara ilişkin olması dışında bir gündem kısıtlaması yoktur. Ayrıca bir konunun genel yarara ilişkin olup olmadığı da bu tartışmalarda tayin edilebilir (Yükselbaba, 2008).*

Habermas'ın düşüncelerinin kentsel mekâna yansıması ise şu şekildedir: Kamusal alanı fiziksel ve sembolik olarak iki farklı anlamda kullanır. Cadde, sokak ve meydanlarda toplumun şikayetlerini belirtmesi, muhalefet oluşturmaları ve yeni bir düzenin kurulması için çağrıda bulunması fiziksel anlamını oluşturur. Kamusal düşüncenin ve kamusal

görüşün dolaştığı, basın özgürlüğünün garanti olduğu bir alan olması ise sembolik anlamını oluşturur. Kamusal alan halkın özgürlüklerini kullanması için gereken araçları sağlamakla yükümlüdür. Özetle Habermas bir kamusal alanda halkın basın özgürlüğüne sahip olduğunu ve demokrasinin de bir gereği olarak özgürce düşüncelerini ifade edebileceğini savunur (Habermas, 1978).

Arendt, kamusal alanı tanımlamak için Antik Yunan şehir devletlerini yani polisleri ele alır. Polisi “özgürlükler alanı” olarak ifade eder. Kamu ve özel alan ayrımı yaparken “hane”yi özel alan, hanenin dışında kalan ve yurttaşların eyleme geçtiği alanı ise kamusal alan olarak tanımlar. İnsanın doğası gereği aile içi iş bölümünde köle ve kadınlar hanede yer alırken erkekler hane dışındadır. Başka bir deyişle kamusal alan olarak adlandırabileceğimiz agoralarda erkeklerin yer aldığını ifade eder. Politik eylemde bulunanlar da yine erkeklerdir (Arendt, 2000). Bu alanlar, insanların bir arada bulunduğu ve tartışabildiği ortak mekânlardır. Arendt kamusal alan kavramını, etrafındaki insanları bir arada tutan ve ilişki kurmalarını sağlayan bir masaya benzetir. Masanın olmadığı durumda, paylaşım ve iletişimin yok olacağını savunur (Uysal Bilge, 2021). Arendt’in tanımladığı kamusal alan normlarla belirlenmemiştir. İnsanların uyum içinde hareket edebildiği ve bağlama göre farklı şekiller alabilen bir alandır. Katılım, kamusal alanı yaşam alanından ve politik alandan ayırmaktadır (Gökgür, 2008). Bu noktada Arendt ve Habermas ortak bir düşüncede birleşirler. Bu alanlar insanların varlığını ortaya koyduğu, fikir ve politik eylemlerde bulunduğu mekânlardır.

Richard Sennett konuyu farklı bir açıdan ele alır ve kamusal alanın; meydan, cadde ve sokak gibi maddi bir alanı ifade ettiğinden bahseder. Kamusal alanlar kentin ruhunu yansıtır ve kentin ambiyansıdır. Bu alanlar toplumun fiziki, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştürmek ve yeniden biçimlendirmek için kullandığı araçlardır (Sennet, 1996). Buradan hareketle kamusal alanın değişen anlamından da bahseder. Avrupa’da feodalizm sonrası yaşanan gelişmelerden yola çıkarak sekülerizm ve kapitalizmin, kamusal alanın altını oyan iki olgu olduğunu söyler (Nalbant, 2016). Kapitalizmin etkisiyle toplumsal ilişkilerin ve kamusal alandaki etkileşimin azaldığını vurgular. Böylelikle bireyselliğe ve aile ortamına bir dönüş yaşanır. Bu durumun yeni üretim ilişkilerini ortaya çıkararak kamusal alanın gerilemesine sebep olduğunu savunur (Uysal Bilge, 2021). Kamusal alanın gerilemesiyle de toplumun ve toplumsal yaşamın mekânı olan kentlerin çeşitliliğini, özgünlüğünü, çoğulculuğunu nasıl yitirdiklerini çözümlemiştir (Özgür, 2017). Kentin önemli bir bölümünü oluşturan bu alanlar,

geleneksel kamusal alan anlayışından uzaklaşıp yalnızca hareket etme işlevine indirgendiğinden beri anlamını yitirmeye başlamıştır (Gökgür, 2008). Sennet diğer araştırmacılardan farklı olarak kamusal alanı tanımlarken kentsel mekân ile ilişkilendirerek ele almıştır.

Weber'e göre kamusal alan; farklı ırktan ve sosyal sınıflardan bireylerin karşılaşma yeridir. Kamusal alan karşılıklı ilişkilerin olduğu bir müzakere alanıdır (Weber, 2010). Madanipour kamusal alanı; herkesin kullanımına açık, kamu yararının gözetildiği, kontrollü ve aktivitelere erişiminin sağlandığı alanlar olarak tanımlamıştır (Madanipour, Design of Urban Space: An Inquiry Into a Socio-Spatial Process, 1996). Lynch, Jacobs, Carmona ve Carr; bu görüşle paralel olarak insan faaliyetlerinin fiziksel çevreyi etkileyen önemli bir unsur olduğunu belirterek kamusal alanları gündelik aktivitelerin yapıldığı ve insan ilişkilerinin yaşandığı toplumsal ortak alanlar olarak tanımlamaktadır (Lynch, 1981) (Carmona, 2010) (Carr, Francis, Rivlin, & Stone, 1992). Whyte, kamusal alanlar aracılığıyla kentlerin aktif bir şekilde kullanıldığını vurgular. Bu alanlar kent sakinlerinin günlük faaliyetlerini gerçekleştirdiği yerlerdir (Whyte, 1980). Gehl, günlük yaşantıda kamusal alan kullanımının; isteğe bağlı, zorunlu ve sosyal aktivitelerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu faaliyetlerin çeşitliliği ise fiziksel çevre koşullarına bağlıdır (Gehl, Towards A Fine City For People - Public Spaces - Public Life, 2004). Wolton, kamusal alanın başlangıçta fiziksel bir mekân olduğunu (cadde, sokak, meydan...) ama 16. ve 17. yüzyıllarda sembolik bir alana dönüştüğünü söyler. Bu dönüşüm kutsal ve maddi olanın birbirinden ayrılmasıyla başlamıştır. Kamusal alanı müzakere ve tartışma alanı olarak ifade eder (Wolton, 1998). Jean Marc Ferry ise kamusal alanın, sanayi sonrası toplumlara özgü teknolojik ve kurumsal düzenlemeyi oluşturan medyatik bir olgu olduğunu ve kamuya sosyal yaşamın çeşitli görüntülerini sunmak için var olduğunu belirtir. Kamusal alanın en çok televizyon tarafından egemen olduğu görsel ve işitsel yanıyla ilgilenmektedir (Gökgür, 2008).

Kamusal alan kavramının her araştırmacı tarafından farklı yönleriyle ele alındığını görüyoruz. Bazı araştırmacılar ev dışında kalan mekânlar bütünü, bazıları halkın bir araya geldiği fiziksel yerleri, bazıları politik tartışmaların yapıldığı medyatik alanları, bazıları da aleniyet ilkesinin uygulandığı demokratik alanları kamusal alan olarak ifade etmiştir (Çelikyay, 2017). Temelde mekânsal ve sosyal açıdan iki farklı kullanımı mevcuttur. Günümüzde şehir plancıları ve mimarlar tarafından dar kapsamlı anlamıyla kullanırken; siyaset bilimciler ve sosyologlar tarafından en geniş kapsamıyla

kullanılmaktadır. Kavramın iki farklı kullanımının olması aralarında hiçbir geçişin olmadığı anlamına gelmez (Tekeli, Yaşamda Kamusal ve Özel Alan Ayrımı, 2023). Kamusal alanlar toplumsal yaşamın mekâna yansıdığı yerlerdir. Buradan hareketle, kavramsal anlamdaki kamusal alanların varlığından ve bunun mekândaki yansıması olarak kentlerdeki fiziksel kamusal alanların varlığından söz etmek mümkündür. Her ikisi de birbirinden ayrı düşünülmemelidir (Özdemir, ve diğerleri, 2014). Kavramsal anlamdaki kamusal alanın oluşabilmesi için her zaman bir iletişim ortamına ihtiyaç vardır. Genelde bu ‘ortam’ insanların kendilerini ifade edebildikleri ve tartışabildikleri mecralardır. Kamusal mekânın kendisi de bir ortam olarak, kamusal alanların oluşmasında vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Özgür, 2017).

Kamusal alanlar, şüphesiz kentlerin sürekli değişen ve gelişen yapısına katkıda bulunan önemli yerlerdendir. Kentlerin daha yaşanılabilir ve daha canlı mekânlar olması için kamusal alanların kent hayatı ve birey üzerindeki bu rolü önemlidir (Erdönmez & Çelik , 2016). Bu da bizi, kamusal alanın fizik mekândaki yansıması olan kamusal mekânlar üzerine düşünülmesi gerektiği sonucuna götürür.

2.2.2 Kamusal Mekân

Toplumsal yaşamın temelini oluşturan mekân kavramı, insan ilişkilerinin belli bir zeminde sürdürülmesini sağlamaktadır. Her mekân toplumsallaşmanın farklı bir yönüne ışık tutmaktadır. Önceki bölümde kamusal alanı, sınırları belli olmayan daha çok sözün varlığı ile ilgili bir iletişim ortamı olarak ifade etmiştik. Kamusal mekân ise daha tanımlı ve sınırları belirlenmiş alanları ifade etmektedir (Ulutaş, 2019). Toplumsal yaşamda ayırım yapılmaksızın her bireyin kullanımına hizmet edecek açık ve kapalı mekânlar kamusal mekânlardır. Bu mekânların genellikle sahibi ve işleticisi devlet veya yerel yönetimler olduğu için kamusal alan olarak adlandırılırlar. Fakat bu yanlış bir ifadedir (Kanıpak, 2007). Bu mekânlar her zaman kamusal alan niteliği taşıyor olabilir.

Kamusal alan ve kamusal mekân arasındaki kavramsal ilişkinin daha anlaşılır hale gelmesi için kamusal alanın temel niteliklerine bakmak gerekmektedir. Mitchell, kamusal alana temel haklar ve demokrasi çerçevesinde bakar ve kamusal mekânların aldığı rolün önemini ise “*Kamusal demokrasi, kamusal görünürlüğü gerektirir; kamusal görünürlük ise fiziksel kamusal mekânların olmasını gerektirir*” (Mitchell, 2003). Yani bireyler ancak kamusal mekânların varlığı ile kendini kentsel mekânda

görünür kılmaktadır. Bireyler, bu görünürlüğü kamusal mekânda kazanarak demokratik ortamın bir parçası haline gelmektedirler. Bugün kamusal mekân dediğimizde; herkese açık ve herkesin eşit olduğu mekanlar olması kamusal alan kabul edilmesi için yeterli değildir. Aynı zamanda ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğüne dayalı, kamusal alanın bir parçası olarak görülmelidir.

Henri Lefebvre kamusal mekânı, temsili mekân ve temsil edilen mekân olarak ikiye ayrılmaktadır. Temsili mekân tanımlı, kullanılan ve sembolik bir alanı ifade ederken; temsil edilen mekân planlanmış, düzenli ve kontrol edilen bir alanı ifade eder (Lefebvre, 2014). Habermas ise feodal devletten modern devlete geçişte, temsili kamusal alanın yerini kamu otoritesine bıraktığını ifade eder. Feodal devlet düzeninde hükümdar halkın önünde kendi otoritesini temsil etmekteydi (Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, 1997). Habermas, Lefebvre'in tanımlamış olduğu temsili mekânı kamusal alan olarak değerlendirmemiştir. Ona göre devlet kamusal alanın bir parçası değildir. Çünkü bu alan yönetimin kontrolündedir. Fikirlerin özgürce dile getirilemediği ve kamuoyunun oluşmadığı bir ortamda kamusal alandan bahsedemeyiz.

Foucault kamusal mekânı, düzenleyen ile yaşayanın bir çatışma alanı olarak görür. Bu devrimin bir sonucu olarak kamusal mekân meydana gelir. Ona göre bu mekânlar iktidar tarafından biçimlendirilir, toplum ise kültür aracılığıyla onu besler (Foucault, 1997). Yani Habermas'ın söylediğinin aksine Foucault devleti kamusal alanın bir parçası olarak kabul eder. Bu mekânlar, bireyin etkisi dışında fakat yine de onun için oluşturulduğundan bireyi ya dışlamaktadır ya da içselleştirmektedir (Akyol, Çiğdem, & Düzenli, 2017). Tarihsel süreç içinde bu mekânlar sadece devlet otoritesi altında kalmamış toplumsal çatışmanın ve birlikteliğin de yaşandığı mekânlar olmuştur.

Kamusal mekânlar; kentteki bireylerin bir araya geldiği, toplumun her kesiminin kullanımına açık, ortak aktivitelerin yapıldığı fiziksel paylaşım alanlarıdır (Uysal Bilge, 2021). Kentselliğin özünü oluştururlar. Farklı kesimlerden bireylerin, herkesin eşit kullanımına açılmış bir mekânda bir arada bulunabilmesi; farklı olanı tanıma ve anlama, farklılıklara saygı gösterme, eleştiri yapma ve eleştiriye tahammül etme, çatışma ve hoşgörü, gelişim ve kendini yenileme ile tüm bunların yaratıcılığa dönüşmesi potansiyelini barındırır. Bu anlamda kamusal mekânların çeşitliliği, açıklığı ve erişilebilir olması bizim için korunması gereken bir değer olarak karşımıza çıkar (Özgür, 2017). Ayrıca bu mekânlar yerel halkın sosyo-ekonomik durumu hakkında bize ipuçları verir. Bir kentin yerel kültürünü ve zamanın özelliklerini yansıtan önemli

unsurlardır (Oktay, 2007). Kullanıcıların kültürel birikimlerini paylaştığı ve aktardığı yerlerdir. Davetkar ve birleştirici olması en belirgin özelliklerindendir. Kentin barındırdığı herkesi ve her şeyi kapsar. Kamusal mekânlar; kentlerin bütünleşme ve bir olma aracı olarak görev alır (İnceoğlu, 2007). Tüm bu özellikleri bünyesinde barındıran mekânların tasarımı da önemli bir konu haline gelmektedir. Bireylerin eşit kullanım hakkına sahip olduğu kamusal mekânların tasarımı da bu eşitliği sağlamak üzere olmalıdır (Çelikyay, 2017).

Günümüzde kamusal mekân dediğimizde; özel alanların dışında kalan sokaklar, caddeler, meydanlar, ulaşım mekânları, duraklar, istasyonlar, pazar yerleri, parklar, kentsel açık yeşil alanlar, etkinlikler için ayrılmış mekânlar, kıyı rekreasyon alanları gibi eğlence mekânları örnek verilebilir. Kamusal mekanlar:

- *Parklar*
- *Meydanlar*
- *Caddeler ve yol aksları*
- *Oyun alanları*
- *Rekreasyon alanları*
- *Alışveriş alanları olarak sınıflandırılabilir* (Korkmaz & Dülger Türkoğlu, 2003).

Madanipour, kamusal mekânda yaşanan kayıplar üzerine eleştiri getirmektedir. Kamusal mekânların üretilirken herkesin erişimine açık ve eşitlik temelli üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat piyasa temelli paradigma son otuz yıldır kamusal mekân üretimini baskı altına almaktadır. Böylece kamusal mekânların kaybedilmesi, özelleşmesi ya da sahte kamusal mekânların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Herkesin kullanımına açık olan kamusal mekânlar erişimin kısıtlanmasıyla ortadan kalkmaya başlamıştır (Madanipour, 2010).

Pek çok araştırmacı tarafından kamusal mekân üzerine farklı tanımlar getirilmesine rağmen araştırmacılar; toplumun her kesimine açık, eşit kullanım hakkının tanındığı, müzakere ve karşılaşma alanı, ifade özgürlüğüne dayalı, kamuoyunun olduğu, erişilebilir, güvenilir ve kültürün temsil edildiği bir mekân olduğu konusunda ortak bir noktada birleşmektedirler. Kamusal mekânın sembolik anlamıyla birlikte fiziksel anlamında yaşanan değişim de tartışmalara yeni bir boyut katmaktadır. Kamuya açık alanların kamusal mekân olarak kabul edilmesi düşüncesine katılanlar kadar bunun

yeterli olmayacağı fikrini savunanlar da vardır. Bu çalışmada kamusal alan kavramı özellikle kamusal mekân olarak ele alınacaktır. Kamusal alan kavramının kuramsal açıdan çıkış noktası siyaset bilimi olsa da bu çalışma, ideolojik tartışmaların ötesinde bu tartışmaların kentsel mekânın neresinde gerçekleştiği üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda kuramsal tartışmalara sıkışmış olan kamusal alanın fizik mekâna yansıması, kamusal mekân kavramını ortaya çıkarmıştır. Kamusal mekânda ise daha tanımlı bir kent parçası olan “meydan” kavramı ayrıntılandırılacaktır.

2.3 Kamusal Bir Mekân Olarak Meydan

Meydanlar tarihsel olarak kentlerin kurulmasında etkili olan alanlardır ve merkez özelliği gösterirler (Gökgür, 2008). İlk düzenli yerleşimlerden itibaren kent kimliğinin ortaya konmasında etkin rol üstlenmişler, kentlerin temel ögesi ve kent kültürünün bir parçası olmuşlardır (Erten Bilgiç, 2014). Özellikle tarihi kent meydanları, geçmiş ve gelecek arasında kurdukları bu bağ sayesinde içinde bulunduğu kentle ve tarihinde yaşanan önemli olaylarla özdeşleşmiştir. Meydanlar, dönemlerinde yaşanan önemli olaylara sahne olmuş kent merkezleri olarak karşımıza çıkar (Önder & Aklanoğlu, 2002). Bayramların ve törenlerin yapıldığı, politik gösterilerin gerçekleştiği meydanlar; kentsel kimliğin ve belleğin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Kapalılık özelliği gösteren bu alanlar gösteriler için ideal bir sahne oluşturmaktadır. Özellikle kent merkezlerinde yer alan kent meydanlarının daha güçlü sembolik değeri vardır (Gökgür, 2008). Kent meydanları, kentsel yaşamın en yaygın kullanılan alanlarından biridir. Bireylerin ortak kullanım alanlarını oluşturmak dışında sosyal, siyasal ve ekonomik fonksiyonları da bünyesinde barındırmaktadır. Kentin bir parçası olarak önemli işlevler üstlenmektedir ve kentin kimliğini yansıtmaktadır. Bu nedenle, şehir planlama açısından büyük bir önem taşımaktadır (Akman, 2020). Tüm bu sebeplerden dolayı meydanların geçirdiği değişime bakarak toplumsal yapının ve kentin geçirdiği değişimi incelemek mümkün hale gelmektedir. Bu bölümde güçlü bir sembolik değere sahip olan kent meydanları kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Meydan kavramı; Latince açık yer ya da genişletilmiş cadde anlamına gelen "platea", İngilizcede “square”, Fransızcada ise "place" kelimesinden doğmuştur. İspanyolca "plaza" ve İtalyanca "piazza" ile aynı kökten gelmektedir (Önder & Aklanoğlu, 2002). Sözlük anlamı olarak “alan, saha, yarışma, eğlence ve karşılaşma yeri, bulunulan yer ve çevresi, fırsat, imkân, vakit anlamlarına gelmektedir” (TDK, 2011). Mimarlık Sözlüğünde ise “insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde insanların eylemlerini

sürdürmesine elverişli olan boşluk” olarak tanımlanmıştır (Hasol, 2005). Sözlük tanımlarından anlaşıldığı üzere meydan kavramı daha çok alan, açıklık ve boşluk anlamlarını taşımaktadır.

Meydanlar, kentsel alan dokusunda yer alan doluluklar ve boşluklar arasında fark edilmektedirler (Etike & Erdönmez Dinçer, 2019). Bu alanlar doluluk-boşluk ilişkisinin gözlendiği bir yerleşmenin içinde genişlemiş boşluklar olarak göze çarparlar (Gökgür, 2017). Kentsel yerleşmedeki yapılar dolulukları oluştururken yapıları alan dışındaki alanlar boşlukları oluşturur. Boşluklarda yer alan meydanlar, formlarına göre farklı tipolojik özellikler gösterebilirler aynı zamanda işlevsel olarak da farklı aktivitelere uygun ortam oluşturabilirler. Bu sayede bize kent hakkında fikir verirler.

Krier, kamusal mekân kullanımının ilk olarak meydanlar ile başladığını ileri sürer. Meydanları, yaşam alanlarının çevrelediği boşlukta oluşturulan kontrollü ve güvenli mekânlar olarak tanımlamaktadır. Böylece dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı da tampon bölge oluşturduğunu ifade eder (Krier, 1979). Fauole de benzer şekilde meydanı, tasarlanmış çevreyle tanımlanmış boş mekanlar olarak tariflemektedir. O yerin meydan olarak kullanılabilmesi için söz konusu alanın öncelikle yayalaştırılması gerektiğini söyler. Ayrıca bir meydanın tasarlanmasının temel kriteri o meydanın yapıldığı yerin niteliğini arttırmasıdır (Fauole, 1995). Bunun için araç ve yaya trafiği ayrı tutularak meydanın en etkin şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Ruşen Keleş, *“önemli yapıların çevresinde ya da yakınında genellikle taşıt dolaşımına açık tutulmayan, herkesin oturup dinlenmesine elverişli duruma getirilmiş, dileyenlerin gereğinde siyasal toplantı yapabilecekleri genişçe düzlük*” şeklinde tanımlamıştır (Keleş, 1980). Lynch’e göre tipik bir meydan; yüksek yoğunlukta yapılar ile çevrelenmiş, döşenmiş ve cadde bağlantılarına sahiptir. İnsan gruplarını etkileyecek ve buluşmaları kolaylaştıracak özellikler taşıyan yoğun aktivite odaklarıdır (Önder & Aklanoğlu, 2002). Meydanlar, kent içindeki birçok yolun kesiştiği bir düğüm noktası olmasının yanında bölgesel olarak da çekirdek bir alan oluşturan odak noktalarıdır (Lynch, 2010). Düğüm noktaları, kentin algılanmasında önemli bir bileşenlerdir. Bu düğüm noktaları merkezde toplanarak kentin bir imge kazanmasını sağlar (Oktay, 2007). Schulz meydan alanlarının, kentin imgesel olarak en güçlü noktalarından biri olduğunu ifade etmiştir (Norberg-Schulz, 1971). Zucker’e göre meydan, kentin içinde psikolojik bir dinlenme yeridir. Aynı zamanda farklı sosyal statüden, ırktan ve etnik yapıdan insanların karşılaşma mekânıdır (Zucker, 1959). Bu nedenle, kent sakinleri ile

kente geçici süre için gelen ziyaretçilerin birbirleriyle ve kent ile ilişki kurmasını sağlar. Tüm kent halkına eşit kullanım imkânı veren çeşitli etkinlikler için ortak bir platform oluşturur. Bu nedenle, kentte yaşayan bireyler ile kenti geçici süre kullanmak için gelen ziyaretçilerin birbirleriyle ve kentle ilişki kurmalarını sağlayan önemli mekânlardır. Kent sakinlerine ve ziyaretçilere açık, erişilebilir ve eşit kullanım imkânı sunarak; sosyal etkileşimlerin artmasına ve kent kültürünün yayılmasına katkı sağlarlar. Meydanlar, çeşitli etkinliklerin düzenlenebileceği ortak bir platform sağlayarak, kentteki kültürel, sosyal ve siyasi hayata önemli bir katkı sağlarlar. Meydanlar, kente kattığı değer ve kimlikle birlikte kentlerin vazgeçilmez mekânlarını oluşturmaktadırlar (Akman, 2020).

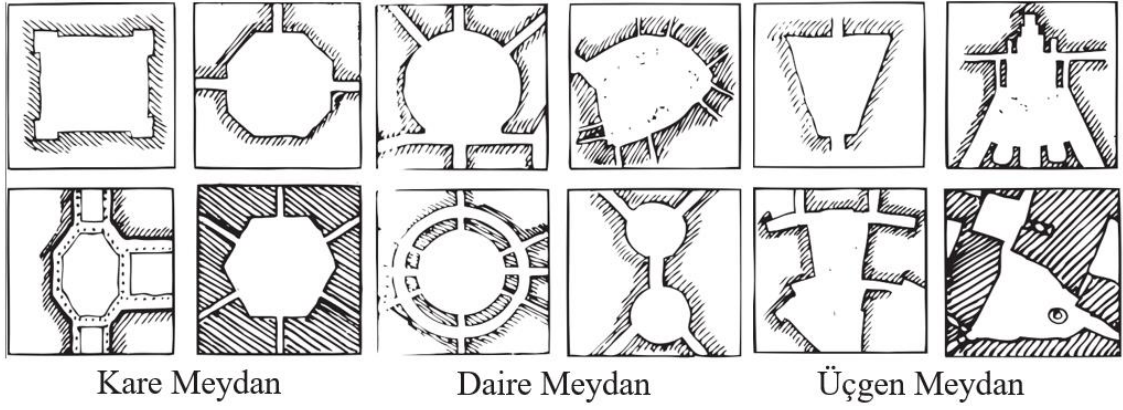
2.4 Meydan Tipolojileri

Kent dokusu içinde boşluklar şeklinde karşımıza çıkan kent meydanları, fizik mekânda farklı tipolojik özellikler göstermektedirler. Form olarak çeşitlenen meydanlar aynı zamanda çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yapabildiği için işlevsel olarak da farklılaşmaktadırlar. Çeşitli biçim ve işlev alabilen meydanların günümüzdeki durumuna bakıldığında belirli bir sınıflamaya tabi tutarak incelemek bir gereklilik halini almıştır.

Meydanlar genellikle; büyüklüklerine, yerleşimine, sokakla ilişkilerine, kullanım amaçlarına, baskın fonksiyona, mimari formuna ve stiline göre pek çok kategoride sınıflandırılabilirken bunların arasında yaygın olarak kabul gören formlarına ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmalarıdır. Form ve fonksiyon aynı derecede önem taşıyan iki temel kriterdir. Bir meydanın algılanabilirliği, kimliği ve fiziksel yapısı formu ile ilgiliyken; meydanın canlılığı, hareketliliği ve görsel çekiciliği fonksiyonu ile ilgilidir (Erdönmez & Çelik , 2016). Bu bölümde, form ve fonksiyon olmak üzere iki ana başlık altında meydanların tipolojileri değerlendirilecektir. Ardından ülkemiz ve dünya örnekleriyle konu pekiştirilecektir.

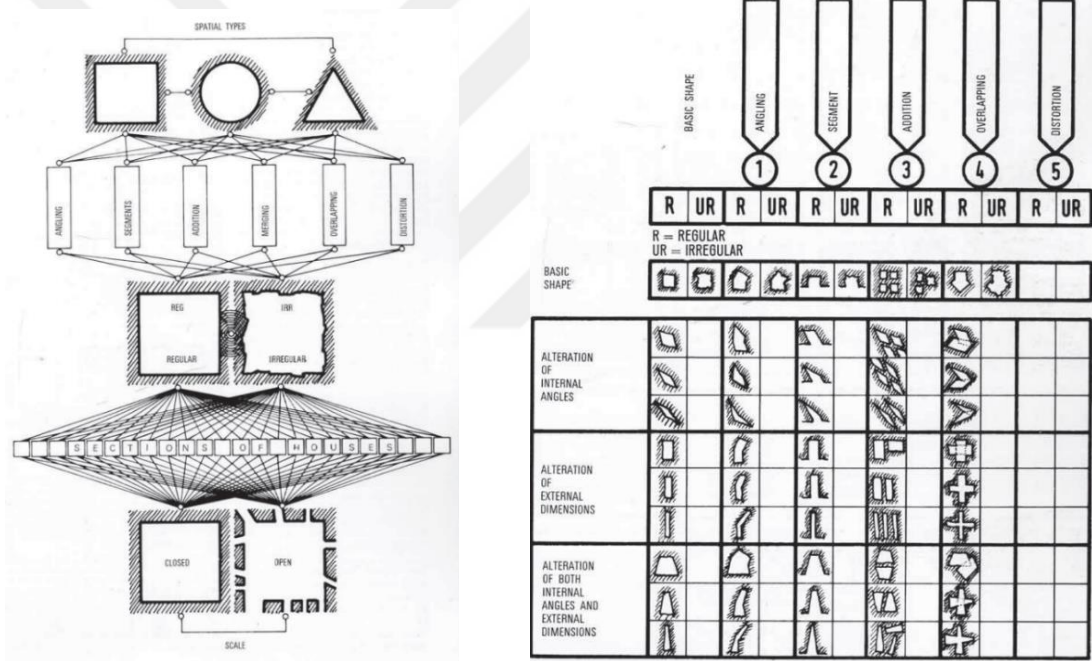
2.4.1 Formlarına Göre Meydanlar

Meydanların formlarına göre sınıflandırıldığı pek çok çalışma vardır. Bunların arasında en çok kabul gören Krier, Sitte ve Zucker tarafından yapılan sınıflandırmalardır.

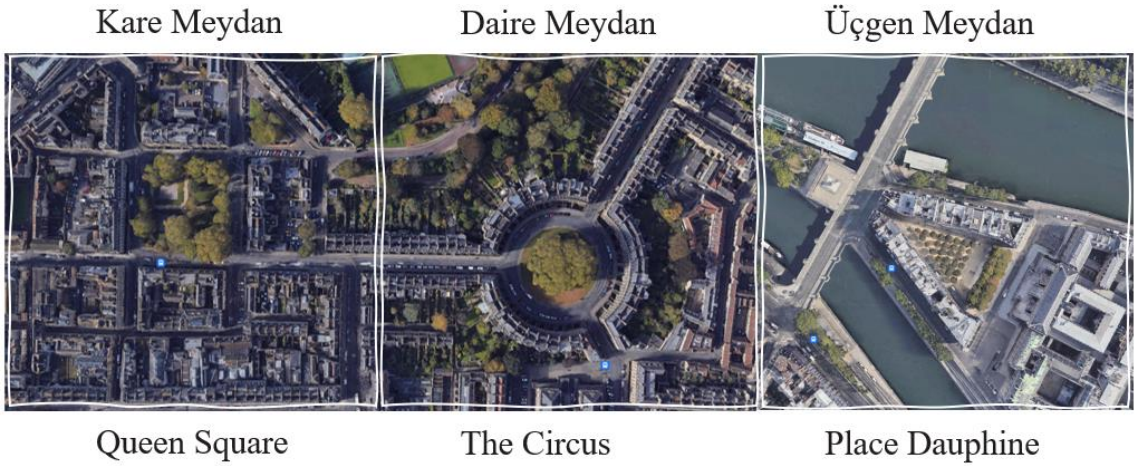
Şekil 2.1 Rob Krier'in kamusal mekânları sınıflandırdığı 3 temel form (Krier, 1979)

Rob Krier çalışmasında, kamusal mekânları 3 temel forma indirgemıştır. Diğer tüm mekânların, bu üç şeklin modifikasyonu ile ortaya çıktığını savunmuştur (Şekil 2.1).

Şekil 2.2 Rob Krier'in forma bağlı meydan tipleri (Krier, 1979)

Kare, daire ve üçgenden oluşan üç temel form; açılanma, bölümlenme, eklenme, birleşme, üst üste çakışma veya kopma gibi faktörlerle ortaya çıkmıştır (Şekil 2.2). Biçimsel oluşum süreci beraberinde tasarımı getirmektedir. Meydanların biçimlenmesinde ölçek, mimari stil, açıklık ve kapalılıktan söz etmek mümkündür. Ayrıca bu fiziksel etkenlerin yanında binaların kullanım amacı ve kamu yaşantısının gereklilikleri önem taşımaktadır (Krier, 1979).

Şekil 2.3 Rob Krier'in meydan tipleri için dünya örnekleri

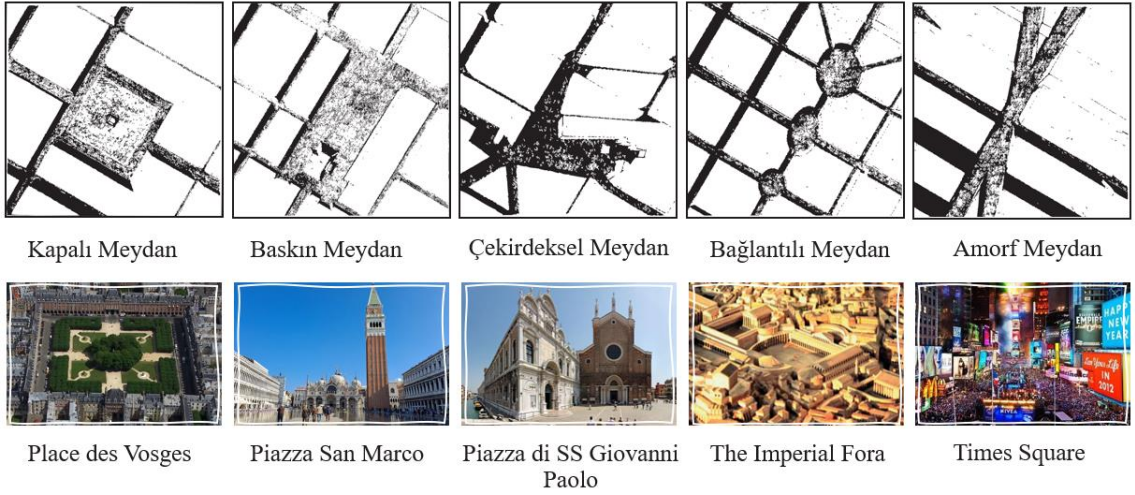
Şekil 2.3'te Krier'in meydan tipleri için dünya örneklerine yer verilmiştir. Kare meydanlar, kenarların eşit olması sebebiyle mimari vurguya kolayca uyum sağlayamazlar ve dikkati açık alana yönlendirirler. Kamusal mekânlar için en sık kullanılan şekildir. Örnek olarak Londra'daki Queen Square verilebilir. Daire meydanlar gösteri ortamı sağlayan kamusal mekânlar olarak karşımıza çıkar. Roma amfiteyatrolarının kalıntılarıdır. Londra'daki The Circus buna örnektir. Üçgen kamusal mekânlar ise açık hava pazarlarının karakteristik ortamı olan genişlemiş kavşaklardır. Geometrik formda üçgene nadir olarak rastlanır. En bilinen örneği Paris'teki Place Dauphine'dir (Kangur & Traks, 2011).

Meydanların almış olduğu geometrik formları inceleyen Paul Zucker çalışmasında 5 kategoriye yer vermiştir. Bunlar;

- Kapalı Meydan: Etrafında tekrar eden yapılar ile belirgin bir geometrik forma sahip olan meydanlardır. Meydanı sınırlayan yapıların yükseklikleri ve cephelerindeki ritim ile alanın yatay ölçüleriyle olan ilişki kapalılığın oluşmasında belirleyici unsurlardır.
- Baskın Meydan: Egemen meydanlar olarak da ifade edilen önemli yapıların vurgulandığı meydanlardır.
- Bağlantılı Meydan: Gruplandırılmış meydanlar olarak da ifade edilen estetik açıdan birbirleriyle ilişkili alanların birleştirilmesiyle oluşmuş meydanlardır.

- Çekirdeksel Meydan: Bir merkez etrafında oluşmuş meydanlardır. Bu bir heykel, çeşme veya dikey aksanların etrafında oluşturulan boşluklardır.
- Amorf Meydan: Belirli bir forma ve şekle sahip olmayan biçimsiz meydanlardır (Zucker, 1959).

Meydanlar, kullanım amacı ve bulunduğu yerin özellikleri doğrultusunda farklı form ve büyüklükte tasarlanabilirler. Çoğu zaman bu tasarımlarda kullanılan geometrik formlar, meydanın bulunduğu yerde hâkim olan gücün etkisini vurgulama amacı taşımaktadır. Kilise önlerindeki meydanlar, cami avluları, hükümet konaklarının olduğu meydanlar veya iş merkezlerinin bulunduğu meydanlar hâkim olan gücü vurgulamak için bir güç odağının yanında konumlandırılmışlardır (Akman, 2020).

Şekil 2.4 Zucker'ın meydan gruplandırması örnekleri (Zucker, 1959)

Şekil 2.4'te Zucker'ın meydan tipleri için dünya örneklerine yer verilmiştir. Kapalı meydana örnek olan Place des Vosges, Paris'in planlanan en eski meydanıdır. Baskın meydana örnek olan Piazza San Marco, Venedik'teki başlıca halk meydanlarından. Venedik'in sosyal, dini ve politik merkezini oluşturur. Piazza di SS. Venedik'te Giovanni e Paolo etrafındaki alanı bir arada tutacak kadar güçlü bir dikey vurgu sağladığı için çekirdeksel meydana örnektir. Bağlantılı meydan için Roma'daki İmparatorluk Forumu örnek verilebilir. Bir dizi anıtsal kamusal meydandan oluşur. New York City'deki Times Meydanı ise amorf meydandır. Broadway ve Seventh Avenue kavşağında yer alan önemli bir ticari kavşaktır (Kangur & Traks, 2011).

Sitte'ye göre kent inşa etmek yalnızca teknik bir mesele değil sanatı da ilgilendirmektedir. Biçimsel olarak ele alındığında meydanlar için sadece iki türden bahseder. Bunlar, doğa tarafından belirlenen meydanlar ve baskın bir yapı tarafından belirlenen meydanlardır. Bu meydanların ön koşulu ise yapılar tarafından çevirili olmasıdır. Camillo Sitte, meydanları sınıflandırırken geniş meydan ve derin meydan olarak ikiye ayırmıştır. Meydanların genişliği ve derinliği ise onu çevreleyen yapıların karakteristik özellikleri tarafından belirlenir. Örneğin, kilise yapısının belirlediği meydanlar, kilisenin yapısal olarak dar ve yüksek olması nedeniyle derin bir meydan olarak şekillenir. Belediye binasının bulunduğu meydanlar ise, belediyelerin yapısal olarak yüksekliklerine oranla enlerinin daha geniş olması nedeniyle daha geniş bir meydan olarak şekillenir. Kamu mekânlarının tasarımına ilişkin belirlemiş olduğu diğer sanat ilkeleri şöyledir:

- Genelde bir meydanın özelliği önemli bir bina tarafından belirlenir.
- Küçük bir meydan anıtsal bir yapı için uygun değildir. Çok büyük bir meydanda ise etki kaybolabilir.
- Çeşmeler başta olmak üzere anıtlar dolaşım dışında kalan ölü noktalara yerleştirilmelidir.
- Meydanların merkezinin boş bırakılması kuralı sadece anıtlar ve çeşmeler için değil bütün yapılar için geçerlidir. Bir binanın bütünüyle görülmesi gerektiği ve bunun yegâne çözümünün de bütün etrafını açık bırakmak olduğu sanılıyor fakat bu üzücü projenin gerçekleştiği her yerde meydanın uyandırdığı mekân etkisi yok olmuştur. Özellikle İtalya'da kiliseler başka bir binaya yaslı konumdadır ortada değildir.
- Meydan boyutlarının belirlenmesinde sanatsal ilkeler değerlendirilmelidir. Baskın binanın önemi ve özelliklerine bağlı olarak da meydan ölçüleri değişkenlik gösterecektir.
- Önemli kentlerin meydanları, küçük kentlerin meydanlarından daha büyüktür.
- Kamu mekanlarının büyüklüğü aynı zamanda o mekâna hâkim olan binanın önemi ile de ilgilidir. Örneğin, meydanı tanımlayan ana binanın yüksekliği ile meydanın genişliği orantılı olmalıdır. Pek çok örnekte meydanın en az genişliğinin, ana binanın yüksekliğine eşit olduğu belirlenmiştir. Maksimum genişlik ise yüksekliğin iki katını geçmez.

- Kamu mekanının uzunluk ve genişliği arasındaki dengenin sağlanması önemlidir. Genelleme çok zordur ancak şu söylenebilir; kare formdaki meydanlar sayısal olarak azdır ve çekici değildir. Dikdörtgen meydan düzenlenmelerinin (uzunluğun, genişliğin 3 katından fazla olduğu) daha iyi görünüşleri vardır.
- Modern dönemde inşa edilen 15-30 metre genişliğindeki yolların genişliği geçmişte meydan oluşturmak için yeterli olmuştur.

Günümüzde etrafı sokaklarla çevrili olan ve üzerine inşaat yapılmayan her arazi parçasına meydan denildiği doğrudur. Sanatsal ilkeler doğrultusunda bir araziye bina yapılmaması buraya kent meydanı demek için yeterli değildir. Tam manasıyla bir kent meydanından söz edilebilmesi için süsleme, anlam ve karakter gibi başka koşullarda gerekir (Sitte, 2020).

Tablo 2.1 Form kriterleri

KRIER	CAMILLO SİTTE	ZUCKER
Üçgen Meydan	Derin Meydan	Kapalı Meydan
Kare Meydan	Geniş Meydan	Baskın Meydan
Dairesel Meydan		Çekirdeksel Meydan
		Bağlantılı Meydan
		Amorf Meydan

Rob Krier, Camillo Sitte ve Paul Zucker'ın yapmış olduğu çalışmalardan hareketle çalışma alanlarında Tablo 2.1'de yer alan kriterler doğrultusunda bir değerlendirmeye gidilecektir.

2.4.2 Fonksiyonlarına Göre Meydanlar

Antik dönem yerleşmelerinden modern çağ oluşumlarına kadar meydanlar, her dönemde çeşitli aktivitelerle kentlerin en önemli mekânları olmuşlardır. Meydanların fonksiyonlarına göre sınıflandırıldığı pek çok çalışma vardır. Bunların içinden en çok Stübben ve Kostof'un çalışmaları kabul görmektedir.

Bir meydanın sahip olduğu işlevler, mekânın canlılığı ve görsel çekiciliğı açısından hayati bir öneme sahiptir. Tarihsel süreçte başarılı kent meydanları sahip oldukları baskın işlevler ile anılsa da esasında farklı kullanım imkanları sunmaları sebebiyle öne çıkmaktadırlar (İnceoğlu & Aytuğ, 2009). Antik dönemden modern döneme kadar kentlerin kuruluş amaçları ve organizasyonu farklılık göstermektedir. Mısır'da mistik bir yapıya sahip olan kentler, dini yapılar etrafında şekillenmiştir. Roma kentleri, askeri bir yapıya sahip olup stratejik konumlarına göre kurulmuştur. Yunan kentleri ise, sosyal düzen esasına göre kurulmuş kentlerdir. Bu mekânlar her dönemde bir veya daha fazla fonksiyonu bünyesinde bulundurmıştır. Toplanma yeri, Pazar yeri, kavşak gibi (Önder & Aklanoğlu, 2002).

Kent meydanları, toplumsal örf ve âdetlerdeki farklılıkların yansımasıyla da şekillenmektedir. Kent yaşamı içinde gerçekleştirilen mitingler, toplantılar, törenler, festivaller vs. etkinlikler hep kent meydanlarında düzenlenmektedir. Meydanlardaki aktivite çeşitliliğı arttıkça insanlar tarafından fark edilebilirliğı de aynı ölçüde artmaktadır. Çünkü bir meydanda canlılıktan bahsediliyorsa insan sayısından ziyade kullanıcılar için sunulan aktivite çeşitliliğı önem taşımaktadır. Meydan kullanıcılarının mekânda iyi vakit geçirebilecekleri aktivitelerin varlığı ve çeşitliliğı ile konfor ve görsel kalite kentsel yaşamın canlandırılmasında önemli etkenlerdir (Erdönmez & Çelik , 2016). Aktivite çeşitliliğı bulunmayan ve tek bir fonksiyona hizmet eden veya az sayıda fonksiyon barındıran mekânlar, bu fonksiyonların kullanılmadığı zamanlarda canlılığını kaybeder ve kullanıcılar için cazibesi azalır (Önder & Aklanoğlu, 2002).

Stübben, fonksiyon üzerinden gerçekleştirdiğı okumalarda meydanları 4 gruba ayırır;

- Trafik Meydanları: Daha çok daire veya çokgen biçiminde karşımıza çıkar.
- Kamusal Kullanıma Ait Meydanlar: Genellikle pazarların kurulduğu ya da çeşitli gösteri ve festivallerin yapıldığı meydanlardır.
- Park Meydanlar: Özellikle 19. yüzyılda Avrupa'nın çeşitli kentlerinde bulunan bitkisel öğelerle süslenen meydanlardır.
- Mimari Meydanlar: Mimari yapılarla sınırlandırılmış ve anıtsal bir yapının önünde bulunan açık mekân şeklinde tasarlanmış alanlardır. Bu tip meydanlar bazı kentlerde tarihsel gelişimin de sonucu olarak "anıt meydan" haline gelirler (Tayşi, 2006).

Şekil 2.5 Stübben'in meydan gruplandırması örnekleri

Şekil 2.5'te Stübben'in meydan tipleri için dünya örneklerine yer verilmiştir. Trafik meydanlarına örnek olan Place de l'Étoile Paris'te 12 caddenin birleştiği büyük yol kavşağıdır. Kamusal kullanıma ait meydanlar pazar, geçit törenleri ve halk şenlikleri için uygun yerlerdir. Almanya'daki Marktplatz buna örnektir. Londra'daki Russel Meydanı peyzajlı meydanlar olarak park meydanlara örnektir. Mimari meydan için ise Trafalgar Meydanı örnek verilebilir. Londra'nın merkezinde bir kamusal alan ve turistik cazibe merkezidir. Ayrıca siyasi gösteriler ve yılbaşı kutlamaları gibi kalabalık etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (Kangur & Traks, 2011).

Kostof, tarihsel süreçte meydanların işlevlerini 5 başlıkta değerlendirmiştir. Kentlerde ulaşım ağının bir parçası olan meydanlar hem yaya hem de taşıt ulaşımı için bir kesişim noktası görevi yapar. Ayrıca bu alanlar toplanma, duraksama, bekleme ve manevra alanlarıdır. Bu sebeple ulaşım işlevi ön plana çıkmaktadır. Diğer işlev grubunda, burayı bir kent merkezi olarak tanımlayabilecek ticari işlev ve kent işlevleri yer alır. Bu iki işlev birlikte görülebildiği gibi ayrı ayrı da olabilir. Yönetmel işlev ve dini yapıların tanımladığı yönetmel meydan, barındırdığı kamusallıkla geçici ticaret etkinliklerine ortam sağlamıştır. Fakat ticaretin gelişmesiyle hem işlevsel hem de mekânsal olarak ayrılma gerekliliği doğmuştur (Büyükcivelek, 2012). Toplumun farklı kesimlerinden bireylerin toplanarak mekâna eğlence ve törensellik özelliği kazandırdığı temel işlev ise oyunlardır. Kent meydanları organik bir şekilde oluşabildiği gibi sonradan tasarlanmış olarak da karşımıza çıkabilir. Her iki durumda da karma işlevli bir mekân olarak kullanıcılar hizmet edebilir. Bu bağlamda, konut alanları da kent meydanlarına entegre olarak, meydanların çok işlevli bir kesişim noktası haline gelmesi ve çeşitli toplumsal faaliyetlere ev sahipliği yapması sağlanabilir (Etike & Erdönmez Dinçer, 2019).

Tablo 2.2 Fonksiyon kriterleri

STUBBEN	KOSTOF
Trafik Meydanları	Ulaşım İşlevi
Kamusal Kullanıma Ait Meydanlar	Ticari İşlev
Park Meydanlar	Yönetmel İşlev
Mimari Meydanlar	Oyun İşlevi
	Konut Meydanları

Stubben ve Kostof'un yapmış olduğu çalışmalardan hareketle çalışma alanlarında Tablo 2.2'de yer alan kriterler doğrultusunda bir değerlendirmeye gidilecektir.

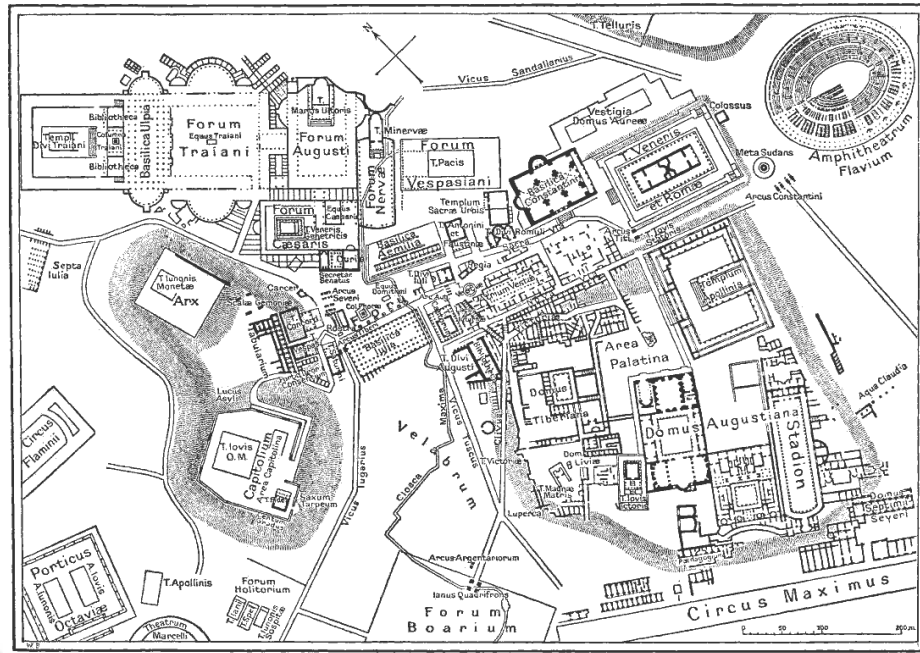
Meydan tipolojileri bölümünde meydanlar temelde form ve fonksiyon olarak 2 başlık altında ayrıntılandırılmış ve örneklendirilmiştir. Bu çalışmanın 4. bölümünde Kütahya'daki meydanların dönem özellikleri ve büyüklükleri ele alınacaktır. Ardından meydan tipolojileri forma ve fonksiyona göre değerlendirilecektir.

3.1 Meydanların Tarihi ve Mekânsal Gelişimi

Kent meydanları, insan yerleşimlerinin tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olup, tarihi kent dokusunun önemli bir parçasını oluşturarak kültürel mirasın birer somut belgesi niteliğindedir. Çoğu tarihi meydan, kültürel miras kategorisinde yer almaktadır ve tarihsel, sanatsal, etnolojik, sosyolojik, antropolojik ve dil açısından korunması gereken üstün değerli mekanları, varlıkları ve olayları içeren kültürel mirasın bir parçasını oluşturmaktadır. Meydanlar, kentlerin tarihsel süreç içerisinde doğal ve kültürel değişimlere uğramasına rağmen, günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu meydanlar, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumakla kalmayıp aynı zamanda sosyal etkileşimleri ve toplumsal etkinlikleri de destekleyerek kent yaşamının canlılığını artırmaktadır. Bu nedenle, meydanlar tarihi ve kültürel açıdan büyük önem taşımaktadır ve gelecek nesillere aktarılması gereken değerli miraslar olarak kabul edilmektedir (Durak, 2018).

3.1.1 Avrupa’da Meydan

Meydanlar, tarihsel süreç içerisinde dönemin özelliklerine göre çeşitlenmektedirler. En işlevsel kullanımına Antik Yunan kentlerinde ve Roma kentlerinde rastlanmaktadır. Bu dönemde kent meydanları, bir araya toplanma ve tartışma mekânı olarak kullanılmıştır (Kaftancı, 2000). Avrupa’da ilk örneklerine “*Agora*” olarak Yunan kentlerinde rastlanmaktadır. Halkın bir araya toplandığı genişlemiş bir yol biçimindeyken zamanla yapılar tarafından çevrelenmiş ve pazar niteliği artmaya başlamıştır. Klasik Yunan kentlerinin merkezinde yer alan agora o dönemde; toplanma, alışveriş, iş ve politik yaşamın merkezi niteliğindedir (Önder & Aklanoğlu, 2002). Pek çok fonksiyonu olmasına rağmen temelde, kolektif kararların alındığı bir müzakere yeri ve bireyler arası alışverişin yapıldığı bir pazar alanı olarak özel alandan çok daha değerli bir konumdaydı (Gökgür, 2017). Antik kentlerin pek çoğunda devlet agorası ve ticaret agorası olmak üzere iki türüne de rastlanır. En ünlüsü Atina’da kurulan Agoradır (Şekil 3.1). Kentin ticaret merkeziyken aynı zamanda yönetim merkezi rolünü de üstlenmektedir (Tümer, 2007).

Şekil 3.2 Roma merkezinden forum örnekleri

Orta Çağ'dan sonra yaşanan Sanayi Devrimi, kapitalizm, modernizm ve küreselleşme gibi olgular kent meydanlarının işlevlerinde ve fiziksel yapılarında önemli değişimlere neden olmuştur (Akman, 2020). Orta Çağ, Antik dönemin aksine içe kapalılıktan sıyrılarak özel alanların kamusal alanlara açıldığı bir düzen oluşturmuştur. Ayrıca bu dönemdeki meydanların biçimi düzgün geometrik biçimlerde değil, çevrede yer alan binalara göre organik bir biçimde şekillenmiştir (Gökgür, 2017). Meydanlar, tarihsel süreç boyunca kentlerin odağı olduğu gibi bu dönemde de toplumsal bir odak olma işlevini sürdürmüştür. Bu dönemde üç tip meydan çeşidi bulunmaktadır. Birincisi kamu yapılarının önünde yer alan resmi meydanlardır. İkincisi ticari mekânların, satış birimlerinin ve çeşmelerin bulunduğu pazar yerleridir. Sonuncusu ise Orta Çağ kentlerinin en önemli ögesi olan kiliselerin önlerinde bulunan meydanlardır. Bu dönemde kentler surlarla çevrilidir ve ortalarında yer alan meydanlarda baskın unsur dini ve idari yapılardır (Akman, 2020). Orta Çağ meydanları toplanma alanları olarak günümüz işlevlerine daha yakındır ve en belirgin özelliği de kapalılıktır (Durak, 2018).

Rönesans ile birlikte kentsel mekanların tasarlanmasında matematiksel kesinlik ve mükemmellik anlayışı etkili olmuştur. Meydan tasarımları kentin gereksinimlerine göre değil, estetik değerlere göre şekillenmiştir. Meydanlarda genellikle geometrik tasarımlar tercih edilmiş ve bu alanlar merkeziyetçi devletin mekândaki temsilini oluşturmuştur. Anıtsallık ve egemenlik algısı mekânda derin bir şekilde hissedilmektedir (Akman,

2020). Meydanı çevreleyen yapılar arasında otorite binaları baskın öğelerdir. Bu alanın ticari, dini ve yönetimle ilişkili olarak kullanıldığını söyleyebiliriz (Önder & Aklanoğlu, 2002).

Barok dönemi kentlerinde büyük meydanlar, parklar ve bahçeler düzenlenmiştir. Meydanların tasarımlarında estetik ve güzellik ön planda tutulmuş, Rönesans döneminin katı kurallarına karşı daha serbest bir yaklaşım benimsenmiştir. Ancak, Barok meydanları sadece kral ve soyluların kullanımına açık olup, tüm toplumsal sınıflara hitap etmemiştir. Bu nedenle, Barok meydanları saray avlusunun bir uzantısı haline gelmiştir (Akman, 2020). Barok ve Rokoko dönemlerinde, meydanların en önemli işlevlerinden birisi olan karşılaşma mekânı olma özelliği giderek zayıflamıştır. Sosyal ilişkilerin kurulabileceği bir mekândan ziyade yönetim biçiminin vurgulandığı bir yer haline evrilmiştir (Önder & Aklanoğlu, 2002). Geniş kaldırımlar, büyük caddeler ve kamusal parklar askeri özelliklerin sergilendiği, yetkinin güç gösterge yeri olarak ön plana çıkmaktadır (Gökgür, 2017).

Sanayi Devrimi, Avrupa kentlerini yeniden şekillendirmiştir. Bu kentler, sanayinin etkisiyle birer sanayi kenti ve ticaret merkezi haline gelerek idari ve dini işlevlerini kaybetmiştir. Mekânsal yansımaları ise yolların genişlemesi, yapıların yükselmesi, konut ve işyeri arasında belirginleşen ayrım olmuştur. Aydınlanma döneminde temelleri atılan modernizmin de etkisiyle 19. yüzyıl, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin şekillendirdiği bir dönem halini almıştır (Akman, 2020). Meydanlar; bu döneme kadar etrafındaki yapılarla birlikte kapalı bir forma sahipken izole edilmiş bina formu ve banliyöleşme ile birlikte cephelerin sürekliliğini temel alan meydan formunu değişime uğramaya başlamıştır (Önder & Aklanoğlu, 2002).

Son olarak Sennett ve Habermas'a göre 19.yüzyılın ikinci yarısında, kapitalizm ve burjuvaziyle birlikte, kamusal alanda çöküş başlamıştır (Habermas, 1997) (Sennett, 1996). Giddens'in modernliğin bir sonucu olarak gördüğü küreselleşme ile meydanlar kentlerin yok olan mekânlar haline gelmiştir (Akman, 2020). 20. yüzyıl içinde kentlerde yaşanan bu fonksiyonel değişimler sonucu meydanların tasarımında ve kullanımında da yeniden düzenlenme ihtiyacı doğmuştur. Böylece meydanlara alış-veriş, toplantı, trafik, oyun, dini, ticaret vs. fonksiyonlar eklenerek tasarlanmıştır (Önder & Aklanoğlu, 2002). Ayrıca otomobillerin kentlerde yaygınlaşması, kamusal alanların işlevi ve kullanımını değiştirmiştir. Kamusal alanların öncelikle bir geçiş alanı olarak kullanılmasına neden olmuştur ve bu durum kamusal alanların sosyal etkileşim ve paylaşım için kullanımını

zorlaştırmıştır. Bunun yanı sıra, kentlerdeki sosyal bölünmeler, işlevsel uzmanlaşma ve kent çeperindeki yerleşimler, alışveriş merkezleri ve otoyollar gibi yapılar kamusal alanların işlevselliğini olumsuz etkilemiştir. Bu faktörler, kentlerdeki kamusal alanların sosyalleşme ve etkileşim için kullanımını zorlaştırmaktadır (Gökgür, 2008).

3.1.2 Osmanlı'da Meydan

Tarihsel süreçte ülkemizdeki kent meydanları incelendiğinde görülmektedir ki Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar batıdaki gibi bir meydan kavramının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Osmanlı şehirlerinde ana unsur cami olduğu için toplumsal yaşam cami etrafında şekillenmiş ve bunun dışında bir toplanma alanına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu da Osmanlı İmparatorluğu toplumsal yapısının ve idaresinin kent meydanı oluşturacak özellikleri taşınamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Osmanlı'da yer alan pazar yerleri, uzun çarşı ve bedesten gibi mekânlar, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği alanlar olmanın yanında kamusal mekânlar olarak da hizmet vermiştir. Bu nedenle, meydanların bize sunmuş olduğu sosyal ve siyasal fonksiyonlar Osmanlı'da cami ve çevresinde karşılık bulmuştur (Akman, 2020).

Eski Türk yerleşimlerinde de kentlerin oluşumu sosyal merkezler çevresinde görülmektedir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte içe dönük bir yaşam biçimi benimsenmiştir. Bu durum açık alanları sınırlandırmış ve cami ile külliyelerin girişlerindeki avlular sosyal merkezler halini almıştır. İlk İslam kentlerinde olduğu gibi yüzyıllar boyunca kentlerin oluşumu dinsel kuruluşların çevresinde görülmektedir. Cami bütün müstemilatı ile bir ticaret merkezi fonksiyonu üstlenmektedir (Önder & Aklanoğlu, 2002). Geleneksel Türk kentlerinde cami ve külliye avlusu kentsel ortak kullanım için açık mekânları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra sokakların kesiştiği noktalarda; mescit, çeşme ve kahvehane çevresinde veya pazarlarda, “planlanmamış” kendiliğinden gelişen küçük ölçekli meydanlar da görülmektedir. Bu bağlamda geleneksel Türk kentlerinde kamusal alanlar toplumun işlevsel gereksinimlerine göre şekillenmektedir (Gökgür, 2008).

Ne var ki, İslam'a ait geleneksel kentsel dokunun oluşumunda ve gelişiminde etkili olan belirli planlama ve tasarım ilkelerinin var olduğu bilinmektedir. Örneğin İslam kültüründen kaynaklı olarak kamusal mekân ve özel mekân ayrımı keskindir ve bu durum kapalı mekânlarda yoğunlaşmayı beraberinde getirir. Bu mekânların sık ve sürekli olması, yüksek yoğunluğu, dar sokakların ve çıkmaz sokakların varlığı İslam

kentlerindeki bazı planlama ve tasarım özellikleridir. Ayrıca geleneksel kent merkezlerinin mekânsal düzeni işlevsel olduğu kadar görülebilir çeşitlilik de sunar. Geleneksel Türk Kentleri de kendine özgü kentsel mekân kavramını yansıtırken hiç şüphesiz İslam Kültüründen etkilenmiştir. (Gençel, 2000).

İslam dininin muhafazakârlık anlayışı, dış mekân kullanımını sınırlandırdığı için İslam kentlerinde batı kentlerindeki gibi bir meydan oluşumu engellenmiştir. Bu konu ile alakalı Kuban'a göre, *"İslam'da meydan düşüncesinin birkaç istisna dışında yok oluşu, İslam toplumunun kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır."* (Kuban, 1998).

İslam'ın kalıplarına göre şekillenen kent meydanları, kullanım amacının yanı sıra yapısı bakımından Batı medeniyetindeki meydanlardan farklıdır. Orta çağ İslam kent meydanları, Batı'da olduğu gibi "amaçlanmış" bir planlama ve belirli tasarım kriterleri sonucunda değil, kendiliğinden ve düzensiz planlama sonucu oluşmuştur. Anadolu kentlerinde meydanlar önceden örgütlenmek yerine, söz konusu faaliyet için geçici olarak donatılmaktadır. Aynı şekilde sokak yapısı da düzensiz karakterdedir. Sokakların genişlemesiyle veya birkaç yolun bir araya gelmesiyle kendiliğinden küçük ölçekte meydancıklar oluşmaktadır. Bu açık mekânlar, geometrik forma sahip mimari odaklar değildir. Bu nedenle, İslam kent meydanları, Batı kent meydanlarından farklı bir planlama ve tasarım anlayışı yansıtmaktadır (Zengel, 2007). Batı kentlerinin meydanları ise kentsel yaşamının odak noktasında yer alan ve biçimsel olarak temsil işlevini üstlenmiştir. Avrupa'da kentler bir agora veya forum etrafında estetik ve geometrik tasarım ön planda tutularak şekillenirken geleneksel Türk devletleri açısından batıdaki bu duruma tamamen zıt bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Cami ve külliyesi çevresinde toplum ihtiyacına göre şekillenmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ise kamusal mekân, Avrupa'daki örneklerine göre farklı şekilde gelişim göstermiştir. Bu fark eski Türk yerleşmelerinde olduğu gibi din anlayışından kaynaklanmaktadır. Osmanlı'da mekânın şekillenmesinde İslam dini etkili olmuştur. Avrupa'da kent merkezlerini meydanlar oluştururken Osmanlı Devleti'nde kent merkezlerinde camiler yer almaktadır (Nalbant, 2016). Bu dönemde mahalle oluşumu büyük camiler çevresinde görülmektedir. Cami avluları ise toplanma, buluşma ve görüşme fonksiyonlarını üstlenen önemli açık mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı kentlerinde cami avluları kent meydanlarının yerini tutmaktadır. Ayrıca büyük toplanma yerleri olarak çarşı ve pazar meydanları öne çıkmaktadır (Erdönmez & Çelik ,

2016). Bu dönemde toplumsal yaşantının merkezinde cami olduğu için planlanmış kent meydanlarının gelişimini teşvik edecek toplumsal bir istek söz konusu değildir.

Osmanlı Devleti'nde kamusal mekânın işlevleri de Avrupa'ya göre farklılaşmaktadır. Batı'da kamusal mekân, yurttaşlık geleneğinin bir sonucu olarak yoğun tartışmaların odağı olmaktadır. Osmanlı'da kamusal mekânlar, bir tartışma ortamını değil birlikteliğin pekiştiğı mekânları yansıtmaktadır. Bu çatışma ortamının oluşmasını önleyen etken şüphesiz İslam inancı ve hükümdarların hoşgörü politikasından kaynaklanmaktadır. Bu hoşgörü politikasını II. Mahmut'un şu sözleri açıkça yansıtmaktadır: *“Tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilisede, Musevileri havrada görmek isterim”*. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde çatışma ortamı yaratacak bariz bir sınıfsal sistem olmamıştır (Nalbant, 2016).

3.1.3 Türkiye Cumhuriyeti'nde Meydan

Cumhuriyet'in ilanına kadar Osmanlı'da cemaat sistemine uygun parçalı bir kamusal alan anlayışı söz konusuydu. Ülkemizde ise modernite projesinin bir yansıması olarak Batı merkezli bir kamusal alan anlayışı tanımlanmıştır. Batı'da bahsettiğimiz kamusal alan anlayışı ülkemizde de benimsenmeye başlamıştır. Tanzimat ile başlayıp Cumhuriyetin ilanı ile devam eden bu süreç, Türkiye'nin modernleşme projesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Zengel, 2007).

Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik akımı çok uluslu imparatorluklarda çözümlere sebep olmuştur. 19.yy. siyasi olayları olarak bağımsızlıklarını talep eden uluslardan Osmanlı İmparatorluğu da olumsuz etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak Misak-ı Milli sınırları çerçevesinde yeni bir devlet kuruldu. Türkiye ulus-devlet inşası sürecinde cumhuriyet rejimi ile modernleşme hareketlerinde bulunmuştur. Bu durum kamusal alanlara da yansımıştır. Cumhuriyet döneminde, kamusal devlet etkisinde ve ulus devletin gereklerine göre laiklik ekseninde şekillenmiştir. Kamusal mekânların inşasında dönemin hâkim ideolojileri yansıtılmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyetin ilk yıllarında, hızlı modernleşme kamusal mekânın şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur (Nalbant, 2016). Devletle ilişkili olarak gelişen bu alanlar demokratik bir yapının gelişmesinden ziyade üniter yapının korunması şeklinde gelişim göstermiştir (Demir & Sesli, 2007). Özetlemek gerekirse Cumhuriyet Döneminde kamusal devlet kontrolünde gelişmiştir. Bu durum Habermas, Arendt ve Sennett'in ifade ettiği demokratik kamusal alanın dışında kalmaktadır.

3.2 Meydanların Değişen Anlamı

Tarihsel süreçte kentlerin kimliğini ortaya koyan kent meydanları, kentsel yaşamın önemli odak noktaları olmuştur. Ancak günümüzde hızlı kentleşme olgusu, kent meydanlarının özgün değerlerini kaybetmesine neden olmaktadır. Günümüzde bu alanlar araç trafiğini hafifleten kavşak veya otopark alanları olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durum, kent meydanlarının özgün işlevlerinin yerine getirilememesine ve kentlerin kimliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır (Çınar Altınçekiç, Ergin, & Tanfer, 2014). Kentsel mekânlar; siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlerle birlikte yeni işlevler kazanmıştır. Bu nedenle, kent meydanları da geçmişte üstlendiği siyasal işlevi yerine getirememekte ve ekonominin belirleyiciliği altında kentlerin yaşayan mekânları olma özelliğini kaybetmektedir. Kent meydanları kimliklerini kaybetme tehlikesi yaşadığı gibi kent kimliğini yansıtacak yeni mekânlar da oluşturulamamaktadır. Meydanlar, kentsel mekânların değişen işlevleriyle birlikte yeniden ele alınması gereken önemli alanlardan biridir. Kapitalizm ve modernizm sonrası kentlerde kırılmalar yaşanmıştır. Ticari faaliyetlerin merkezileşmesi ve kentlerin ekonomik merkezler haline gelmesi, meydanların ticari birer mekân haline gelmesine yol açmıştır (Akman, 2020). Kapitalizm, kitlesel üretimin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, medya aracılığıyla her alana ulaşarak kentsel farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Bu süreçte, mekânlar vatandaşın tüketimine sunulmuş ve kapitalizm, kendine özgü bir coğrafya oluşturmuştur. Teknolojik olanakların artmasıyla beraber fiziksel mesafelerin önemi azalmıştır. Bu durum; mahrem alanların, kent merkezinin dışında kapalı ve birbirinden bağımsız kent parçaları üretmesine neden olmuştur. Türkiye'de ise iktidarın mekân üretimi doğrudan devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Ancak günümüzde devletin bu alanlardan çekilmeye başlamasıyla birlikte oluşan boşluk, kapitalizm ve sermaye iktidarı gibi tehditlerle dolmaktadır (Özkan, 2012). 1980'lerden sonra ülkemizde uygulanan neoliberal politikaların etkisiyle, kentsel mekânlar sadece fiziksel mekân boyutuyla ele alınmaya ve ticarileşmeye başladı. Bu yaklaşım neticesinde kamusal alanlar, toplumun her kesiminden bireyin kullanımına açık olmayan mekânlara dönüşmüştür. Modernizm ile birlikte kamusal alanlarda bir tanımsızlaşma söz konusudur. Yaşanan bu değişimler beraberinde toplumsal yapıda ve kamusal alan kullanımlarında da değişim yaşanmasına neden olmuştur (Uzgören & Erdönmez, 2016). Kamusal alanlarda yaşanan tüm bu değişimler, kimlik kavramını ve mekân kalitesi kavramını üzerinde durulması gereken

önemli konular haline getirmiştir. Kent meydanlarının korunması ve özgün işlevlerinin yerine getirilmesi için kent planlaması ve tasarımında yeniden ele alınması gerekmektedir. Planlama ve tasarım konularında da başarılı olunabilmesi için bu mekânların kalitesini arttıracak parametreler nelerdir bunları bilmemiz gerekir. Bir sonraki bölümde kimlik kavramından ve mekânsal kalite parametrelerinden bahsedilecektir.

3.3 Kamusal Mekânda Kalite ve Kimlik

Kamusal mekânlar, bir şehrin en önemli unsurlarından biridir çünkü insanların sosyalleşme alanlarını oluşturmaktadır. Bu mekânların kalitesi, bir şehirdeki kentsel yaşam kalitesinin ne kadar iyi olduğu hakkında bize bilgi verir. Ancak kamusal alanların önemi sadece bu kadarla sınırlı değildir. Bu mekânlar aynı zamanda kentlere kimlik kazandırır ve mekân hissinin geliştirilmesine katkı sağlarlar. Kamusal alanların geçmiş zamandan izler taşıması, bir şehrin tarihi dokusunu yansıtmaya yardımcı olur. Kamusal alanların bir diğer rolü, insanların ihtiyaç duyduğu sosyal yaşamı canlandırmasıdır. Bu mekânlar, insanların bir araya gelerek etkileşim kurmalarına ve sosyal bağlarını güçlendirmelerine yardımcı olur. Ayrıca, kamusal alanlar demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Bu mekânlar, insanların eşitlik, özgürlük ve adalet gibi demokratik değerleri paylaşmalarına ve bu değerlerin hayata geçirilmesine katkı sağlarlar. (Özdemir, ve diğerleri, 2014). Kamusal alanlar, bir şehrin kimliğini oluşturma sürecinde önemli bir rol oynarlar. Özellikle sokaklar ve meydanlar, bir şehrin en görünür ve en aktif kamusal mekânlarıdır ve kentin karakterini yansıtır. Sokaklar ve meydanlar, insanların bir araya gelip etkileşim kurdukları, sosyalleştikleri yerlerdir. Bu mekânlar, kentin kültürel, tarihi ve toplumsal özelliklerini yansıtır ve kentin kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynarlar (Erdönmez & Akı, 2005). Buradan hareketle önce kimlik kavramına değinilecektir. Ardından çeşitli kuramcıların kentsel mekân kalitesine dair ölçütlerine yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise çalışma alanında kullanılacak olan parametreler belirlenecektir.

3.3.1 Kimlik

Kent meydanları, kentlerin kültürel geçmişlerinin somut bir şekilde yansıdığı ve farklı yaşam biçimlerini içinde barındıran kamusal mekânlar olarak kabul edilir. Kentsel mekânın kimliğini şekillendiren en önemli ve aktif alanlardır. Çevresi yapılarla sınırlandırılmış kentsel açık alanlar olarak tanımlanır ve kentin bütününe hizmet ederler.

Aynı zamanda, kentte yaşayan bireylerin kendi aralarında paylaşımda bulunduğu bir sahne gibi kolektif bellek oluşturma görevi üstlenirler (Zengel, 2007). Bu mekânlar, sadece fiziksel özellikleriyle değil aynı zamanda kültürel, tarihsel, toplumsal, sosyolojik ve psikolojik anlamlarıyla bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu anlamda, kentte yaşayanların farklı hayatları, sosyal yapının kent mekânına yansımaları ve insanlar arasındaki ilişkiler gibi temel değerler, kentlerin kendine özgü kimliklerini ortaya çıkarmaktadır. Aristoteles de bu noktaya dikkat çekerek, kentlerin bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Erdönmez & Çelik , 2016). Schulz tarafından da "yerin ruhu" olarak adlandırılan özellikler kentlerin kendine ait bu kimliklerini ortaya çıkarır. Bu nedenle, herhangi bir yer veya kent bir diğerine benzemez ve kent mekânları, fiziksel, kültürel, sosyal, tarihi ve psikolojik faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan benzersiz bir kimliğe sahiptir (Norberg-Schulz, 1971).

Bireylerin kendilerine özgü özellikleri, kimlikleri ve kişilikleri olduğu gibi, kentlerin de kendilerine ait kimlikleri vardır. Kentsel mekânın biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan yapılaşmış çevre, toplumun günlük yaşam pratikleri ile yakından ilişkilidir. Lilja (1995) kimliği; etik, mekân ve zaman boyutlarında ele alarak günlük yaşamda anlam arayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade eder. Geçmiş ile şimdiki zaman ve gelecek zaman arasında bir bağlantı kuran kimlik aynı zamanda ve kişi ile fiziksel çevre arasında da bağlantıyı kuran bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kimlik, günlük olaylarla bağlantılı olarak şekillenir; fiziksel çevrenin, kullanıcıları ile kurduğu ilişkilere bir "anlam yaratma" boyutu kazandırır (Oudeh & Türkoğlu, 2021).

Lynch kimlik için, *“Her şeyden önce, eğer çevre gözle görülür, net bir biçimde düzenlenir ve tanımlanırsa o zaman kullanıcı onu kendi anlamları ve bağlantıları ile ilişkilendirebilir. İşte o zaman gerçek bir yerden bahsedebiliriz.”* ifadesini kullanmıştır. Kentsel mekânın tanınabilir ve akılda kalıcı olması için fiziksel organizasyonun gerekliliğine dikkat çeker. Mekânın okunabilirliğinin; biçim, işlev ve sosyal yaşamın uyumlu bir şekilde birleştirilmesi (mekânın anlamı) ile oluştuğunu vurgular (Lynch, Kent İmgesi, 2010). Lynch bir kenti diğerlerinden farklılaştıran unsurun kent kimliği olduğunu, bu farklılığın da kentin doğal, sosyal ve yapısal çevreleri arasındaki ilişkiden kaynaklandığını söyler. Doğal olaylar, doğal çevreye dayalı kimlik öğelerini oluşturur. Sahip olunan kültürel yapı, sosyal çevreye bağlı kimlik öğeleri ile bütünleştirilir. Yapısal çevreye dayalı kimlik öğeleri ise konumları, kullanım türleri ve anlamları üzerinden değerlendirilir (Lynch, 1981).

Bir kenti algılamamanın ve kentsel imajın esas belirleyicisi Tekeli (1990)'ye göre kimlik elemanlarıdır. Lynch, kent kimliğini oluşturan elemanları 5 farklı gruba ayırır. Bunlar:

- Yollar
- Sınırlar
- Bölgeler
- Düğüm Noktaları
- Odak Noktaları

Yollar, kentteki en baskın imaj ögesi olarak kabul edilirken; sınırlar, kent silüetini veya bölgeler arası geçişi netleştirir. Bölgeler, kentin farklı özellikler gösteren ve fiziksel olarak birbirinden ayrılan sanayi, konut ve ticaret gibi alanlarını ifade ederken; düğüm noktaları, yoğun etkinlik gösteren merkezleri (meydanlar, kavşaklar vs.) ifade eder. Odak noktaları ise, sembolik olarak bölgenin odağını oluşturur ve dikkat çekici obje ya da mekanları ifade eder. Bu kimlik elemanları, kentsel mekânın okunabilirliği ve anlamı için son derece önemlidir ve kent kimliğinin oluşumunda kritik bir rol oynarlar (Lynch, 2010). Kent kimliği, tasarımın ekonomik rasyonellik baskısı altında kalarak ve kent kültürünün unutulmasıyla, kimliksiz ve niteliksiz mekânların ortaya çıkması riskiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle, kent kimliğinin korunması ve geliştirilmesi için, yerel değerlerin ve kültürün korunması ve yeni tasarımlarda dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir kent kavramı da kent kimliğinin korunup gelecek nesillere aktarılması için önemlidir (Çınar Altınçekiç, Ergin, & Tanfer, 2014).

3.3.2 Mekânsal Kalite Ölçütleri

Bugün kamusal mekân ve kentsel yaşam kalitesi arasındaki ilişki üzerine pek çok görüş ortaya atılmaktadır. Pek çok yabancı ülkede mekân kalitesi kriterleri ile ilgili araştırmalar sürdürülmektedir. Yeni mekân üretmede ve mevcut mekân kalitesini yükseltmede daha kaliteli ve başarılı hale gelmek için yollar aranmaktadır. Kamusal alanlardaki mekân kalitesinin ölçümü için birçok araştırmacı ve araştırma grubu farklı kriterler ortaya koymuştur. Fakat bu çalışmalarda fikir birliği olmadığı gibi bütünsel bir yaklaşım da söz konusu değildir. Mekân kalitesi kavramı, bazen söz konusu mekânın sadece işlevsel özellikleri, bazen sadece fiziksel özellikleri, bazen de mekânı kullanan kişilerin sosyo-morfolojik yapıları ele alınarak tartışılmaktadır. Farklı bakış açılarına rağmen, bu yaklaşımların kesiştiği önemli noktalar da bulunmaktadır. Örneğin, kamusal alanlarda mekân kalitesinin artırılması, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek

işlevsel ve estetik özellikleri içeren bir yaklaşım ile mümkündür. Ayrıca, sürdürülebilirlik, erişilebilirlik, güvenlik ve çevresel kalite gibi faktörler de mekân kalitesi açısından önemlidir. Bu nedenle, mekân kalitesi kavramının daha bütünsel bir yaklaşıma sahip olması ve çeşitli faktörleri ele alması gerekmektedir.

Kalite, öznel bir kavram olarak algılansa da mekân kalitesini belirleyen nesnel göstergelerden de bahsetmek mümkündür. Bu göstergeler, mekânın fiziksel, sosyal ve ekonomik çevresi ile yaşam kalitesi gibi çevresel faktörlerle ilişkilendirilebilir (Uzgören & Erdönmez, 2016). Fiziksel faktörler daha çok mekânın yapısı ve tasarımındaki öğeleri içerir. Sosyal faktörler mekânın kullanımına yönelik insan aktivitelerini içerir. Ekonomik faktörler daha çok mekânın kullanım değeri ile ilişkilidir. Yaşam kalitesi faktörleri ise mekânın insan sağlığına ve konforuna olan etkisini içerir. Bu göstergelerin dikkatlice incelenmesi ve değerlendirilmesi, mekân kalitesinin iyileştirilmesi için gereken önlemlerin alınması adına bize yardımcı olabilir. Pek çok araştırmacı mekân kalitesi üzerine çalışmalar yapmış ve kendi değerlendirmeleri sonucunda bazı kriterler ortaya koymuşlardır. Literatürde en çok kabul gören Lynch, Gehl, Greene, Nasar, PPS gibi araştırmacı ve grupların mekânsal kalite parametreleri değerlendirilecektir.

Kevin Lynch, mekânsal kalitesi arttırılmak istenen bir şehrin sahip olması gereken beş unsurdan bahseder. Bunlar:

- Canlılık,
- Duygu (mekân ve kimlik hissi),
- Uygun olma (bir yere uyum sağlayabilme yeteneği),
- Erişim (insanlara, mekanlara, aktivitelere vs.)
- Kontroldür (Lynch, 1981).

Bir şehir canlıysa, mekân duygusu verebilecek özelliklere sahip ve kimlik hissi veriyorsa, o yere uyum sağlayabiliyorsa, insanlara ve mekânlara erişilebilirliği yüksekse ve kontrollü bir alan ise Lynch'e göre orada mekân kalitesinden bahsetmek mümkündür.

Diğer yandan Greene, kalite değerlendirmesini kimlik, işlev, düzen ve cazibe/çekim olarak dört başlıkta toplamıştır. Alt kategorilerle birlikte toplamda 16 ölçüt kullanmıştır (Greene, 1992). Nasar daha genel kavramlar üzerinden kaliteyi değerlendirmekte ve kullanıcı algısını ön planda tutmaktadır. Bu 5 başlık açıklık ve tanımlanmış mekân, bakım, doğallık, düzen ve tarihsel önem/içerik olarak karşımıza çıkar (Nasar, 1992).

Van der Voort ve Van Wegen, mekânsal kalite kavramını 4 kategoride incelemektedir. Bu başlıklar, mekânın farklı yönlerinden değerlendirilmesini sağlar: İşlevsel kalite, estetik kalite, teknik kalite ve ekonomik kalitedir (Voordt & Wegen, 2005). Roger Tym & Partners kuruluşu tarafından daha çok uygulamaya yönelik oluşturulan kalite kriterleri ise; canlılık, yer duygusu, erişim ve toplumsal katılım olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır. Diğerlerinden farklı olarak 2007 yılında oluşturulan bu parametrelere toplumsal katılımın eklenmesi önem taşımaktadır (Roger Tym, Partners, & One NorthEast, 2006).

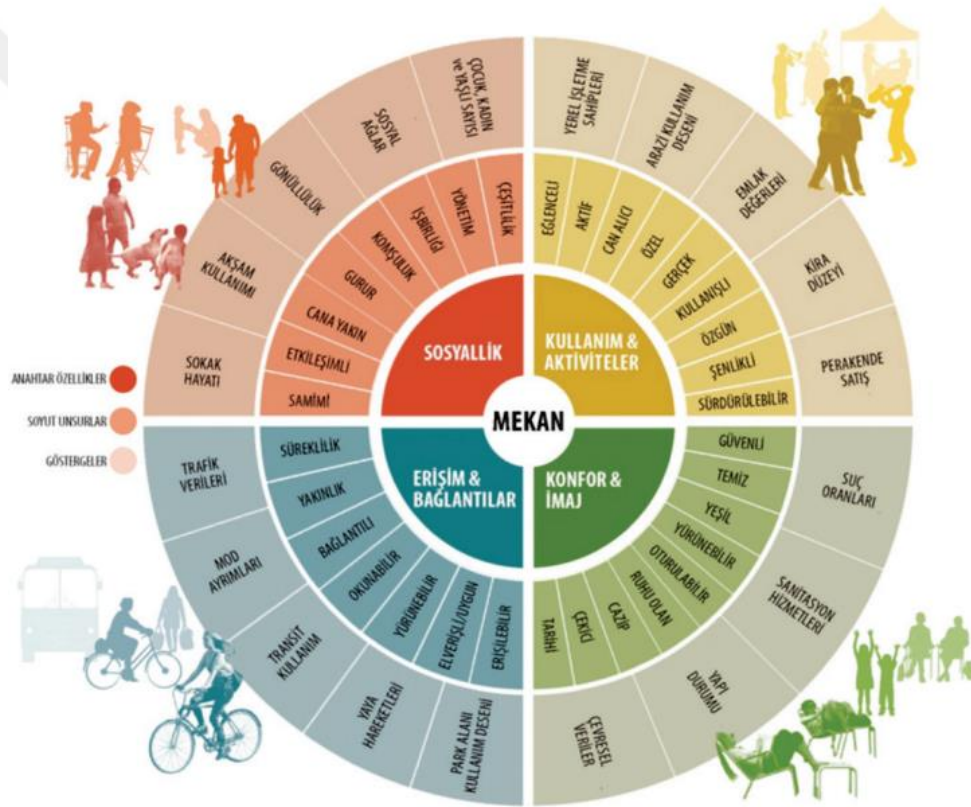
Şekil 3.3 Gehl'in aktivite sınıflandırması

Gehl, kamusal alandaki aktiviteleri üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; zorunlu aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktivitelerdir (Şekil 3.3). Bu aktivite türleri insanların kentsel mekânları nasıl kullandıklarını anlamak için önemlidir. İnsanların günlük hayatlarında yapmak zorunda oldukları zorunlu aktiviteler her türlü hava koşulunda gerçekleşmesi gereken eylemleri içerir. (Alışveriş yapmak, okula gitmek, işe gitmek, otobüs beklemek gibi) Bu aktivitelerin kentsel mekânların fiziksel kalitesine olan bağımlılığı azdır. İsteğe bağlı aktiviteler ise insanların daha çok keyfi olarak yaptığı rekreasyonel aktiviteleri kapsar. (Güzel bir havada yürümek, banka oturup güneşlenmek, açık havada yemek içmek, kitap okumak gibi). Mekân kalitesine bağımlılığı en yüksek olan aktivite türü isteğe bağlı aktivitelerdir. Bu aktivitelerin birden fazla kişiyi kapsadığı durumlarda ortaya sosyal aktiviteler (Çocukların oyun oynaması, selamlaşmak, sohbet etmek, muhabbet etmek gibi) çıkar. Sosyal aktiviteler, mekânın fiziksel ve sosyal kalitesinin yüksek olduğu durumlarda gerçekleşirler (Gehl, 1987). Bu aktivite türleri kentsel mekânların kullanımını etkileyen faktörleri anlamak için önemli araçlardır.

Bir kentsel mekânın kullanımını arttırmak ve geçip gidilen bir yer olmasının önüne geçebilmek için aktivitelerin varlığı önem teşkil etmektedir. O mekândaki aktivite

çeşitliliği arttıkça mekânın kullanımı da artacağı için daha kaliteli kamusal mekânlar ortaya çıkacaktır. Bu durum insanların sosyalleşmelerinin önünü açacağı için toplumsal yapı da daha kaliteli bir şekilde gelişim gösterecektir. Kentsel mekânlarda çeşitlilik, insanların psikolojik ihtiyaçlarına katkı sağlar ve açık kamusal alanların kaliteli olması toplumsal yapıya olumlu etki yapar. Bu alanları sınırlandıran yapıların çeşitli işlevlere sahip olması o alanlara canlılık kazandırıp yaşayan mekânlar haline getirecektir (Uzgören & Erdönmez, 2016). Bu nedenle, kentsel planlama ve tasarım süreçlerinde mekânların çeşitliliği ve açık kamusal alanların kalitesi göz önünde bulundurulmalıdır

Whyte, başarılı bir kamusal alanın bize sunması gereken dört niteliğinden bahseder. Bunlar; erişilebilirlik, konfor ve imaj, aktivite ve sosyal yaşamdır (Whyte, 1980).

Şekil 3.4 PPS'in mekânsal kalite kriterleri (PPS, 2000)

Project for Public Space kuruluşu kısa adıyla PPS, Whyte'ın mekânsal kalite üzerine yaptığı bu çalışmaları genişletmek için kurulmuştur. Kâr amacı gütmeyen bu eğitim, planlama ve tasarım kuruluşu, daha güçlü toplumlar inşa etmek ve ayakta tutmak için insanlara yardım etmeyi amaçlamaktadır. PPS, kamusal alanlarda mekân kalitesi üzerine 4 ana başlık tanımlamıştır. Bunlar;

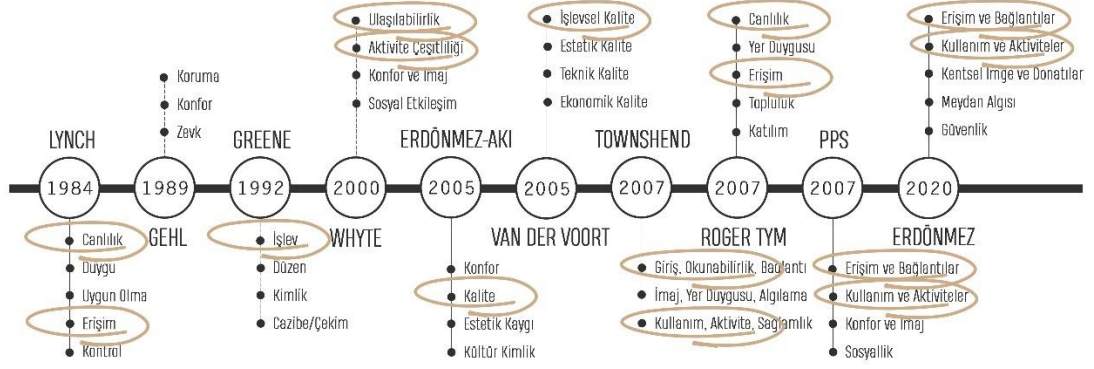
- Konfor & İmaj
- Erişim & Bağlantılar
- Kullanım & Aktiviteler
- Sosyalliktir (PPS, 2000).

Mekân kalitesi kavramı üzerine bu 4 ana başlıktan her biri için 9 alt başlık ve onların açılımları ile kapsamlı bir çalışma yapılmıştır (PPS, 2000). Kamusal mekânların erişilebilir olması, mekân algısı oluşturabilecek fiziksel özelliklere sahip olması, rahat ve güvenli olması, farklı amaçlarla kullanabilecek çeşitlilikte aktiviteye uygun tasarlanması, insanların birbirleriyle etkileşime girebilecekleri ve sosyal bağlar kurabilecekleri bir ortam yaratması hedeflenmiştir. Bu dört anahtar nitelik, kamusal alanların insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri şekilde tasarlanmasında rehberlik eder ve mekân kalitesinin ölçülmesinde kullanılan önemli göstergelerdir.

Pek çok araştırmacı veya PPS gibi kurumlar, başarılı kentsel mekânlar yaratabilmek için çeşitli ilkeler ve yöntemler geliştirmişlerdir. Meydanlar da kentsel mekânların önemli bir parçasıdır ve kaliteli meydanlar yaratmak için belirli ilkelerin takip edilmesi gerekmektedir. PPS'ye göre, başarılı ve kaliteli kent meydanları yaratabilmek için on ilke bulunmaktadır:

1. *İmaj ve Kimlik*
2. *Cazibeli ve Gidilecek Yerler*
3. *Konforlu*
4. *Esnek Tasarımlı*
5. *Mevsimlik Stratejisi*
6. *İyi Girişli*
7. *Meydanın Bir İç ve Bir Dış Sınırı*
8. *Birçok Noktadan Ulaşılabilir*
9. *Yönetimin Merkezi Rolü*
10. *Çeşitli Sermaye Kaynakları ile Desteklenebilir* olmalıdır (PPS, 2000).

Bu ilkeler, meydanların kalitesini artırmak ve insanların bu alanları etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamak için önemlidir. Kentsel mekânların daha yaşanabilir ve insan ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesine yardımcı olabilir.

Şekil 3.5 Mekânsal kalite üzerine yapılan çalışmalar

Tüm bu araştırmacıların mekânsal kalite bağlamında belirledikleri parametrelerin ortak paydada birleştiği yer Şekil 3.5'te olduğu gibi “Erişim ve Bağlantılar” ve “Kullanım ve Aktiviteler” olmuştur. Çalışmanın sonraki bölümünde, Kütahya ilinde yer alan geleneksel meydan olan Ulucami çevresinin ve modern meydan olan Zafer Meydanının mekânın kimliğinin tespiti açısından mekânsal kalite bağlamında analizi yapılacaktır. Bu kapsamda meydan sınırları esas alınarak 2 farklı meydan seçilmiştir. İlk olarak, meydanların tarihsel süreç içerisinde geçirdiği mekânsal değişim ve dönüşümleri saptamak amacıyla literatür taraması yapılacaktır. Bu araştırma bize alanın tarihsel gelişimini ve mekânsal özelliklerinde meydana gelen değişimi verecektir. Daha sonra, bu mekânların meydanlar bağlamında nerede durduğunu saptamak amacıyla tipolojik özelliklerine bakılacaktır. Son olarak yerinde yapılan gözlem ve incelemelerle birlikte, kent meydanlarının mekânsal kalitesine yönelik çıkarımlar yapılacak ve öneriler geliştirilecektir.

MEYDAN KULLANIMI ÜZERİNE İKİ ÖRNEK: ULU CAMİ ÇEVRESİ VE ZAFER MEYDANI

Çalışmanın bu bölümde, Kütahya il merkezinde yer alan kamusal alanlar önce tipolojiler bağlamında değerlendirilmiş sonrasında ise belirlenen mekânsal kalite parametreleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Bölgede yer alan kamusal alanlar Ulu Cami Çevresi ve Zafer Meydanı ile sınırlandırılarak örneklem alan oluşturulmuştur. Çalışma sınırları özelinde mekânsal kalite koşullarını ortaya konmak amacıyla, önce alanın tarihsel süreç içindeki değişimini dönemsel olarak ele alan bir literatür araştırması yapılmıştır. Sonrasında ise her iki alanın da morfolojik özellikleri, ulaşım sistemi, erişilebilirliği, kullanımı, aktivite çeşitliliği, kimliği, cazibesi ve kentsel sisteme katılma potansiyeli yerinde yapılan gözlemler ve görüşmelere dayalı olarak değerlendirilmiştir.

4.1 Kütahya'nın Kentsel Gelişimi

Kütahya yaklaşık 7.000 yıllık tarihi boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Farklı kültürlerin etkisi altında kalan kent ile birlikte kent merkezi de tarihsel süreç içinde değişim ve gelişim göstermiştir. Bu gelişimi daha iyi anlayabilmek için Kütahya'nın kentsel gelişim dönemler şeklinde ele alınacaktır.

Tekeli, Türkiye Cumhuriyeti'nin kentsel gelişim sürecini beş dönemde ele alır:

1. 19.yy'ın ikinci yarısı- Cumhuriyetin ilanı
2. Cumhuriyetin ilanı- II. Dünya Savaşının sonu
3. II. Dünya Savaşının sonu- 1960 yılı
4. 1960 yılı- 1980 yılı
5. 1980 yılı- Günümüz

Osmanlı'nın son dönemlerinde kapitalizmin etkileri yoğun bir biçimde görülmüştür. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra modernleşme hareketlerinin yaşandığı tek partili süreç II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. 1960 yılına kadar ise popülist modernite projesi uygulanmıştır. 1980'lere kadar Türkiye'de hızlı kentleşme olgusu ve planlı ekonomi arayışı hakimdir. 1980 sonrasında günümüze kadar da küreselleşen dünyanın etkilerinin hissedilmektedir (Tekeli, 2009). Bu bölümde Kütahya'nın kentsel

gelişimi, Tekeli'nin sınıflandırmasından faydalanarak dönemlere ayrılmıştır. Kütahya'nın kuruluşundan bahsedildikten sonra;

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem
2. Erken Cumhuriyet Dönemi
3. Geç Cumhuriyet Dönemi
4. Günümüz

olmak üzere Kütahya'nın kentleşme süreci dört dönemde ele alınacaktır. Her dönemi birbirinden ayıran özellikler ve bunların mekâna yansımalarına yer verilecektir.

Kütahya'nın kuruluş tarihi tam olarak belirlenememektedir. Fakat antik kaynaklarda Esop'un doğduğu yer Kütahya olarak gösterildiği bilindiği için M.Ö. 6.yy'da var olduğu düşünülmektedir (Uzunçarşılı, 1932).

Şekil 4.1 Kütahya kalesi ve doğu etekleri (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Kent Kotiaion, Kotiaion, Cotyaeium Cotyaeum ve Cotyaium gibi adlarla anılmaktadır. Hâkim tepede kurulan Kütahya kalesinin Bizans döneminde inşa edildiği düşünülse de kale sınırları içinde bu döneme ait kalıntılara rastlanmamaktadır. Türk devrinde yerleşme kalenin doğu eteklerine doğru yayılarak kent merkezinin ilk çekirdeğini oluşturmuştur (Şekil 4.1). Kütahya'nın kent merkezi, güneyde Hıdırlık Tepesi ve arkasında kalan yükselti ile sınırlandırıldığı için doğu ve batı yönünde genişlemiştir. Bu doğu ve batı yönlü gelişme, tarihi dokunun korunmasına ve kale çevresindeki bölgenin rahatlatılmasına katkıda bulunmuştur (Altun, 1981).

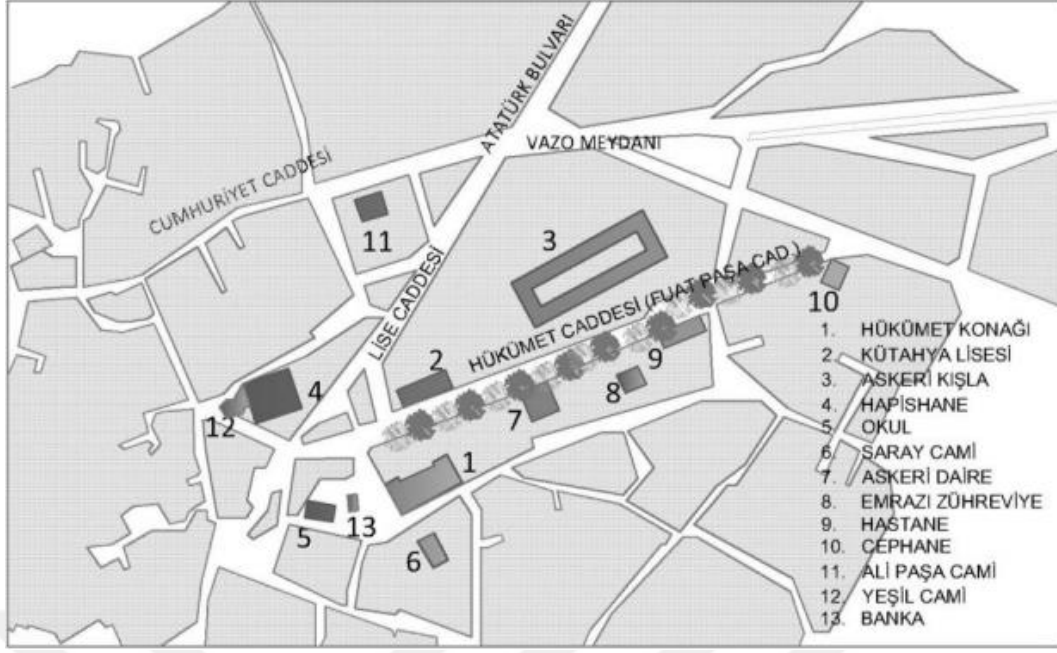
4.1.1 Cumhuriyet Öncesi Dönem

Kütahya'da Germiyanogulları hakimiyeti 13. yüzyılın başlarına dayanır ve bu dönemde şehirde erken dönem imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Germiyanogulları'nın Kütahya'ya yaptığı imar faaliyetleri, şehrin tarihi ve kültürel dokusunun oluşmasında önemli bir rol oynayarak burayı Türk-İslam şehri haline getirmiştir. Bu dönemde inşa edilen yapılar, şehrin mimari mirasının bir parçası haline gelmiştir. Kütahya'da; 1314 yılında Vacidiye Medresesi, 1377 yılında Kurşunlu Cami ve 1411 yılında ise Yakup Bey Medresesi yapılmıştır (Yıldız, 1981). Bu dönemde yerleşim yerleri kale içinden çıkmış yapıların yoğunlaştığı düz alanlara doğru kaymaya başlamıştır. Şu an Ulu Caminin de içinde bulunduğu Yakup Bey İmareti ve Vacidiye Medresesi çevresinde bir merkez oluşmuştur. Yerleşim alanı kapan deresini izleyen aks boyunca kuzeye doğru ilerlemiştir. Şekil 4.2'de 1930 yılına ait fotoğrafta Ulu Cami ve çevresindeki yerleşim dokusu görülmektedir.

Şekil 4.2 Ulu Cami ve çevresindeki yerleşim 1930 (Özbudak, 2018)

Ulu Camii'nin yapımına Yıldırım Bayezid'in Kütahya valiliği sırasında başlanmış 1410 yılında Musa Çelebi tarafından tamamlanmıştır (Tarihçe, 2023). Ulu Cami'nin inşasıyla

Şekil 4.4 Hükümet konağı ve çevresindeki yapılar (Özbudak, 2018)

Osmanlının son dönemleri Tanzimat dönemi olarak bilinir. Bu dönemde modernite kavramının Osmanlı'ya girmesi ile kentlerde yenilikler baş göstermiş ve bu durum Kütahya'nın kamusal mekânlarına da yansımıştır. Şekil 4.4'te bu dönemin yapıları görülmektedir.

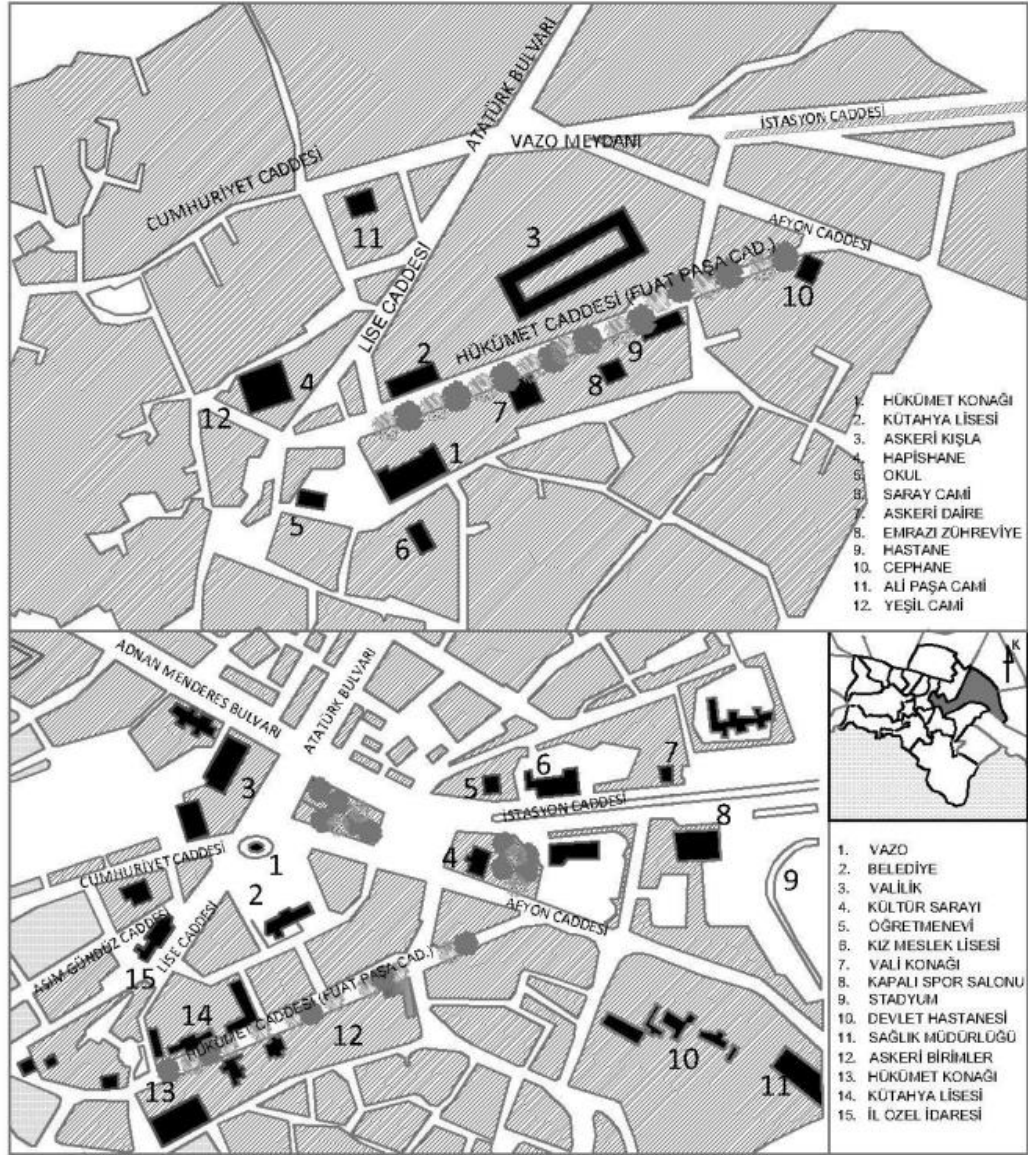
Ulu Cami'nin ve çevresindeki önemli yapıların tanımlamış olduğu geleneksel merkez, sosyal yaşamın merkezi ve ticari bir mekân olma işlevini devam ettirmiştir. Bunun yanında Tanzimat Döneminin modernleşme hareketleri ile Askeri Kışla, Hükümet Konağı ve Lise gibi tanzimat dönemi yapılarının yoğunlaştığı yeni bir kent merkezi oluşmaya başlamıştır. Hükümet caddesi ve Lise caddesi kesişiminde oluşturulan bu alanda, geleneksel dokunun dar sokakları yerini geniş caddelere bırakmıştır. Dönem yapılarının pek çoğu Hükümet caddesi boyunca sıralanmış ve dönem özelliklerini yansıtan taş malzemeden yapılmıştır (Özbudak, 2018). Ayrıca bu dönemde Anadolu demiryollarından Eskişehir-Kütahya-Konya hattı tamamlanarak 1896 yılında kullanıma açılmıştır (Yıldız, 1981).

4.1.2 Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1960)

Erken Cumhuriyet Döneminde kentlerin modern bir görünüm kazanması için planlı kentsel ve bölgesel kalkınma modelleri uygulanmıştır. Yönetimler "temizlik, sağlık ve estetik" gibi unsurların ön planda tutulduğu çağdaş niteliklere sahip kentler oluşturmayı amaçlamıştır (Çetin, 2012). Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ekonomik sıkıntıları aşarak

gelişme dönemine giren Kütahya, 1954 yılında Şeker Fabrikası'nın açılması ardından Azot Fabrikası'nın faaliyete geçmesi ile ekonomik büyümesini hızlandırmıştır (Özbudak, 2018). Ayrıca 1932 yılında Kütahya-Balıkesir demiryolunun açılması ve karayollarının inşa edilmesi Kütahya'nın önemini arttırmış ve bir düğüm noktası haline getirmiştir (Tuncel, 1981).

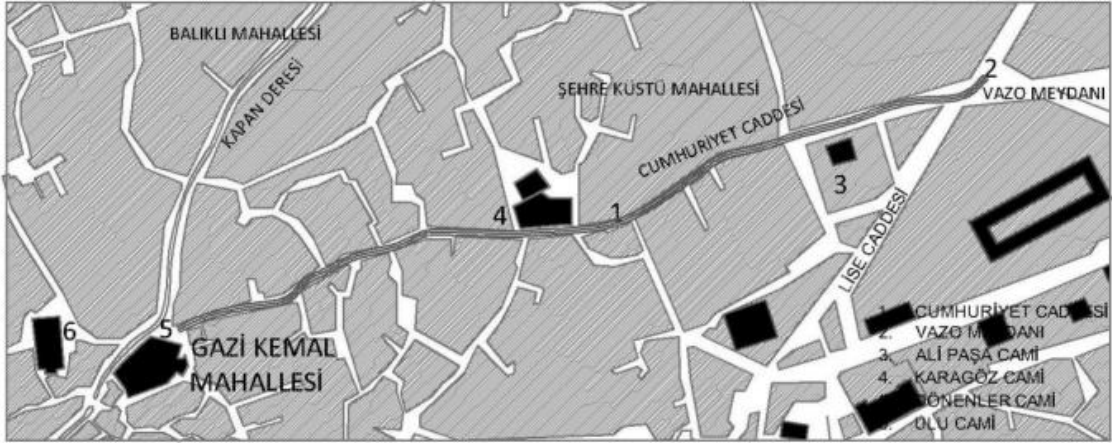
Şekil 4.5 Erken Cumhuriyet döneminde kent planı ve mahalleler (Özbudak, 2018)

Şekil 4.6 1950 ve 1981 yılı vazo meydanı planları (Özbudak, 2018)

Vazo Meydanı'nın yakınında yer alan Tanzimat dönemi yapıları, kentin önemli akslarının burada kesişmesi ve sonraki yıllarda alanın genişletilerek yönetim yapılarının da bu alanda toplanması burayı bir düğüm noktası haline getirmiştir. Sonraki süreçte de kentin merkezi olmasını kolaylaştırmıştır. Dönem fotoğraflarında bu alan tam manasıyla bir meydan özelliği göstermez. Fakat aksların kesiştiği bir nokta olma özelliği göstermektedir. Önemli akslar ile Eskişehir- Kütahya yoluna, tren istasyonuna, Yoncalı'ya ve Afyon'a ulaşım mümkün olmaktadır (Özbudak & Önal, 2018). Tanzimat dönemi yapılarından olan kışla binasının önüne 1928 yılında park alanı açılmış 1936 yılında ise bir kısmı belediye binası olarak hizmete açılmıştır (Kütahya, 1973). Kışla yapısı 1950'lerden önce yerleşik alan sınırlarında yer alırken kentin büyümesiyle

birlikte merkezde kalmaya başlamış ve işlevselliğini yitirmiştir. Merkezde geniş bir alan kaplaması sebebiyle kente katılması planlanmıştır. Fakat belediye ve OGM'ye ayrılan 2 parsel dışında tüm alan özel mülkiyete geçmiştir. Bu durum küçük parsellere ayrılan alanda yoğun bir yapılaşmaya sebep olmuş ve modern bir kent merkezi planlanma fırsatı kaçırılmıştır. Kışla 1953 yılında tamamen yıkılmış 1958 yılında yerine Kütahya Belediyesi inşa edilmiştir (Bozkurt, 2022). Şekil 4.6'da meydanın 1950 ve 1981 yılları arasındaki değişimi verilmiştir. Bu süreçte meydanı tanımlayan kışla yapısı tamamen yıkılmış ve meydan düzenlenerek bir kent meydanı haline gelmiştir.

Şekil 4.7 1955 yılında Cumhuriyet caddesi (Özbudak, 2018)

Şekil 4.7'de Vazo Meydanı ile Ulu Cami'yi birleştiren Cumhuriyet Caddesi Kütahya'nın önemli ticari akslarından biridir. Bu dönemde cadde dar bir sokak görünümüne sahipken Küçükçarşı adıyla anılmaktaydı. Cadde Geç Cumhuriyet döneminde genişletilerek önce araç trafiğine uygun hale getirilmiş ardından 2007 yılında araç trafiğine kapatılarak "Sevgi Yolu" adını almıştır (Özbudak, 2018).

4.1.3 Geç Cumhuriyet Dönemi (1960-1980)

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de baş gösteren hızlı kentleşme olgusu yeni yerleşim bölgelerinin oluşmasına yol açmıştır. Böylece tarihi dokuya sahip olan alanlar değer kazanmaya başlamıştır. Kütahya'da bu durum Azot Fabrikası'nın açılması ile yaşanmıştır. Ana akslar boyunca yeni mahalleler kurulmaya başlamıştır. Ancak bu süreçte artan rant, tarihi çevrenin korunmasını tehdit etmeye başlamıştır (Özbudak, 2018). 1968 yılında yapılan Kütahya'nın ikinci imar planı tarihi ve geleneksel dokuya, mevcut sivil mimariye duyarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Fakat bu plan mevcut dokuyu korumaktan ziyade bozmaya yönelik özellikler taşımaktadır. Tarihi doku planda

"meskûn alan" olarak adlandırılmış ve diğer konut alanlarıyla aynı kategoride görülmüştür. Bu da herhangi bir koruma kararının uygulanmadığı anlamına gelmektedir. Tarihi yapıların yıkılıp yenilenmesi halinde çevreye uygunluk da bu sebeple aranmamıştır. Bu dönemde en büyük bozulma Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kentin ortasından geçirdiği geniş enkesitli karayolu olmuştur. Adnan Menderes Bulvarı ve Afyon Caddesi tarihi dokuyu ikiye bölerek aks boyunca yüksek katlı binalar için cazip hale gelmiştir. Benzer şekilde diğer yolların da genişletilmesi etrafındaki yapıların yıkılıp yerlerine daha yüksek katlı yapıların yapılmasına zemin hazırlamıştır (Akçura & Çapar, 1973). 1965 yılında Hürriyet Caddesi açılmış, 1966 yılında Kapan Çayı'nın üzeri kapatılmış, 1970 yılında Kıbrıs Caddesi açılmış ve Kütahya'nın simgesi olan Çini Vazo yapılmıştır. O dönem meydana ismini veren Çini Vazo, zaman içerisinde bazı değişimler yaşasa da bugün bile Kütahya'ya özgü önemli kentsel bir simgedir (Bozkurt, 2022).

4.1.4 Günümüz (1980 ve Sonrası)

Bu dönem eski yapıların yıkılıp yerine daha yüksek katlı yapıların inşa edildiği kentsel dönüşümün ve değişimin hız kazandığı dönemdir. Özellikle ana bağlantı noktalarında yeraltı geçitlerinin oluşturulması, ana aksların akış yönlerinin değiştirilmesi ve önceden yan sokak olarak kullanılan alanların şehir içindeki ana ulaşım akslarına dönüştürülmesi gibi değişiklikler gözlemlenebilir. Kent merkezinde yaşanan bu değişimler koruma alanındaki geleneksel dokuda da görülmektedir (Özbudak & Önal, 2018).

Şekil 4.8 Tanzimat yapıları ve günümüz (2021)

Şekil 4.8’de meydanı tanımlayan tarihi yapıların konumları verilmiştir. Günümüzde, kışla yapısının yıkılmasıyla yerine yapılan belediye binası da yıkılarak alışveriş birimlerine ve yeşil alana dönüştürülmüştür. Hapishane yapısının olduğu yer pazaryeri olarak kullanılmaktadır. Kışlanın bulunduğu alana yapılan yüksek katlı konut yapıları ve bu doku, meydandan bakınca yukarıdaki adliye ve lise binalarının görünürlüğünü engellemektedir. Hastane, Zühreviye ve Askeri daire yapılarının bulunduğu alan ise şu anda Orduevi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, cephanelik binası Verem Savaş Dispanseri olarak hizmet vermektedir (Özbudak, 2018).

4.1.5 Sonuç

Kütahya; Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı gibi pek çok kültüre ev sahipliği yapan kültürel katmanlara sahip bir kenttir. Kent merkezindeki ve kamusal mekânlarda yaşanan değişimi görebilmek adına kuruluşunun ardından dört ayrı dönemde ele alınmıştır. Her dönem kentin merkezinin ve kamusal mekânlarının da değişim yaşadığı gözlenmektedir.

Şekil 4.9 Kütahya’nın tarihsel süreçte yerleşim merkezleri (2021)

Şekil 4.9’da 1 numara ile gösterilen Kütahya Kalesi ilk yerleşim alanıdır. M.s 8.yy’da Bizans döneminde inşa edilmiştir. Bizans döneminden sonra kalenin doğu eteklerine doğru genişlemeye başlayan kentin merkezi, zamanla Ulucami etrafında şekillenmeye başlamıştır. 2 numara Ulu Cami çevresi 14.yy’da Germiyanogulları ve Osmanlı dönemlerinde kentin merkezi haline gelen ve hala geleneksel kent merkezi özelliği gösteren bir alandır. Tanzimat döneminde ise günümüzdeki Adliye binasının bulunduğu bölgede yeni bir merkez oluşturulmuştur. 19.yy Tanzimat dönemi yapıları olan Hükümet konağı, lise ve askeri kışla gibi idari ve kamusal yapılar 3 numara ile gösterilen bu merkezde konumlandırılmıştır. Daha sonra ise eski Belediye ve Valilik

binalarının bulunduğu 4 numaralı alan Kütahya'nın modern kent merkezi olmuştur (Özbudak, 2018). Tanzimat dönemi yapılarının yoğunlaştığı alan 4 numaralı modern kent meydanının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Özellikle yıkılmış olan kışla binası Zafer Meydanını tanımlayan bir konumda iken sonrasında yerine belediye binası yapılarak yönetim yapıları için de bu alan tercih edilmiştir.

Şekil 4.10 Meydanlar arasında güçlü ilişki kuran sevgi yolu (2021)

Alan seçimi yapılırken her ikisi de tarihi yapılarca tanımlanan Ulu Cami ve çevresi ile Zafer Meydanı seçilmiştir. Geleneksel meydanı ve modern meydanı birbirine bağlayan Sevgi yolu ise yayalaştırılmış bir ticaret aksıdır. Şekil 4.10'da iki meydanı güçlü şekilde birbirine bağladığı modellenmiştir.

Şekil 4.11 Kütahya'nın tarihsel süreçte merkezleri ve ulaşım ilişkileri (2021)

Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte Kütahya'nın kent merkezi fonksiyonunu ticaret, zanaat ve konut birimlerinin yer aldığı Ulu Cami ve çevresi karşılıyordu. Kentin karar verme, denetleme ve koordinasyon işlevleri yine bu alanda karşılanırken Cumhuriyet dönemiyle beraber bu birimler, Zafer Meydanı ve çevresine taşınmıştır. Bunun en büyük sebebi hem geleneksel dokuya yakın olması hem de sanayi bölgeleri gibi önemli yerlere doğrudan ulaşım bağlantısının bulunmasıdır. Zafer Meydanı, kentin ticari faaliyetlerinin merkezi haline gelmiş ve çevreye ışınsal akslar üzerinden dağılım göstermektedir (Özbudak, 2018). Şekil 4.11'de de bu aksların Zafer meydanında toplandığını görmek mümkündür.

4.2 Kütahya'nın İmar Planları

Kütahya'da yapılmış olan planlar kentin geleneksel dokusunu büyük ölçüde korumuş ve yapılaşma doğu ve batı yönünde gerçekleşmiştir. Ancak günümüzde yaşanan hızlı kentleşme olgusu kentin kuzey yönünde büyümesinin önünü açmıştır. Kentsel dönüşüm süreci, Kütahya'da çok katlı yapıların inşa edilmesi, yolların yenilenmesi ve caddelerin yerlerinin ve yönlerinin değiştirilmesi gibi değişikliklere yol açmıştır. Bu değişimler, kentin bozulmaya daha açık bir duruma gelmesine neden olmuştur. Kentin gelecek kuşaklara aktarılması için, bu sürecin detaylı bir şekilde incelenip anlaşılması büyük bir önem taşımaktadır (Özbudak & Önal, 2018). Cumhuriyetin ilanından sonra kentte uygulanmış imar planları ve koruma kararları bu bölümde ele alınacaktır.

4.2.1 Birinci İmar Planı

Kütahya için yapılan ilk imar planı, mevcuttaki şehir dokusunu ve tarihi çevreyi göz önünde bulundurmadan planlanmıştır. Bu planda önerilen yol akslarının ve iskân adalarının mevcut durumla hiçbir benzerliği yoktur. Boş bir alana planlama yapıyormuş gibi düzenli parseller ve standart yollar oluşturulmuştur. Yalnızca anıt eser niteliğindeki yapılar tarihi eser olarak değerlendirilip korunmuştur. Ancak tarihi çevreden bağımsız şekilde değerlendirilmiş ve kentsel doku içinde yalnız bırakılmıştır. Bu nedenle, batıyı taklit ettiği için eleştirilen ve gerçek dışı olarak değerlendirilen il imar planı uygulanmamıştır. Kütahya bu plandan bağımsız olarak gelişmiştir (Hürata, Numan, & Aygen, 2021). Kütahya için yapılan ilk imar planı için mimarlık dergisinde yayınlanan bildiride kentin ilk imar planı ile ilgili yorumlar; *“Cumhuriyet devrinde hazırlanmış bazı imar planlarını örnek olarak inceledik. Bunlarda eski dokunun korunması yönünde pek az karara rastlıyoruz. Hatta Kütahya'nın ilk planı gibi bazı ifrat örneklerde, şehrin*

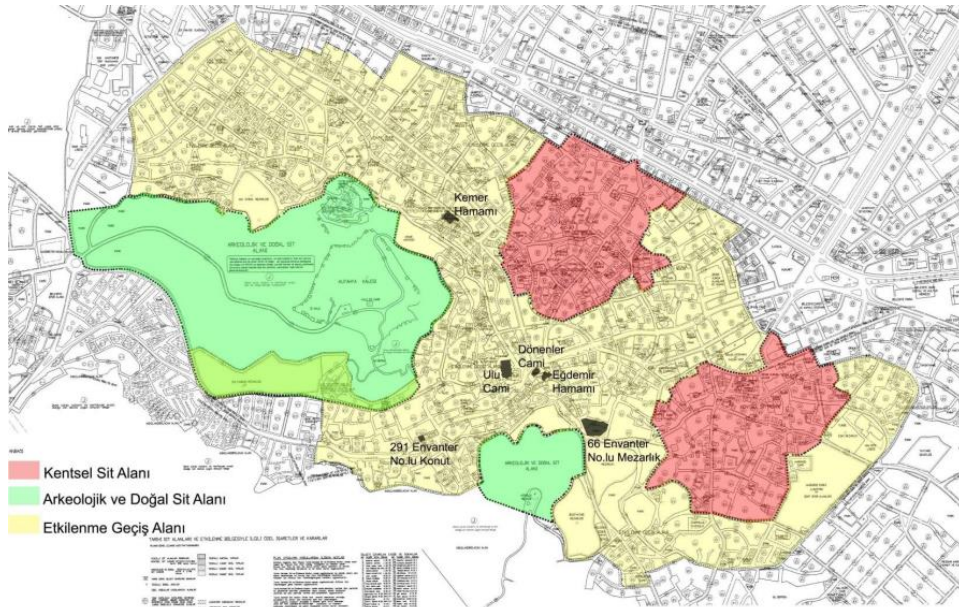
bölgesi” olarak düzenlenmiştir (Karadeniz, 2019). En büyük bozulmaya da KGM tarafından şehrin ortasından geçirilen Afyon Caddesi ve Adnan Menderes Bulvarı neden olmuştur. Tarihi geleneksel doku ikiye bölünerek aks boyunca yüksek katlı yapılaşmanın önü açılmıştır. Diğer ulaşım yüzeyleri de mevcut akslar üzerine oturtulmuş olsa da genişlemeleri halinde etrafındaki yapıların yıkımına ve yeni yapılanların daha yüksek katlı yapılmalarına neden olmuştur. Ayrıca geleneksel dokuda yer alan yapılar da yıkıldıktan sonra çevreye uygunluğu aranmadan yenilenmiştir (Özbudak & Önal, 2018). Tarihi dokuda bozulmalara neden olan tüm bu gelişmeler korumaya yönelik kararların alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

4.2.3 Üçüncü İmar Planı

Kütahya’da tarihi dokunun ve sivil mimari mirasın korunmasına yönelik adımlar atılmıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun almış olduğu 14.07.1979 gün ve A-1743 sayılı kararla sit alanları belirlenmiştir. Tescil çalışmaları sonucu korunması gereken yapılar için 18.01.1980 tarihli A-2087 sayılı karar ile kayıt oluşturulmuştur. Tescili yapılan taşınmaz kültür varlıklarının 519 adedi sivil mimari örneği yapılardan oluşmaktadır. Ayrıca alınan kararlarda, Kütahya kenti tarihi kentsel, arkeolojik ve doğal sit alanları içinde yapılacak her türlü uygulamada geçiş dönemi koruma-geliştirme plan hükümlerinin üstünlüğü vurgulanmaktadır. Kütahya kenti için koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi koruma-geliştirme hüküm ve kararları geçerli olacaktır. Aksi durumlarda Kültür Bakanlığı’nın ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun görüş ve kararı alınacağı belirtilmektedir (Karadeniz, 2019). Kütahya’da sit alanlarının belirlenmesi ve tescil çalışmaları yapılırken aynı zamanda nazım imar planı ve uygulama imar planı hazırlık süreci Yüksek Mimar Polat Sökmen tarafından yürütülmüştür (Aykut ve Taşkınsu, 1994). Fakat GEEAYK Kütahya’daki taşınmaz değerlerin yoğun olduğu sit alanlarında özel araştırmalara gereksinim duyulduğunu “Koruma İmar Planı” hazırlanıp uygulanmadan imar faaliyetlerinin devam edemeyeceğini belirtmiştir. Sit alanlarında imar faaliyetlerinin devam edebilmesi için Kütahya Belediyesi tarafından Kütahya Koruma İmar Planının yapılması kararlaştırılmıştır (Özbudak, 2018). KAİP hazırlanırken Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı çalışmaları sürdürülmüştür. 1/5000 ölçekli Kütahya Nazım İmar Planı 05.02.1988 tarihli 5 sayılı karar ile Belediye Meclisinden 8 pafta ile geçirilmiştir. 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı ise 1984-1986 tarihleri arasında 3 etap şeklinde farklı zamanlarda üretilmiş ve onaylanmıştır (Karadeniz, 2019).

4.2.4 Koruma Amaçlı İmar Planı

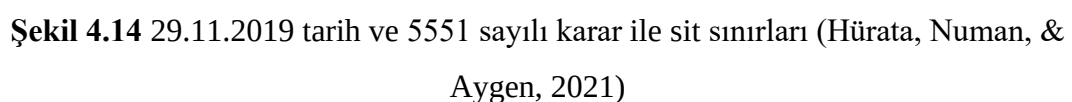
1981 yılında Yüksek Mimar Cengiz Eruzun ve arkadaşları "Kütahya Koruma Amaçlı İmar Planı" çalışmalarına başlamış 1983 yılına kadar bir kısmı tamamlanmıştır. Fakat yerel seçimlerde belediyenin el değiştirmesi ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun kurulması süreci aksatmıştır. Daha önce belirlenmiş olan sit alanlarının daraltılması, aralarında kalan bölgenin "Etkilenme Geçiş Alanı" olarak değiştirilmesi ve tescilli yapıların sayısının düşürülmesi gibi sebepler planın yeniden ele alınması zorunluluğunu doğurmuştur. "Koruma, yaşatma, geliştirme" ilkeleri doğrultusunda nazım imar planı ile uyumlu şekilde yeniden düzenlenmiştir. "Kütahya Kentsel Sit Alanları ve Etkilenme Geçiş Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı" 17.07.1987 tarihli 3552 sayılı karar ile TKTVYK tarafından kabul edilmiştir (Karadeniz, 2019). 2 adet arkeolojik sit alanı, kentsel sit alanı ve doğal sit alanı olarak belirlenen sınırlar TKTVYK tarafından daraltılmıştır. Kentsel sit alanı Şekil 4.13'te görüldüğü gibi iki parçaya ayrılmıştır. Bu süreçte geleneksel dokuda 18.01.1980 gün ve A-2087 sayılı karar ile tescil edilen 519 adet sivil mimari yapıdan 223 adedi 13.07.1984 gün ve 292 sayılı karar ile tescilden düşürülmüştür. Ardından Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 17.07.1987 gün ve 3552 sayılı kararı ile 286 adet sivil mimari yapının tescilinin devam etmesine, 60 adet sivil mimari yapının tescil edilmesine ve 27 adet sivil mimari yapının ise tescilinin kaldırılmasına karar verilmiştir (Hürata, Numan, & Aygen, 2021).

Şekil 4.13 17.07.1987 tarih ve 3552 sayılı karar ile sit sınırları (Karadeniz, 2019)

Kentsel sit alanı sınırları, Kütahya'daki önemli kültür varlıklarının bulunduğu bazı bölgeleri kapsamamaktadır. Bu nedenle, etkilenme geçiş alanında bulunan ve sit alanı kapsamında değerlendirilmesi gereken bazı bölgeler "Koruma Alanı" olarak belirlenmiştir. Ulu Cami, Yakup Çelebi Medresesi ve Germiyanoglu Hamamı Koruma Alanı 11.06.2006 tarihli ve 3552 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu şekilde, bu alanlar özel koruma alanları olarak belirlenmiştir (Karadeniz, 2019).

1987 yılında Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından Kütahya (Merkez) Sit ve Etkilenme Geçiş Alanları Koruma Amaçlı İmar Planının revize edilmesi için ihale yapılmış 29.11.2019 tarihli ve 5551 sayılı karar ile Kentsel Sit Alanı sınırları revize edilmiştir. Kentsel sit alanları ve arkeolojik sit alanlarında geçiş dönemine ilişkin hususlar hüküm altına alınmıştır (Hürata, Numan, & Aygen, 2021).

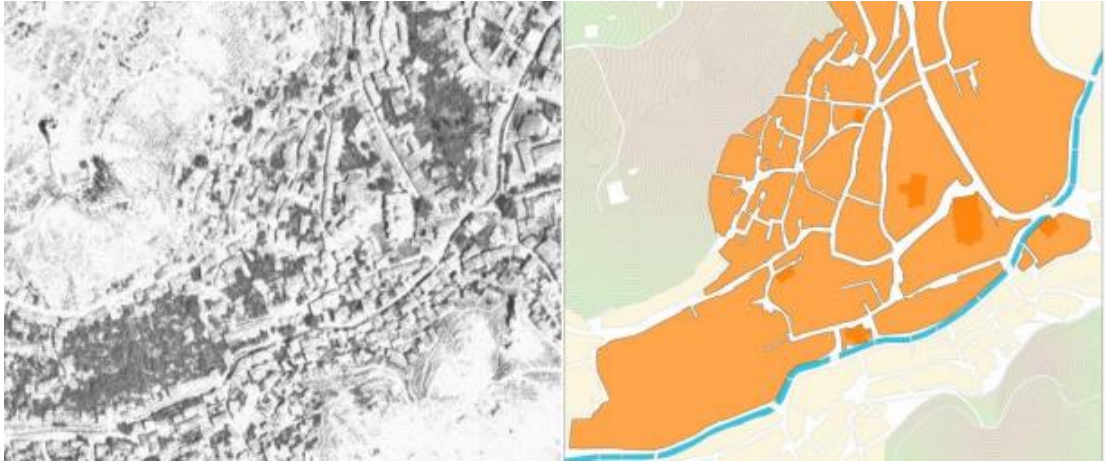

4.3 Kütahya Ulu Cami ve Çevresi

Kütahya'nın odak noktası olan Ulu Cami ve Çevresi, Osmanlı dönemine tanıklık etmiş simge bir meydandır. Kütahya'nın geleneksel kent meydanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1 Ulu Cami ve Çevresi Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Ulu Cami ve çevresinin tarihsel süreçteki değişimini anlatabilmek için Karadeniz (2019)'ın tez çalışmasında Harita Genel Müdürlüğünden aldığı ve hava fotoğraflarından üretmiş olduğu çalışmalar kullanılmıştır. 1953, 1961, 1971 ve 2011 yıllarına ait hava fotoğraflarından dört dönem şeklinde mekânsal olarak değişime bakılmıştır.

Şekil 4.15 1953 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)

Şekil 4.15'te 1953 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde Ulu Cami ve çevresinde organik forma sahip büyük yapı adaları görülmektedir.

Şekil 4.16 1961 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)

Şekil 4.16’da ise 1961 yılındaki hava fotoğrafına bakılınca tarihi yerleşim dokusunda en büyük fark Ulu Cami Caddesiyle Pekmezpazarı Caddesi arasında yer alan büyük yapı adasının dört parçaya bölünmesidir. 1961-1963 yılları arasında süren yol açma çalışmaları sonunda Hürriyet Caddesi 15m, Analcı Mescit Sokak 10m, Pancar Sokak ise 8m genişliğinde açılarak büyük yapı adasını parçalara ayırmıştır.

Şekil 4.17 1971 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)

Şekil 4.17’de 1971 yılı hava fotoğrafında ise meydana bulunan bazı anıtsal yapıların etrafındaki dükkanların ve konutların istimlak edilmesidir. Arkeoloji Müzesi (Vacidiye Medresesi)’nin doğusunda bulunan 365 m²’lik alanı kaplayan konut ve dükkanlar, müzenin meydana çıkması amacıyla 1969 yılında yıkılmıştır. Eğdemir Hamamı’nın kuzeydoğusunda bitişik nizamlı dükkanlardan oluşan 240 m²’lik alan aynı şekilde istimlak edilmiştir (Karadeniz, 2019).

Şekil 4.18 2011 yılı hava fotoğrafı (Karadeniz, 2019)

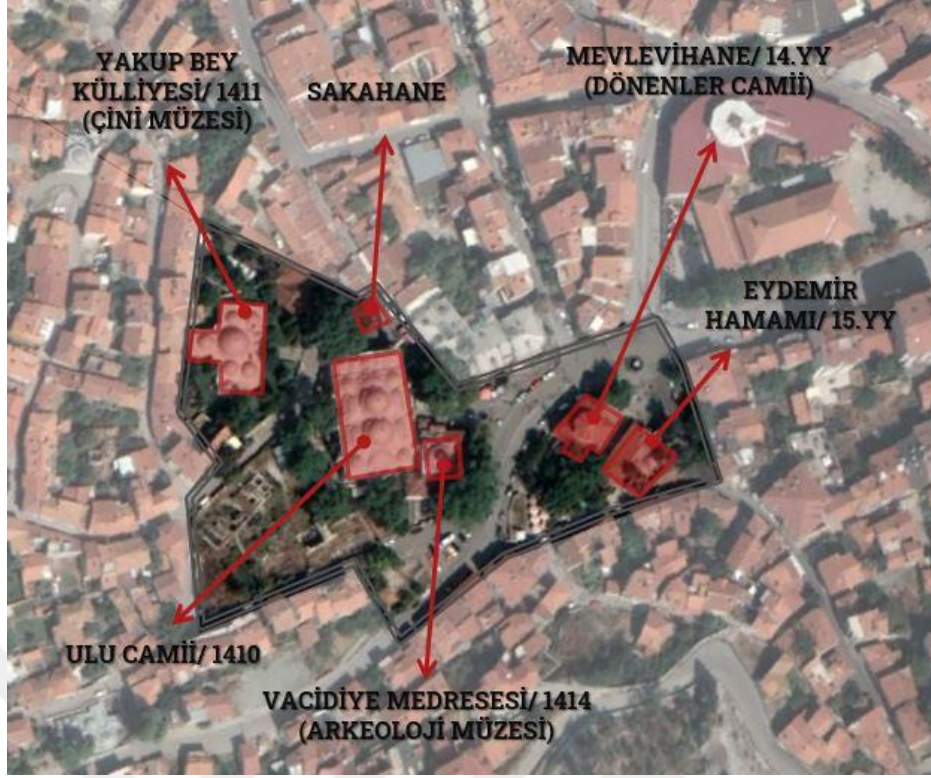
Şekil 4.18’de 2011 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde yerleşim dokusuna büyük ölçekli müdahalelerin yapıldığı görülmektedir. Yeni imar yolları ile adaların parçalanması, anıtsal yapıların çevresinde bulunan yapıların yıkılması ve yolların genişletilmesi gibi müdahaleler yapılmıştır. Özellikle Ulu Cami ve Dönerler Cami çevresindeki geleneksel doku istimlak edilmiştir. Ulu Cami’nin güneyinde konumlanan ada parçasının doğu ucunda ise parsellerin bir kısmı tamamen kaldırılarak, bir kısmı ise ifraz edilerek kuzey ve güneyde bulunan yollar genişletilmiştir. Dönerler Cami (Mevlevihane) ve Eğdemir Hamamı’nın bulunduğu adanın güneyinde yaklaşık olarak 465 m²’lik alan, batısında bulunan 195 m²’lik ada parçası ise bütünüyle kamulaştırılmıştır. 2010 yılı sonrasında kamulaştırmalar devam etmiştir. Ulu Cami’nin batısında yer alan yerleşim dokusu “II. Yakup İmaret Külliyesi Temizlik ve Araştırma Kazısı” yapılması amacıyla tamamen kaldırılmıştır. 372 ada 4, 15 ve 16 parselde bulunan tescilli konutlar rölöveleri alınarak yıkılmıştır. Adanın yola terk kısımlarında kamulaştırma yapılmıştır. Alanda restorasyon çalışmalarının devam etmesi sebebiyle tespit yapılamamıştır (Karadeniz, 2019). Dönemsel olarak yaşanan tüm değişimler incelendiğinde yapı adalarının parçalandığını ve bazı yapıların yıkılarak anıtsal yapıların etrafının açıldığı görülmektedir. 1953 yılından günümüze kadar bu durum meydan sınırlarının genişlediğini göstermektedir.

4.3.2 Ulu Cami ve Çevresi Tipolojileri

Meydan tipolojileri bölümünde meydanlar temelde form ve fonksiyon olarak 2 başlık altında ayrıntılandırılmış ve örneklendirilmiştir. Bu bölümde ise Kütahya’daki meydanların dönem özellikleri ve büyüklükleri ele alınacaktır. Ardından meydan tipolojileri forma ve fonksiyona göre değerlendirilecektir.

4.3.2.1 Dönem Özellikleri ve Ölçüler

Ulu Cami ve Çevresi, Cumhuriyet öncesi dönemde Kütahya’nın merkezi olmuş ve hala geleneksel bir merkez olarak işlevini devam ettirmektedir. Kent yerleşimi Türk hakimiyetindeyken Kütahya kalesinden düz alanlara doğru yayılmaya başlamıştır. Germiyanogulları hakimiyetindeyken yapılan imar faaliyetleri burayı bir merkez haline getirmiştir. 1314’te Vacidiye Medresesi ve 1411’de Yakup Bey Medresesi yapılmasıyla yerleşim bu çevrede görülmüş kapan deresi boyunca da kuzeye doğru ilerlemiştir. Yapımına Yıldırım Bayezid zamanında başlanan Ulu Camii ise 1410 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 4.19 Ulu Cami ve çevresi önemli yapılar ve yapım yılları (2021)

Dönemsel olarak Germiyanogulları ve Osmanlı Dönemi yapılarıyla beraber bu alan dini ve sosyal bir merkez olmuştur (Şekil 4.19). Meydan yaklaşık 15.000 metrekare ile orta büyüklükte bir meydandır. Alanda yer alan Camiler dışında diğer yapılar insan ölçeğindedir.

4.3.2.2 Form Kriterleri

Bu bölümde Ulu Cami ve Çevresi belirlenen 3 araştırmacının form kriterleri üzerinden değerlendirilecektir. Meydanın morfolojik özellikleri incelendiğinde Zucker'ın sınıflandırmasına göre baskın meydan, çekirdeksel meydan ve amorf meydan özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür. Meydan sınırları içinde yer alan Ulu Camii hem çevresi için hem de kent bütünü için önemli bir yapıdır. Kentte yaşayan insanların toplandığı, ibadet ettikleri ve sosyalleştikleri bir alanı tanımlamakta ve meydanı vurgulamaktadır. Ayrıca meydan güçlü bir öge olan Ulu Cami çevresinde şekillenmiştir. Bu sebeple baskın meydan özelliği ve çekirdeksel meydan özelliği ön plana çıkmaktadır. Temel biçimi incelendiğinde, düzgün bir geometrik şekle sahip olmadığı için amorf meydan özelliği göstermektedir. Gözlemci bulunduğu noktaya göre meydanı farklı şekiller de algılayabilir. Bazı noktalardan ise mekânın tümü algılanamadığı için negatif mekân olarak tanımlamak mümkündür.

Camillo Sitte ise meydana bulunan yapının özelliklerine göre meydana derin ve geniş olarak ikiye ayırmıştır. Ulu Cami ve Çevresi bu tanıma göre derin bir meydana. Kamu mekânlarının tasarımlarına yönelik belirlediği diğer ilkelere baktığımızda ise Sitte'nin belirttiği gibi meydana özelliği önemli bir yapı olan Ulu Cami tarafından belirlenmiştir. Meydan ölçülerinin baskın binaya uygun şekilde gelişim gösterdiği görülmektedir. Küçük bir meydan anıtsal yapılar için uygun değildir. Meydan ne Ulu Caminin etkisini zayıflatacak kadar geniştir ne de uygun olmayacak kadar dardır. Meydan genişliği ana yapının genişliğinden dar veya iki katından fazla olmamalıdır. Ulu Cami meydana bu kriteri de sağlamaktadır. Fakat meydanların merkezinin boş bırakılması kuralına uygun değildir. Ulu Cami meydana cami yapısı meydana ortasında yer almakta ve herhangi bir yapıya yaslı durumda değildir. Yapının bütün çevresini dolaşmak mümkündür. Sitte'ye göre bu durum mekânın etkisini zayıflatmaktadır.

4.3.2.3 Fonksiyon Kriterleri

Bu bölümde ise Ulu Cami ve Çevresi belirlenen 2 araştırmacının fonksiyon kriterleri üzerinden değerlendirilecektir. Ulu Cami meydana dini bir işlev kazandırmaktadır. Şu an çini müzesi ve arkeoloji müzesi olarak kullanılan yapılar ise kültürel işlevi ön plana çıkarmaktadır. Bu anıtsal yapıların önündeki açık mekân şeklinde var olan meydan için Stübben'a göre mimari meydan tanımı yapabiliriz. Ulu Cami ve çevresi konut dokusu içinde yer alan aynı zamanda bitişiğinde bir ticaret aksını bulundurmaktadır. Kostof'un tanımladığı konut meydana özelliğini taşıırken aynı zamanda ticari işlevi de barındırmaktadır.

4.3.3 Ulu Cami ve Çevresi Mekânsal Kalite

Kamusal alanlar bize, toplum tarafından sosyalleşme, kutlama, etkinlik ve dinlenme amacıyla kullanılan mekânlar sunmaktadır. Kentte yaşayan insanların yaşam kalitesi ise bu mekânların kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu bölümde Kütahya'nın geleneksel meydana olarak ele aldığımız Ulu Cami Çevresini belirlemiş olduğumuz mekânsal kalite kriterleri bağlamında değerlendireceğiz.

1. Erişim ve Bağlantılar

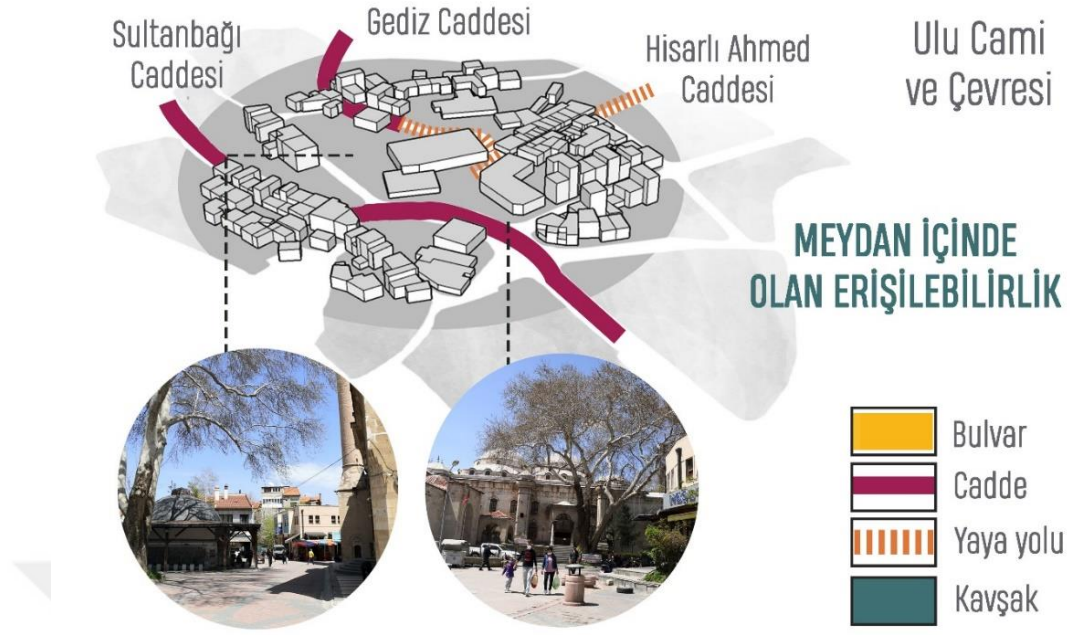
- Ulaşım
- Erişilebilirlik
- Okunabilirlik

- Aktivite Çeşitliliği
- Aktiflik
- Farklı Alan Kullanımı

Ulu Cami ve çevresi Kütahya kenti geleneksel merkezinin önemli bir düğüm noktasını oluşturur. Özellikle Ulu Cami, çevresinde yer alan kültürel yapılar ve ticaret aksı bu bölgeye yoğun bir kullanım ve sirkülasyon noktası haline getirir.

65

Şekil 4.21 Ulu Cami çevresi erişilebilirlik paftası (2021)

Aksine meydanın yalnızca cadde bağlantısının olması, meydan içinin yaya öncelikli düzenlenmiş olması, Gediz caddesinin bir kısmı ile ticaret aksı olan Hisarlı Ahmed caddesinin yayalaştırılmış olması; meydan sınırları içerisinde yaya öncelikli bir oluşumun olduğunu göstermektedir. Ulu cami her ne kadar insan ölçeği üstünde bir yapı olsa da diğer yapılar 1 2 ve 3 katlı olduğu için alan insan ölçeğine uygundur. Alanın hem çevre ile olan erişilebilirliği yüksek hem de alan içi erişilebilirliği yüksektir.

OKUNABİLİRLİK

HATIRLANABİLİRLİK/ SEMBOLİK LİK

Şekil 4.22 Ulu Cami çevresi okunabilirlik paftası (2021)

Osmanlı tarihine tanıklık etmiş sembolik bir meydan olmasının yanında bünyesinde önemli imaj öğeleri barındırmaktadır. Ulu cami, müzeler ve tescilli yapılar bunlardan bazılarıdır. Ayrıca işaret ve yönlendirmelerle birlikte yüzey dokusundaki farklılaşma meydan alanını çevre ile belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Araç yolu ile yayalaştırılmış alanlar yüzey döşemesi ile birbirinden ayrılmıştır. Alanda yayalara yönelik pek çok oturma alanı yer almaktadır.

Şekil 4.23 Ulu Cami üstten bakış

Şekil 4.23'te görüldüğü üzere alan içinde araçlar alanın çevresinden geçmekte ve meydan yayalara ayrılmıştır. Ayrıca çevredeki yapılardan mimari olarak farklı yapılar alan sınırları içindedir. Yine yeşil öğeler de alan içinde yoğunlaştığı için meydan algısı kuvvetli ve çevreden ayrılmaktadır.

Ulu Cami ve çevresi erişim ve bağlantılar başlığı altında 3 parametrede değerlendirilmiş ve puanlanmıştır. Puanlama tablosuna göre;

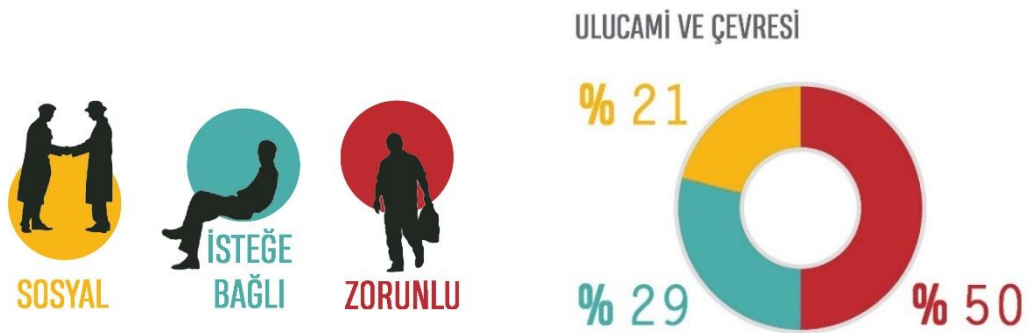
- Ulaşım +1puan,
- Erişilebilirlik +2puan,
- Okunabilirlik +2puan. Şekil 4.24'te olduğu gibi toplamda 5 puan toplamıştır.

ULAŞIM	[+2]	Yaya+Özel araç+Toplu taşıma/ her noktadan	
	[+1]	Yaya+Özel araç+Toplu taşıma/ az noktadan	
	[-1]	Yaya+Özel araçla ulaşım	
	[-2]	Sadece yaya ulaşımı	
ERİŞİLEBİLİRLİK	[+2]	Cadde bağlantısı/ Alanda rahat hareket	
	[+1]	Cadde+bulvar bağlantısı/ Alanda rahat hareket	
	[-1]	Cadde+bulvar bağlantısı/ Alanda hareket sıkıntısı	
	[-2]	Cadde bağlantısı	
OKUNABİLİRLİK	[+2]	Semboliklik+farklılaşma+yönlendirme+yüzey dokusu	
	[+1]	Semboliklik+farklılaşma+yönlendirme	
	[-1]	Semboliklik+yönlendirme	
	[-2]	Semboliklik	

Şekil 4.24 Ulu Cami ve çevresi erişim ve bağlantılar puan tablosu (2021)

4.2.3.2 Kullanım ve Aktiviteler

Çalışma alanında kullanım ve aktiviteleri değerlendirmek için gözlem çalışmaları yapılmıştır. Bu gözlemler alanda hangi aktivitelerin yapıldığı, hangi sıklıkla yapıldığı, hangi tür aktivite olduğu ve sabah, öğle, akşam saatlerinde bu aktivitelerin bize durumları hakkında bilgi verecek şekildedir.

Şekil 4.25 Ulu Cami ve çevresinin aktivitelere göre durumu (2021)

Gehl'in çalışmalarında vurguladığı sosyal, isteğe bağlı ve zorunlu aktiviteler bağlamında alandaki aktiviteler gruplandırılmıştır. Gözlem tekniği kullanılarak alandaki aktiviteler izlenmiştir. Şekil 4.25'te görüldüğü üzere Ulucami ve çevresi %50 oranda zorunlu aktivitelerin, %29 oranda isteğe bağlı aktivitelerin ve %21 oranda da sosyal aktivitelerin yapıldığı bir odak noktasıdır. Şekilde aktivite çeşitliliği ve bu aktivitelerin

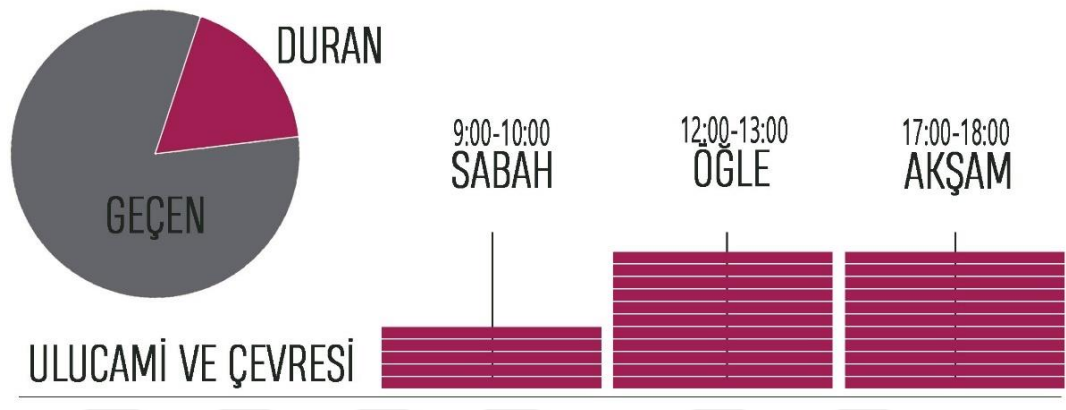
sıklıkları halkalar şeklinde gösterilmiştir. Sabah, öğle ve akşam saatlerinde yapılan gözlem çalışmalarında toplam 4476 kişinin farklı aktiviteler bağlamında sayımı yapılmıştır.

Şekil 4.26 Ulu Cami ve Çevresi aktivite çeşitleri ve yoğunlukları (2021)

Ulu Cami ibadet için, çevresindeki müzeler ziyaret için, ticaret sokağı ise hem alışveriş hem çalışma aktiviteleri için zorunlu olarak kullanılmaktadır. Ayrıca pek çok aksın ve yapının bu noktada kesişiyor olması bu bölgeyi önemli bir odak haline getirdiği için bize zorunlu bir geçiş alanı da sunuyor. Alan sınırlarındaki toplu taşıma durağı da aynı şekilde zorunlu bir aktivitedir. İbadet aktivitesi ise zamana bağlı olarak bu bölgenin yoğun olarak kullanımına neden oluyor. Zorunlu aktiviteler fiziksel ortamın kalitesiyle en zayıf bağa sahip olan aktivitelerdir. Buluşma, oturma, yeme-içme ve fotoğraf çekinme gibi isteğe bağlı aktivitelerin yoğun olması ise bu alanın fiziksel kalitesine bağlıdır. Alanda yer alan Ulu Caminin Kütahya için önemli bir imaj ögesi olması, konumu ve erişim kolaylığı insanların buluşmak için ve bir yerleri tarif etmek için bu alanı kullanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca Kütahya'daki tek padişah camisi olan Ulu Cami fotoğraf çekimi için de önemli bir imge haline geliyor. Alanın sınırları içinde yayalara yönelik tasarlanan oturma öğeleri, aydınlatma ve gölgeleme elemanları ise yeme-içme ve oturma, dinlenme aktiviteleri için uygun bir ortam oluşturuyor. Benzer şekilde şadırvanın oturakları ve caminin basamakları da oturma aktivitesi için kullanılmaktadır. Sosyal aktiviteler ise insanların bir arada karşılıklı olarak

gerçekleştirdikleri muhabbet ve selamlaşmalar olarak karşımıza çıkıyor. Alan dışındaki zeminden farklı olarak kullanılan zemin bu bölgeye bir mekân hissi vermektedir. Farklılaşan zemin yalnızca yayalara ayrılmıştır ve Ulu Cami dışındaki yapıların insan ölçeğine uygun olması insanların burada sosyalleşebilmelerinin önünü açmaktadır. Ticaret sokağındaki karşılıklı esnaf ilişkileri, müşteri esnaf ilişkisi, ibadet sonrası selamlaşma ve muhabbetler, insanların birbiri ile olan tanışık olma halleri bu alanı sosyal aktivitelerin yapıldığı yaşayan bir alan haline getirmiştir. İnsanlar arası bağlar kuvvetlidir ve yüz yüze ilişkiler hakimdir.

Şekil 4.27 Ulu Cami ve çevresi zamana bağlı duraklama oranları (2021)

Bölgenin aktifliği ise zamansal farklara bağlı olarak değişmektedir. Kullanım yoğunluğundaki değişim sabah, öğle ve akşam saatlerindeki gözlemlere göre değerlendirildiğinde saat 9:00-10:00 arası kullanımın öğle 12:00-13:00 ve akşam 17:00-18:00 saatlerine göre daha düşük olduğunu şekilde görüyoruz. Yine de günün her saatinde kullanılan aktif bir mekân olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadın, erkek, çocuk, engelli ve yaşlı kullanıcılar görmek mümkün. Alanı kullanan yaşlı nüfusu diğerlerine göre daha fazladır. Aktif olmasının yanında insanların mekân ile olan ilişkisine bakarsak %82'lik kesim u alandan geçip giderken %18lik kesim alanda duraksayıp çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır.

Şekil 4.28 Ulu Cami ve çevresi aktivite kolajı (2021)

Ulu Cami ve çevresi ibadet, selamlaşma, geçiş, oturma, alışveriş, muhabbet, dinlenme, buluşma vs. pek çok amaç için ortak bir kullanım alanı sunmaktadır. Böylece tek bir aktiviteye bağlı kalmayan alan gün boyu aktifliğini korumaktadır.

AKTİVİTE ÇEŞİTLİLİĞİ	(+2)	Zorunlu az+İsteğe bağlı çok+Sosyal Aktiviteler	
	(+1)	Zorunlu çok+İsteğe bağlı az+Sosyal Aktiviteler	
	(-1)	Zorunlu+İsteğe bağlı Aktiviteler	
	(-2)	Zorunlu Aktiviteler	
AKTİFLİK	(+2)	Günün her saati kullanım/ Daha çok durulan	
	(+1)	Günün her saati kullanım/ Daha çok geçilen	
	(-1)	Sabah+Öğle kullanımı	
	(-2)	Öğle kullanımı	
FARKLI A. KULLANIM	(+2)	Aynı mekanda 5ten fazla kullanım	
	(+1)	Aynı mekanda 2ten fazla kullanım	
	(-1)	Aynı mekanda tek kullanım	
	(-2)	Kullanım yok	

Şekil 4.29 Ulu Cami ve çevresi kullanım ve aktiviteler puan tablosu (2021)

Ulu Cami ve çevresi kullanım ve aktiviteler başlığı altında 3 parametrede değerlendirilmiş ve puanlanmıştır. Puanlama tablosuna göre;

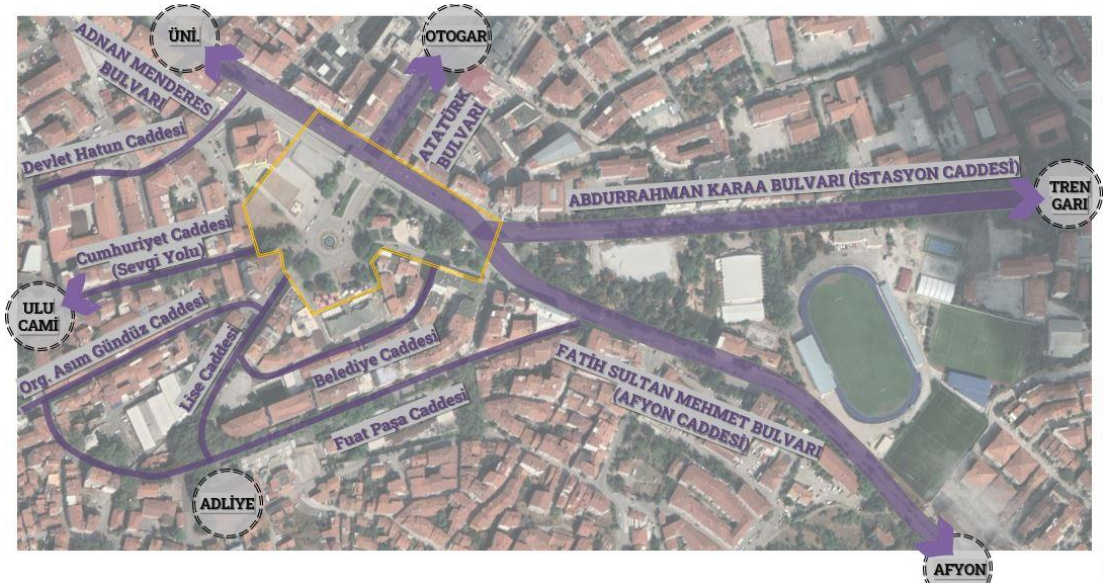
- Aktivite çeşitliliği +2puan,
- Aktiflik +2puan,
- Farklı amaçla kullanım +2puan. Şekil 4.29'da olduğu gibi toplamda 6 puan toplamıştır.

4.4 Kütahya Zafer Meydanı

Kütahya'nın odak noktası olan Zafer Meydanı, Cumhuriyet tarihine tanıklık etmiş simge bir meydandır. Kütahya'nın modern kent meydanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.1 Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Zafer meydanı Kütahya kent merkezinde Ali Paşa Mahallesi ve Servi Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Kentin önemli bulvar ve caddelerinin kesişim noktasındadır. Makro ölçekten ulaşım ilişkilerine bakıldığında (Şekil 4.30), geleneksel Ulu Cami meydanından ve Geç Osmanlı Döneminde oluşturulan meydandan gelen akslar; kentin giriş noktası olan tren garı ve otagardan gelen akslar modern kent meydanı olan Zafer Meydanında kesişmektedir.

Şekil 4.30 Zafer Meydanı makro ölçek ulaşım ilişkileri (2021)

Mikro ölçekten ise meydan Atatürk Bulvarı, FSM Bulvarı, Abdurrahman Karaa Bulvarı, Adnan Menderes Bulvarı, yayalaştırılan Sevgi Yolu (Cumhuriyet Caddesi), Org. Asım Gündüz Caddesi, Lise Caddesi, Belediye Caddesi kesişim noktasında yer almaktadır. 6 noktadan meydana giriş bulunmaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Zafer Meydanı mikro ölçek (2021)

Ulaşım İlişkileri ve Meydan sınırlarını Şekil 4.31'deki gibi; Valilik binası, Adnan Menderes Bulvarı, Azerbaycan Parkı, kafeterya + otopark, konut, ticaret, hizmet ve konut altı ticaret yapıları oluşturmaktadır. Alan sınırları içinde ise; yeşil alanlar, tarihi banka, saat kulesi, Atatürk heykeli, çeşmeler, küçük ticari birimler, ulaşım yüzeyleri, otobüs durağı ve vazo şeklinde bir süs havuzu bulunmaktadır.

Şekil 4.32 Valilik binası ve meydanı çevreleyen yapılar (2021)

Meydanın baskın ögesi valilik binasıdır. Meydanı çevreleyen binaların kat yükseklikleri ise Şekil 4.32'teki gibi birbirleri ile uyumsuzdur ve görsel açıdan rahatsız edicidir.

Şekil 4.33'de Cumhuriyet öncesinde var olan yapıların günümüz Zafer meydanı ile olan ilişkisi gösterilmiştir. Hükümet Konağı, Lise ve Askeri kışla meydanın şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Askeri kışla günümüze kadar ulaşamamıştır. Fakat Cumhuriyet öncesi dönemde yapılmış ve meydanı en çok tanımlayan yapı olma özelliği

göstermektedir. Bu dönemde tam bir kent meydanından söz edilmese de bu alan bazı kaynaklarda kışla meydanı olarak anılmaktadır (Önal & Özbudak, 2018).

Şekil 4.33 Cumhuriyet öncesi dönem ve yapılar (2021)

Askeri kışla ve meydanı, tarihi kent dokusu içinde değişim geçiren önemli yapılardan biridir. Şekil 4.34'te 20. yüzyıl başına ait resimlerde kışla ve meydanını rahatlıkla görebiliyoruz. 1839 yılında inşa edilen yapı ile meydan oluşumu başlamıştır.

Şekil 4.34 Kışla yapısı ve kışla meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Bu resimlerde Kütahya Lisesi ve arkasında yer alan Hükümet Konağı da görülmektedir. Şekil 4.35'te lise ve hükümet konağı yapılarının fotoğrafları ve bilgileri ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Şekil 4.35 Hükümet konağı ve lise yapıları (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Kışla binasının bir kısmı 1936 yılında Belediye binası olarak hizmet vermeye başlamıştır (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 1936 Belediye binası (Kütahya Belediyesi Arşivi)

1958 yılında askeri kışlanın yerine Kütahya Belediye Binasının yapılması ile meydan dönüşmeye başlamıştır. 1960lı yılların başında belediye binası onarım geçirerek bir kat daha eklenmiş üç kata çıkarılmıştır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 1958 Belediye Binası (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Şekil 4.38’de belediye binası ve önündeki meydana ait resimler yer almaktadır. Kışla meydanı belediyenin yapılmasıyla belediye meydanı olarak anılmaya başlamıştır.

Şekil 4.38 1947 belediye önü vazo civarı (Kütahya Belediyesi Arşivi)

1970lerde belediye meydanında kavşak ve peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır. Şekil 4.39’da görüldüğü üzere kavşak noktasına havuz yapılmış ve “Çini Vazo” yerleştirilmiştir. Vazo bölge sakinleri tarafından Kütahya’nın simgesi kabul edilmektedir.

Şekil 4.39 1970'ler vazo meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Atatürk Bulvarı'nın açılmasından sonra 1980'lerin başında Ali Kalfa Hanı yol genişletme çalışması sebebiyle yıkılmıştır (Şekil 4.40'ta sol üstte görülen beyaz yapı).

Şekil 4.40 1980'ler vazo meydanı (Kütahya Belediyesi Arşivi)

Şekil 4.41'de sol üstte yer alan eski belediye binası 2013 yılında yıkılarak yeri açık kamusal alan olarak düzenlenmiştir. Atatürk bulvarı üzerindeki yeni binasına 2018 yılında taşınmıştır.

Şekil 4.41 Eski ve yeni belediye binası

Eski valilik binası 2019 yılında yıkılarak hemen arkasına yapılan yeni valilik binasına taşınmıştır. Önde kalan eski valilik binasının yıkılması meydan genişliğini arttırmıştır.

Şekil 4.42 Eski ve yeni valilik binası

Daha öncesinde Çini Vazo'nun kuzeydoğusunda yapılmış olan Azerbaycan Parkı 2016 yılında yenilenmiştir. Azerbaycan Parkı ve Çini Vazo'nun konumlandığı alan, yoğun olarak kullanılan bulvarların ve caddelerin kesişim noktasında bulunduğu için kentin önemli bir odak noktası olarak varlığını sürdürmektedir. Yeni yolların açılması ve farklı işlevlerde yapıların inşa edilmesi ile kentte küçük esnafların oluşturduğu geleneksel ticaret bölgesinin dışında orta ve üst gelir grubuna hitap eden ticaret aksları oluşmaya başlamıştır. Cumhuriyet Caddesi, büyük ölçekli ticaret yapıları ile birlikte yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hürriyet Caddesi ve Atatürk Bulvarı üzerinde inşa edilen yüksek katlı yapılar da kentin yoğun olarak kullanılan diğer ticaret aksları olmuştur (Karadeniz, 2019). 80'lerden sonra Vazo meydanının tam bir kent meydanı olarak kullanıldığı ve cumhuriyet caddesinin yayalaştırıldığı dönemdir. Meydanın ismi önce Cumhuriyet Meydanı adını almış ardından son ismi olan Zafer Meydanı adını almıştır.

4.4.2 Zafer Meydanı Tipolojileri

Meydan tipolojileri bölümünde meydanlar temelde form ve fonksiyon olarak 2 başlık altında ayrıntılandırılmış ve örneklendirilmiştir. Bu bölümde ise Kütahya'daki meydanların dönem özellikleri ve büyüklükleri ele alınacaktır. Ardından meydan tipolojileri forma ve fonksiyona göre değerlendirilecektir.

4.4.2.1 Dönemler ve Ölçüler

Zafer meydanı, Geç Osmanlı Dönemi yapısı olan Redif kışlasıyla beraber şekillenmeye başlamıştır. O dönemde kışla meydanı olarak adlandırılan alan Erken Cumhuriyet Döneminde ise aksların kesiştiği daha tanımlı bir meydan özelliği göstermeye başlamıştır. Bu sebeple dönemsel olarak Tanzimat döneminde oluşmaya başlayıp erken cumhuriyet döneminde meydan görünümü almaya başlamıştır. Meydanın boyutları yaklaşık 30.000 metrekaredir. Fakat meydanın ortasındaki kavşak ve bitişiğindeki bulvarlar yayalara ayrılan alanı daraltmakta ve burayı bir geçiş alanına dönüştürmektedir.

4.3.2.2 Form Kriterleri

Meydanın morfolojik özellikleri incelendiğinde; baskın meydan, bağlantılı meydan ve amorf meydan olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Araç trafiğinin alanı üç alt bölüme ayırmasından dolayı valilik önündeki alt meydan, park alanını içine alan alt meydan ve otopark ile kafeteryanın önünde yer alan alt meydan farklı özellikteki alanlar olarak hissedilmektedir. Bu sebeple alanın taşıdığı mekânsal sistem bağlantılı meydan özelliği göstermektedir. Şekil 4.43'te 1 numara ile gösterilen alt meydan, mekânsal etki alanı içinde hâkim bir bina olan valilik binasının önünde yer alır ve baskın meydan olarak hizmet eder.

Şekil 4.43 Zafer Meydanı ve alt meydanlar (2021)

Temel biçimi incelendiğinde, meydan çevresindeki yapıların orantısız yüksekliği ve meydan büyüklüğünden dolayı tam bir kapalılık söz konusu değildir. Ayrıca düzgün bir geometrik şekli olmadığı için de amorf meydan özelliği göstermektedir. Gözlemci bulunduğu noktaya göre meydanı farklı şekiller de algılayabilir. Bazı noktalardan ise mekânın tümü algılanamadığı için negatif mekân olarak tanımlamak mümkündür.

Sitte'nin kamu mekânlarının tasarımına ilişkin belirlemiş olduğu tasarım ilkeleri açısından değerlendirecek olursak bir meydanın özelliğinin önemli bir yapı tarafından belirlendiğini söyler. Zafer meydanında valilik binası baskın öge olarak meydanı tanımlamaktadır. Bu binanın özelliklerine göre de meydan büyüklüğünün değişiklik göstereceğini söyler. Maksimum genişliğin bina yüksekliğine eşit veya iki katını geçmemesi gerektiğini belirtir. Fakat Zafer Meydanı ana yapının yüksekliğinin iki katından daha geniş bir meydandır. Hem bu sebepten hem de çevresindeki yapıların orantısız yüksekliğinden ve kapalılık hissi vermemesinden dolayı meydan algısı zayıflamaktadır.

Sitte çalışmasında, kiliselerin genellikle meydanın kenarında konumlandırılarak mekânı tanımlı hale getirdiğini savunmuştur. Ona göre bir binanın etrafında boşluk bırakılması onun çevresi ile bağlantı kurmasını engellemektedir. Meydanda hâkim bir bina olan valilik düşünüldüğünde, kenarda konumlanmasına rağmen etrafından geçen yollar ve boşluklar çevresi ile bağlantı kurmasını engellemekte ve mekânı tanımlama konusunda

zayıf kalmaktadır. Geride konumlandırmanın tekdüze ve kapalı bir meydan oluşturulduğunu, bunun ise meydana uyumlu ve güçlü bir etki verdiğini savunarak meydanların kapalılık özelliğine vurgu yapmıştır. Zafer meydanının büyüklüğü ve etrafındaki binaların yükseklikleri değerlendirildiğinde tam bir kapalılık yoktur.

Şekil 4.44 Meydan boyutları (2021)

Genelde bir meydanın özelliğinin önemli bir bina tarafından belirlendiğini söylemiştir. Şekil 4.44'te eski valilik ve eski belediye binaları meydana özellik kazandıran önemli yapılar. Belediye binası 2013'te, valilik binası ise 2019'da yıkılmıştır. Yeni yapılan valilik binasının meydan ile ilişkisi zayıflamıştır. Eski belediyenin yeri ise meydana hâkim bir nokta iken değerlendirilememiştir ve yerine kafeterya ile otopark yapılmıştır.

Meydanların büyüklüğü ile hâkim bina arasında ilişki kurarken ise meydanı tanımlayan ana binanın yüksekliği ile meydanın genişliğinin orantılı olması gerektiğini belirtmiştir. "Meydanın min. genişliği ana binanın yüksekliğine eşit, max. genişliği ise yüksekliğin iki katını geçmez." Valilik önündeki alt meydan değerlendirildiğinde meydanın genişliği bina yüksekliğinin iki katından da fazladır. Sitte'nin tasarım ilkelerine göre değerlendirildiğinde meydanın boyutları olması gerekenden daha geniştir.

Meydanın uzunluk ve genişliği arasındaki dengenin sağlanmasına önem vermiştir. Kare formdaki meydanlar çekici değil, dikdörtgen meydan düzenlenmelerinin daha iyi görünümüleri var demiştir. Meydan bütünde amorf bir görünüme sahip olsa da alt meydanlar dikdörtgen biçime daha yakın olduğu için daha iyi görünüme sahiptirler.

Şekil 4.45 Meydanda yer alan sanatsal öğeler (2021)

Çeşme ve anıtsal yapıların dolaşımın dışında kalan ölü mekânlara yerleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Çeşmeler bu ilkeye uysa da meydanın ortasında süs havuzu şeklinde olan çini vazonun etrafından araç trafiği akmaktadır. Alt meydanlar bağlamında ise Atatürk heykeli ve saat kulesinin meydanın ortasında konumlandırıldığı görülmüştür. Sitte'nin bahsettiği gibi bu öğelerin meydanın ortasına yerleştirildiğini görüyoruz oysa geçmişte bu öğelerin kamu binalarının yakınına yerleştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca kenara yerleştirilen heykellerin trafiği engellemediğini ve kamu mekanlarının belirli işlevler için rahatça kullanıldığından bahseder. Zafer meydanına baktığımızda bu öğelerin geniş mekân gerektiren işlevleri engelleyebileceğini öngörebiliriz. Sadece anıt ve çeşmeler için değil tüm yapılar için meydanın ortasının boş bırakılması gerektiğini söyler. Bu açıdan bakıldığında diğer tüm yapıların konumları Sitte'nin kriterlerine uygundur.

4.4.2.2 Fonksiyon Kriterleri

Zafer meydanı, gardan gelen yolcuları İstasyon Caddesi üzerinde karşılayan ilk meydandır. Aynı şekilde otogardan gelen yolcuları da Atatürk Bulvarı üzerinde karşılayan ilk meydan olarak kente girişi temsil etmektedir. Ayrıca geleneksel meydan olan ulu cami ve çevresine sevgi yolu bağlanan meydan geleneksel merkeze girişi de tanımlamaktadır. Meydanda yaya ve araç trafik akışlarının dağıtıcısı olarak görev yapan çeşitli yollar kesişmektedir. Bu özelliğinden dolayı Hub meydan özelliği gösterir.

Valilik binası meydanın baskın bir unsuru olduğu için ve prestijli bir fonksiyona sahip olduğu için valilik önündeki alt meydanda temsil fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu alan törenler için düzenlenmiştir. Kentteki önemli törenler, kutlamalar, gösteriler, mitingler ve protestoların yapıldığı bir toplanma alanı olarak kullanılmaktadır. Vazo etrafındaki kavşak ile bağlandığı bulvar ve caddeler meydana trafik karakteri de kazandırmaktadır. Vazo bir buluşma noktası iken etrafından akan

trafik burayı bir geçiş alanına dönüştürmektedir. Meydan sınırlarını oluşturan ticaret ve konut altı ticaret yapıları ile kafeterya + otopark bölümü alana ticaret fonksiyonu yüklemektedir. Kafeterya + otopark önünde kalan alt meydan, kafeteryanın oturma birimlerinin yerleştirildiği bir alan olmasının dışında pasif bir yeşil alandır ve aktiviteler için aktif olarak kullanılmaya uygun şekilde düzenlenmemiştir. Park alanı içindeki tarihi banka ve saat kulesi buluşma noktası olarak kullanılıyor. Meydanın bütünü ele alındığında park alanı, rahat bir atmosfer ve rahatlık hissi veren tek mekandır. Doğal yapısıyla ziyaretyi sabit bir niyet olmaksızın rahatlamaya ikna eder. Meydan bütününde yalnızca bu alanda oturma birimleri yer almaktadır ve rahatlatma fonksiyonu gerçekleşmektedir.

4.4.3 Zafer Meydanı Mekânsal Kalite

Kamusal alanlar bize, toplum tarafından sosyalleşme, kutlama, etkinlik ve dinlenme amacıyla kullanılan mekânlar sunmaktadır. Kentte yaşayan insanların yaşam kalitesi ise bu mekânların kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu bölümde Kütahya'nın modern meydanı olarak ele aldığımız Zafer Meydanını belirlemiş olduğumuz mekânsal kalite kriterleri bağlamında değerlendireceğiz.

3. Erişim ve Bağlantılar

- Ulaşım
- Erişilebilirlik
- Okunabilirlik

4. Kullanım ve Aktiviteler

- Aktivite eşitliliği
- Aktivlik
- Farklı Amaçla Kullanım

4.3.3.1 Erişim ve Bağlantılar

Zafer meydanı Kütahya kenti ulaşım ağının önemli bir düğüm noktasıdır. Hem yayalar için hem de araçlar için yoğun bir kullanım ve sirkülasyona sahiptir.

Şekil 4.46 Zafer Meydanı ulaşım paftası (2021)

Meydana olan ulaşım özel araçla, toplu taşımayla ve yaya olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle yayalaştırılmış olan Sevgi Yolu üzerinden meydana yoğun bir yaya trafiği söz konusudur. Toplu taşıma ve araç yolu meydan sınırları içinden geçmektedir. Meydanın toplu taşıma durağı ile bağlantısı bulunmaktadır. Ulu Cami ve çevresinden geçen ortak hatlar dışında Zafer meydanından ayrıca 1, 4, 21, 22, 23, 25, 26 ve 27 nolu hatlar ile; Otogar, Üniversite, Yoncalı, Ilıca, Enne, Kirazpınar, Civli, Andız, Geven, İshak Seydi, Siner ve Ağaçköy gibi yakın mevkideki yerleşimlere gidilmektedir. Ayrıca sefer sayıları da diğer çalışma alanına göre daha fazladır.

Yaya olarak meydana ulaşım her ne kadar rahat olsa da meydan sınırları içerisinde yayalara ayrılan yüzeyler sınırlıdır. Meydanı sınırlayan cadde ve bulvar bağlantıları ile meydanın ortasındaki kavşak yayaların hareketlerini kısıtlamaktadır (Şekil 4.47).

Cumhuriyet tarihini yansıtan sembolik bir meydan olmasının yanında hatırlanabilir öğeler barındırmaktadır. Tescilli yapılar, saat kulesi, tarihi çeşme, Kütahya'nın simgesi olan vazo süs havuzu ve valilik binasının önünde yer alan Atatürk heykeli bunlardan bazılarıdır. Ayrıca işaret ve yönlendirmelerle birlikte alandaki yaya ve araç karmaşası yönetilmeye çalışılmıştır (Şekil 4.49). Fakat çevre ile belirgin bir farklılaşma gözlenmemektedir. Aynı şekilde yüzey dokusunda da bir farklılaşma yoktur.

Şekil 4.49 Zafer Meydanı üstten bakış

Şekilde görüldüğü üzere alan içinde yayadan çok araçlara yönelik düzenlemeler hakimdir. Araç yolları dışında meydan sınırları içinde otoparklar yer almaktadır. Meydan büyüklük olarak yaya ölçeğinin çok üzerinde kalmaktadır ve bölünmüş bir meydan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zafer Meydanı erişim ve bağlantılar başlığı altında 3 parametrede değerlendirilmiş ve puanlanmıştır. Şekil 4.50'de puanlama tablosuna göre;

- Ulaşım +2puan,
- Erişilebilirlik -1puan,
- Okunabilirlik -1puan. Şekil 4.50'de olduğu gibi toplamda 0 puan toplamıştır.

ULUŞIM	(+2)	Yaya+Özel araç+Toplu taşıma/ her noktadan	
	(+1)	Yaya+Özel araç+Toplu taşıma/ az noktadan	
	(-1)	Yaya+Özel araçla ulaşım	
	(-2)	Sadece yaya ulaşımı	
ERİŞİLEBİLİRLİK	(+2)	Cadde bağlantısı/ Alanda rahat hareket	
	(+1)	Cadde+bulvar bağlantısı/ Alanda rahat hareket	
	(-1)	Cadde+bulvar bağlantısı/ Alanda hareket sıkıntısı	
	(-2)	Cadde bağlantısı	
OKUNABİLİRLİK	(+2)	Semboliklik+farklılaşma+yönlendirme+yüzey dokusu	
	(+1)	Semboliklik+farklılaşma+yönlendirme	
	(-1)	Semboliklik+yönlendirme	
	(-2)	Semboliklik	

Şekil 4.50 Zafer Meydanı erişim ve bağlantılar puan tablosu (2021)

4.3.3.2 Kullanım ve Aktiviteler

Çalışma alanında kullanım ve aktiviteleri değerlendirmek için gözlem çalışmaları yapılmıştır. Bu gözlemler alanda hangi aktivitelerin yapıldığı, hangi sıklıkla yapıldığı, hangi tür aktivite olduğu ve sabah, öğle, akşam saatlerinde bu aktivitelerin bize durumları hakkında bilgi verecek şekildedir.

Şekil 4.51 Zafer Meydanının aktivitelere göre durumu (2021)

Gehl'in çalışmalarında vurguladığı sosyal, isteğe bağlı ve zorunlu aktiviteler bağlamında alandaki aktiviteler gruplandırılmıştır. Gözlem tekniği kullanılarak alandaki aktiviteler izlenmiştir. Şekil 4.51'de görüldüğü üzere Zafer meydanı %92 oranda zorunlu aktivitelerin, %5 oranda isteğe bağlı aktivitelerin ve %3 oranda da sosyal aktivitelerin yapıldığı bir mekândır. Şekilde aktivite çeşitliliği ve bu aktivitelerin sıklıkları halkalar şeklinde gösterilmiştir. Sabah, öğle ve akşam saatlerinde yapılan gözlem çalışmalarında toplam 12.132 kişinin farklı aktiviteler bağlamında sayımı yapılmıştır.

Şekil 4.52 Zafer Meydanı aktivite çeşitleri ve yoğunlukları (2021)

Zafer meydanı, Ulu Cami çevresinde gözlemlendiği gibi kentin odak noktasını oluşturmaktadır. Kentteki önemli cadde, bulvarlar ve yapıların kesişim noktasındadır. Otogardan ve istasyondan kente giren insanlar için bir karşılama mekânıdır. Fakat Ulu Cami ve çevresinden farklı meydan sınırları içinde taşıt öncelikli bir tasarımın ön planda tutulmasıdır. Yayaların geri planda bırakıldığı Zafer Meydanı bu sebeplerden dolayı insanların vakit geçirmek yerine geçip gittikleri bir yer haline gelmiştir. Alanın içindeki toplu taşıma durağı yoğun olarak kullanılan bir diğer zorunlu aktivitedir. Meydanın içinde yer alan ticaret birimleri, yakınlarda kurulan pazar alanı ve bankalar zorunlu olarak bu bölgede alışveriş, çalışma ve banka aktivitelerini etkin bir hale getirmiştir.

Zorunlu aktiviteler fiziksel ortamın kalitesiyle en zayıf bağa sahip olan aktivitelerdir. Buluşma, dinlenme ve fotoğraf çekinme gibi isteğe bağlı aktivitelerin yoğun olması ise bu alanın fiziksel kalitesine bağlıdır. Alanda yer alan vazo süs havuzunun Kütahya'nın simgesi olması, konumu ve erişim kolaylığı insanların buluşmak için, bir yerleri tarif etmek için ve fotoğraf çekinmek için bu alanı kullanmalarına neden olmaktadır. Fakat zorunlu aktivitelerle karşılaştırıldığında isteğe bağlı aktiviteler geri planda kalmaktadır. Alan sınırları içinde oturma öğeleri, aydınlatma ve gölgeleme elemanları gibi yayalara yönelik düzenlemelerin az olması insanların burada vakit geçirmelerinin önüne geçmektedir. Özellikle oturma ve yeme-içme aktivitesi bu alanda gözlenmemektedir. Sosyal aktiviteler ise Zafer meydanında insanların bir arada karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri muhabbetler olarak karşımıza çıkıyor. Yine bu aktivite Ulu cami çevresi ile kıyaslandığında geri planda kalmaktadır. Meydan algısının zayıf olması, araç öncelikli bir tasarımın olması, insan ölçeğinin hesaba katılmaması insanların burada sosyalleşebilmelerinin önünü kapatmaktadır. İnsanların birbirleri ile tanışık olma halleri sınırlıdır ve bu durum mekânın kalitesini düşürmektedir. İnsanlar arası bağlar zayıf ve yüz yüze ilişkiler sınırlıdır.

Şekil 4.53 Zafer meydanı zamana bağlı duraklama oranları (2021)

Bölgenin aktifliği ise zamansal farklara bağlı olarak değişmektedir. Kullanım yoğunluğundaki değişim sabah, öğle ve akşam saatlerindeki gözlemlere göre değerlendirildiğinde saat 9:00-10:00 arası kullanımın öğle 12:00-13:00 ve akşam 17:00-18:00 saatlerine göre daha düşük olduğunu şekilde görüyoruz. Yine de günün her saatinde kullanılan aktif bir mekân olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadın, erkek, çocuk, engelli ve yaşlı kullanıcılar görmek mümkündür. İnsanların mekân ile

olan ilişkisine bakarsak %93lik kesim bu alandan geçip giderken %7lik kesim alanda duraksayıp çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır. Kısacası Zafer meydanı genellikle zorunlu aktivitelerin yapıldığı ve insanların mekâna bağımlılığının az olduğu bir geçiş alanıdır. Meydan bir kavşak haline gelmiştir.

Şekil 4.54 Zafer Meydanı aktivite kolajı (2021)

Zafer meydanı geçiş, çalışma, muhabbet, pazar, alışveriş, dinlenme, buluşma vs. pek çok amaç için ortak bir kullanım alanı sunmaktadır. Böylece tek bir aktiviteye bağlı kalmayan alan gün boyu aktifliğini korumaktadır.

AKTİVİTE ÇEŞİTLİLİĞİ	(+2)	Zorunlu az+İsteğe bağlı çok+Sosyal Aktiviteler	
	(+1)	Zorunlu çok+İsteğe bağlı az+Sosyal Aktiviteler	
	(-1)	Zorunlu+İsteğe bağlı Aktiviteler	
	(-2)	Zorunlu Aktiviteler	
AKTİFLİK	(+2)	Günün her saati kullanım/ Daha çok durulan	
	(+1)	Günün her saati kullanım/ Daha çok geçilen	
	(-1)	Sabah+Öğle kullanımı	
	(-2)	Öğle kullanımı	
FARKLI A. KULLANIM	(+2)	Aynı mekanda 5ten fazla kullanım	
	(+1)	Aynı mekanda 2ten fazla kullanım	
	(-1)	Aynı mekanda tek kullanım	
	(-2)	Kullanım yok	

Şekil 4.55 Zafer Meydanı kullanım ve aktiviteler puan tablosu (2021)

Zafer meydanı kullanım ve aktiviteler başlığı altında 3 parametrede değerlendirilmiş ve puanlanmıştır. Puanlama tablosuna göre;

- Aktivite çeşitliliği +1puan,
- Aktiflik +1puan,
- Farklı amaçla kullanım +2puan almıştır. Şekil 4.55'te olduğu gibi toplamda 4 puan toplamıştır.

Kamusal alanlar bize, toplum tarafından sosyalleşme, kutlama, etkinlik ve dinlenme amacıyla kullanılan mekânlar sunmaktadır. Kentte yaşayan insanların yaşam kalitesi ise bu mekânların kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Kütahya'nın geleneksel meydanı olarak ele aldığımız Ulu Cami ve çevresi ile modern meydanı olarak ele aldığımız Zafer Meydanını çalışma çerçevesinde belirlediğimiz mekânsal kalite kriterleri bağlamında değerlendirilmiştir. Ulaşım, erişilebilirlik, okunabilirlik, aktivite çeşitliliği ve farklı amaçla kullanım alt başlıklarında Ulu Cami ve çevresi toplamda 11 puan alırken Zafer meydanı toplamda 4 puan almıştır. Aradaki bu puan farkının en temel nedeni erişilebilirlik ve okunabilirlik parametrelerinden kaynaklanmaktadır. Zafer meydanına kentin herhangi bir noktasından erişilebilirlik kolay sağlanırken alan içi erişilebilirlikte sıkıntılar yaşanmaktadır. Ulu Cami ve çevresinde yaya ağırlıklı düzenlemeler mevcutken Zafer meydanı araçlar için düzenlenmiş ve yayaların hareketlerini kısıtlayıcı unsurlar barındırmaktadır. Zafer Meydanı sit alanı dışında yer alıp tarihsel süreçte büyük değişimler yaşamıştır. Özellikle Geç Cumhuriyet Döneminde yapılan imar çalışmaları tarihi dokuyu göz ardı ederek bu alanı araçların hâkimiyetinde bir kavşak noktası haline getirmiştir. Bu süreç Ulu Cami ve çevresinde daha farklı ilerlemiştir. Meydan tarihsel süreç içinde genişlemiş ve değişimler yaşamıştır. Fakat etkilenme geçiş alanında yer alması ve 2006 yılında "Ulu Cami, Yakup Çelebi Medresesi ve Germiyanoglu Hamamı Koruma Alanı" ilan edilmesi sebebiyle korunmuş bir alandır. Meydan içi yayalaştırılmış ve yayaların vakit geçirmesine olanak sağlayacak kent mobilyaları yer almaktadır. Gölgeleme ve konfor koşulları Zafer Meydanına göre çok daha iyi durumdadır. Tüm bu sebeplerden dolayı okunabilirliği de yüksektir. Ulu Cami ve çevresinde meydan algısı yüksekken Zafer meydanında güçlü bir meydan algısı yoktur.

Çalışmanın sonuç kısmında, elde edilen tüm bilgilerin ve bulguların karşılaştırması yapılacak olup Kütahya meydanları için söylenen hipotezin doğruluğu test edilecektir. Ayrıca alan çalışmalarından elde edilen verilerin analiz edilmesi ile meydanların gelecekteki tasarımlarına ilişkin yeniden düzenleme aşamalarına yardımcı olabileceği düşünülmüştür.

Kültürel miras, toplumların geçirmiş olduğu dönemleri ve durumları ortaya koyabilmek için önem taşımaktadır. Bu sebeple kent kültürünün ve kimliğinin vazgeçilmez bir ögesi olan kamusal mekânların, geçmişe tanıklık eden tarihsel dokusuyla birlikte gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak bizler için önemli birer sorumluluktur. Kamusal mekânlar bir kentin kimliğini ve kültürünü en iyi yansıtan yerler olarak karşımıza çıkar. Meydanlar ise geçmişten günümüze kadar kamusal mekânların en etkin kullanılan parçası olmuştur. Ancak küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler, bu alanların sosyal niteliklerinde değişim yaşanmasına ve bazı problemlere yol açmıştır. Kent imgesinin, kent kimliğinin ve kent kültürünün unutulmasıyla benzer karakterde ve niteliksiz mekânlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple kamusal bir mekân olarak meydanların, tarihsel süreç içinde toplumsal ve mekânsal olarak nasıl değişime uğradığı ele alınmıştır. Bu değişim Kütahya'daki geleneksel meydan olan Ulu Cami ve çevresi ile modern meydan olan Zafer meydanı üzerinden analiz edilmiştir. Meydanların fiziksel yapısının, kent sakinleri için kullanılabilir ve çekici olup olmadığını ve toplumsal etkileşim için bir araya gelme imkânı sunan kamusal mekânlar olarak işlev gösterip göstermediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu mekânları daha iyi hale getirmek için hangi düzenlemelerin yapılması gerektiği de alan çalışmasında tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ana hipotez, bir kentteki tarihi meydanların koruma alanı sınırları içinde yer alıyor olması ile mekânın kalitesi, kimliği ve yer duygusu arasında güçlü bir bağ olduğunu öne sürüyor. Hipotezi test etme aşamasında en önemli konu alan seçimi olmuştur. Aynı kentte önemli bir yere sahip iki meydan ele alınmıştır. Her iki meydan da tarihsel süreçte farklı dönemlere şahitlik etmiştir. Ulu Cami ve çevresi özellikle Germiyanogulları ve Osmanlı döneminde şekillenmiş ve o dönemim özelliklerini

yansıtmaktadır. Zafer meydanı ise Osmanlının modernleşme çabalarının yaşandığı Tanzimat dönemi yapılarıyla şekillenen erken Cumhuriyet döneminin modernleşme hareketleriyle değişime uğrayan ve o dönemin özelliklerini yansıtan bir meydandır. Kültürel mirasımızın parçası olan bu iki tarihi meydanın süreç içindeki değişimi incelenirken koruma alan sınırları içinde olup olmama konusu önem arz etmektedir. Ulu Cami ve çevresi etkilenme geçiş alanında yer alırken Zafer meydanı koruma alan sınırı dışında yer almaktadır. Mekânsal kalite parametreleri bağlamında meydanlar için karşılaştırma yaparken bu durum önem arz etmektedir.

Ulu Cami ve çevresi Kütahya kenti geleneksel merkezinin önemli bir düğüm noktasını oluşturur. Özellikle Ulu Cami, çevresinde yer alan kültürel yapılar ve ticaret aksı bu bölgeye yoğun bir kullanım ve sirkülasyon noktası haline getirir. Meydana olan ulaşım özel araçla, toplu taşımayla ve yaya olarak gerçekleştirilmektedir. Alan içinde yayalara öncelik verilirken toplu taşıma ve araç yolu meydan sınırları dışında kalmaktadır. Meydanın toplu taşıma durağı ile bağlantısı bulunmaktadır. Hat ve sefer sayısı görece Zafer Meydanından azdır. Bu durum meydana erişim konusunda ciddi bir kısıt göstermez. Aksine meydanın yalnızca cadde bağlantısının olması, meydan içinin yaya öncelikli düzenlenmiş olması, Gediz caddesinin bir kısmı ile ticaret aksı olan Hisarlı Ahmed caddesinin yayalaştırılmış olması; meydan sınırları içerisinde yaya öncelikli bir oluşumun olduğunu göstermektedir. Ulu cami her ne kadar insan ölçeği üstünde bir yapı olsa da diğer yapılar 1 2 ve 3 katlı olduğu için alan insan ölçeğine uygundur. Alanın hem çevre ile olan erişilebilirliği yüksek hem de alan içi erişilebilirliği yüksektir. Osmanlı tarihine tanıklık etmiş sembolik bir meydan olmasının yanında bünyesinde önemli imaj öğeleri barındırmaktadır. Ulu cami, müzeler ve tescilli yapılar bunlardan bazılarıdır. Ayrıca işaret ve yönlendirmelerle birlikte yüzey dokusundaki farklılaşma meydan alanını çevre ile belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Araç yolu ile yayalaştırılmış alanlar yüzey döşemesi ile birbirinden ayrılmıştır. Alanda yayalara yönelik pek çok oturma alanı yer almaktadır. Alan içinde araçlar alanın çevresinden geçmekte ve meydan yayalara ayrılmıştır. Ayrıca çevredeki yapılardan mimari olarak farklı yapılar alan sınırları içindedir. Yine yeşil öğeler de alan içinde yoğunlaştığı için meydan algısı kuvvetli ve çevreden ayrılmaktadır.

Ulu Cami ibadet için, çevresindeki müzeler ziyaret için, ticaret sokağı ise hem alışveriş hem çalışma aktiviteleri için zorunlu olarak kullanılmaktadır. Ayrıca pek çok aksın ve yapının bu noktada kesişiyor olması bu bölgeyi önemli bir odak haline getirdiği için

bize zorunlu bir geçiş alanı da sunuyor. Alan sınırlarındaki toplu taşıma durağı da aynı şekilde zorunlu bir aktivitedir. İbadet aktivitesi ise zamana bağlı olarak bu bölgenin yoğun olarak kullanımına neden oluyor. Zorunlu aktiviteler fiziksel ortamın kalitesiyle en zayıf bağa sahip olan aktivitelerdir. Buluşma, oturma, yeme-içme ve fotoğraf çekinme gibi isteğe bağlı aktivitelerin yoğun olması ise bu alanın fiziksel kalitesine bağlıdır. Alanda yer alan Ulu Caminin Kütahya için önemli bir imaj öğesi olması, konumu ve erişim kolaylığı insanların buluşmak için ve bir yerleri tarif etmek için bu alanı kullanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca Kütahya'daki tek padişah camisi olan Ulu Cami fotoğraf çekimi için de önemli bir imge haline geliyor. Alanın sınırları içinde yayalara yönelik tasarlanan oturma öğeleri, aydınlatma ve gölgeleme elemanları ise yeme-içme ve oturma, dinlenme aktiviteleri için uygun bir ortam oluşturuyor. Benzer şekilde şadırvanın oturakları ve caminin basamakları da oturma aktivitesi için kullanılmaktadır. Sosyal aktiviteler ise insanların bir arada karşılıklı olarak zeminden farklı olarak kullanılan zemin bu bölgeye bir mekân hissi vermektedir. Farklılaşan zemin yalnızca yayalara ayrılmıştır ve Ulu Cami dışındaki yapıların insan ölçeğine uygun olması insanların burada sosyalleşebilmelerinin önünü açmaktadır. Ticaret sokağındaki karşılıklı esnaf ilişkileri, müşteri esnaf ilişkisi, ibadet sonrası selamlaşma ve muhabbetler, insanların birbirini ile olan tanışık olma halleri bu alanı sosyal aktivitelerin yapıldığı yaşayan bir alan haline getirmiştir. İnsanlar arası bağlar kuvvetlidir ve yüz yüze ilişkiler hakimdir. Bölgenin aktifliği ise zamansal farklara bağlı olarak değişmektedir. Kullanım yoğunluğu günün her saatinde kullanılan aktif bir mekân olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadın, erkek, çocuk, engelli ve yaşı kullanıcılar görmek mümkün. Alanı kullanan yaşı nüfusu diğerlerine göre daha fazladır. Aktif olmasının yanında insanların mekân ile olan ilişkisine bakarsak %82'lik kesim bu alandan geçip giderken %18lik kesim alanda duraksayıp çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır. Ulu Cami ve çevresi ibadet, selamlaşma, geçiş, oturma, alışveriş, muhabbet, dinlenme, buluşma vs. pek çok amaç için ortak bir kullanım alanı sunmaktadır. Böylece tek bir aktiviteye bağlı kalmayan alan gün boyu aktifliğini korumaktadır.

Zafer meydanı Kütahya kenti ulaşım ağıının önemli bir düğüm noktasıdır. Hem yayalar için hem de araçlar için yoğun bir kullanım ve sirkülasyona sahiptir. Meydana olan ulaşım özel araçla, toplu taşımayla ve yaya olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle yayalaştırılmış olan Sevgi Yolu üzerinden meydana yoğun bir yaya trafiğı söz

konusudur. Toplu taşıma ve araç yolu meydan sınırları içinden geçmektedir. Meydanın toplu taşıma durağı ile bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca sefer sayıları da diğer çalışma alanına göre daha fazladır. Yaya olarak meydana ulaşım her ne kadar rahat olsa da meydan sınırları içerisinde yayalara ayrılan yüzeyler sınırlıdır. Meydanı sınırlayan cadde ve bulvar bağlantıları ile meydanın ortasındaki kavşak yayaların hareketlerini kısıtlamaktadır. Alanın çevre ile olan erişilebilirliği yüksek iken alan içi erişilebilirlikte sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca araç yolları meydanı alt bölgelere ayırmakta ve meydan algısını zayıflatmaktadır. Cumhuriyet tarihini yansıtan sembolik bir meydan olmasının yanında hatırlanabilir öğeler barındırmaktadır. Tescilli yapılar, saat kulesi, tarihi çeşme, Kütahya'nın simgesi olan vazo süs havuzu ve valilik binasının önünde yer alan Atatürk heykeli bunlardan bazılarıdır. Ayrıca işaret ve yönlendirmelerle birlikte alandaki yaya ve araç karmaşası yönetilmeye çalışılmıştır. Fakat çevre ile belirgin bir farklılaşma gözlenmemektedir. Aynı şekilde yüzey dokusunda da bir farklılaşma yoktur. Şekilde görüldüğü üzere alan içinde yayadan çok araçlara yönelik düzenlemeler hakimdir. Araç yolları dışında meydan sınırları içinde otoparklar yer almaktadır. Meydan büyüklük olarak yaya ölçeğinin çok üzerinde kalmaktadır ve bölünmüş bir meydan olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanda yer alan Valilik Binası doğru projelendirilemediğinden estetik açıdan yoksun, meydan ile ilişki kuramayan ve alanın kullanımını fazlasıyla kısıtlayan bir yapıdır. Meydanın büyüklüğü ve sınırlayıcıları düşünüldüğünde tam bir kapalılık etkisi yoktur. Ayrıca meydanı çevreleyen yapıların oransız yüksekliği ve cephe özellikleri meydanda görsel olarak rahatsız edici bir etkiye sebep olmaktadır. Meydanı çevreleyen yapıların çok yükseklikleri ve geniş meydan alanı, ölçek etkisinin insani değerlerin üzerine çıkmasına neden olmaktadır. Bu etkiyi azaltacak hiçbir tasarım öğesi bulunmamaktadır. Mimari anlamda yüksek ve niteliksiz yapılaşma nedeni ile tarihi doku ile ilişkisi zayıflamaktadır. Özellikle eski hükümet konağı ve lise yapıları meydandan algılanamamaktadır. Ayrıca eski belediye binasının yerine yapılan mimari açıdan niteliksiz işletme yapısı yine Fuat Paşa Caddesi'ndeki tarihi dokuyla bağlantıyı sağlayan yaya aksının önünde engel teşkil etmektedir. Meydanın hem işlevsel hem görsel bağlamda verimli kullanımını engellemektedir. Sürdürülebilir ve yaşayan bir kent meydanı için gereken doğru işlevler tanımlanmamıştır.

Zafer meydanı %92 oranda zorunlu aktivitelerin, %5 oranda isteğe bağlı aktivitelerin ve %3 oranda da sosyal aktivitelerin yapıldığı bir mekândır. Zafer meydanı, Ulu Cami çevresinde gözlemlendiği gibi kentin odak noktasını oluşturmaktadır. Kentteki önemli

cadde, bulvarlar ve yapıların kesişim noktasındadır. Otogardan ve istasyondan kente giren insanlar için bir karşılama mekânıdır. Fakat Ulu Cami ve çevresinden farklı meydan sınırları içinde taşıt öncelikli bir tasarımın ön planda tutulmasıdır. Yayaların geri planda bırakıldığı Zafer Meydanı bu sebeplerden dolayı insanların vakit geçirmek yerine geçip gittikleri bir yer haline gelmiştir. Alanın içindeki toplu taşıma durağı yoğun olarak kullanılan bir diğer zorunlu aktivitedir. Meydanın içinde yer alan ticaret birimleri, yakınlarda kurulan pazar alanı ve bankalar zorunlu olarak bu bölgede alışveriş, çalışma ve banka aktivitelerini etkin bir hale getirmiştir. Zorunlu aktiviteler fiziksel ortamın kalitesiyle en zayıf bağa sahip olan aktivitelerdir. Buluşma, dinlenme ve fotoğraf çekinme gibi isteğe bağlı aktivitelerin yoğun olması ise bu alanın fiziksel kalitesine bağlıdır. Alanda yer alan vazo süs havuzunun Kütahya'nın simgesi olması, konumu ve erişim kolaylığı insanların buluşmak için, bir yerleri tarif etmek için ve fotoğraf çekinmek için bu alanı kullanmalarına neden olmaktadır. Fakat zorunlu aktivitelerle karşılaştırıldığında isteğe bağlı aktiviteler geri planda kalmaktadır. Alan sınırları içinde oturma öğeleri, aydınlatma ve gölgeleme elemanları gibi yayalara yönelik düzenlemelerin az olması insanların burada vakit geçirmelerinin önüne geçmektedir. Özellikle oturma ve yeme-içme aktivitesi bu alanda gözlenmemektedir. Sosyal aktiviteler ise Zafer meydanında insanların bir arada karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri muhabbetler olarak karşımıza çıkıyor. Yine bu aktivite Ulu cami çevresi ile kıyaslandığında geri planda kalmaktadır. Meydan algısının zayıf olması, araç öncelikli bir tasarımın olması, insan ölçeğinin hesaba katılmaması insanların burada sosyalleşebilmelerinin önünü kapatmaktadır. İnsanların birbirleri ile tanışık olma halleri sınırlıdır ve bu durum mekânın kalitesini düşürmektedir. İnsanlar arası bağlar zayıf ve yüz yüze ilişkiler sınırlıdır. Bölgenin aktifliği ise zamansal farklara bağlı olarak değişmektedir. Kullanım yoğunluğundaki değişim sabah, öğle ve akşam saatlerindeki gözlemlere göre değerlendirildiğinde saat 9:00-10:00 arası kullanımın öğle 12:00-13:00 ve akşam 17:00-18:00 saatlerine göre daha düşük olduğunu şekilde görüyoruz. Yine de günün her saatinde kullanılan aktif bir mekân olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadın, erkek, çocuk, engelli ve yaşlı kullanıcılar görmek mümkündür. İnsanların mekân ile olan ilişkisine bakarsak %93'lik kesim bu alandan geçip giderken %7'lik kesim alanda duraksayıp çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır. Kısacası Zafer meydanı genellikle zorunlu aktivitelerin yapıldığı ve insanların mekâna bağımlılığının az olduğu bir geçiş alanıdır. Meydan bir kavşak haline gelmiştir. Zafer meydanı geçiş, çalışma, muhabbet, pazar, alışveriş, dinlenme, buluşma vs. pek çok amaç için ortak bir kullanım alanı

sunmaktadır. Böylece tek bir aktiviteye bağı kalmayan alan gün boyu aktifliğini korumaktadır.

Kamusal alanlar bize, toplum tarafından sosyalleşme, kutlama, etkinlik ve dinlenme amacıyla kullanılan mekânlar sunmaktadır. Kentte yaşayan insanların yaşam kalitesi ise bu mekânların kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Kütahya'nın geleneksel meydanı olarak ele aldığımız Ulu Cami ve çevresi ile modern meydanı olarak ele aldığımız Zafer Meydanını çalışma çerçevesinde belirlediğimiz mekânsal kalite kriterleri bağlamında değerlendirilmiştir. Ulaşım, erişilebilirlik, okunabilirlik, aktivite çeşitliliği ve farklı amaçla kullanım alt başlıklarında Ulu Cami ve çevresi toplamda 11 puan alırken Zafer meydanı toplamda 4 puan almıştır. Aradaki bu puan farkının en temel nedeni erişilebilirlik ve okunabilirlik parametrelerinden kaynaklanmaktadır. Zafer meydanına kentin herhangi bir noktasından erişilebilirlik kolay sağlanırken alan içi erişilebilirlikte sıkıntılar yaşanmaktadır. Ulu Cami ve çevresinde yaya ağırlıklı düzenlemeler mevcutken Zafer meydanı araçlar için düzenlenmiş ve yayaların hareketlerini kısıtlayıcı unsurlar barındırmaktadır. Zafer Meydanı sit alanı dışında yer alıp tarihsel süreçte büyük değişimler yaşamıştır. Özellikle Geç Cumhuriyet Döneminde yapılan imar çalışmaları tarihi dokuyu göz ardı ederek bu alanı araçların hâkimiyetinde bir kavşak noktası haline getirmiştir. Bu durum hem yayalar üzerinde baskı yaratmakta hem de meydanın kimliksizleşmesine sebep olmaktadır. Zafer meydanı insanların vakit geçirmek istemediği daha çok bir transfer noktası özelliği göstermektedir. Meydan vazo etrafındaki kavşak ve eski belediye binasının yerine yapılmış olan yer altı otoparkının giriş-çıkışlarının oluşturduğu araç trafiği ile parçalanarak bütünlüğünü yitirmiştir. Kent meydanındaki taşıt yoğunluğu ve trafiği, yayaların güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Aynı süreç Ulu Cami ve çevresinde daha farklı ilerlemiştir. Meydan tarihsel süreç içinde genişlemiş ve değişimler yaşamıştır. Fakat etkilenme geçiş alanında yer alması ve 2006 yılında "Ulu Cami, Yakup Çelebi Medresesi ve Germiyanoglu Hamamı Koruma Alanı" ilan edilmesi sebebiyle korunmuş bir alandır. Meydan içi yayalaştırılmış ve yayaların vakit geçirmesine olanak sağlayacak kent mobilyaları yer almaktadır. Gölgeleme ve konfor koşulları Zafer Meydanına göre çok daha iyi durumdadır. Tüm bu sebeplerden dolayı okunabilirliği de yüksektir. Ulu Cami ve çevresinde meydan algısı yüksekken Zafer meydanında güçlü bir meydan algısı yoktur.

İki meydan için de yapılan bu değerlendirmeler sonucunda ana hipotez doğrulanmaktadır. Bir meydanın korunması ile mekân kalitesi kimliği ve yer duygusu

arasında bir bağ vardır. Ulu Cami ve çevresi de zamanla değişime uğramış bir meydan olmasına rağmen Zafer Meydanına göre daha iyi korunmuştur. Zafer meydanı ise tarihsel süreç içinde yayaların öncelik sahibi olmadığı araçların baskısı altında kalmış bir kavşak noktası haline gelmiştir.

- Akçura, T., & Çapar, M. (1973). Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye’de Tarihi Çevre Korunması ve Restorasyon. *Mimarlık Dergisi*, s. 5-7.
- Akman, K. (2020). Kent Meydanlarının Önemi ve Değişen İşlevi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 17-33.
- Akyol, D., Çiğdem, A., & Düzenli, T. (2017, Ekim). Toplumsal Değişim Sürecinde “Kamusal Mekân”ın Dönüşümü. *The Journal of Academic Social Science*, s. 545-554.
- Altun, A. (1981). Kütahya’nın Türk Devri Mimarisi Bir Deneme. *Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*. içinde İstanbul: Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi.
- Arendt, H. (2000). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, Y. (2022). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kütahya’da Şehircilik Anlayışı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 185-195.
- Büyükcivelek, A. B. (2012). Meydan - Kent Meydanı. M. Ersoy içinde, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (s. 342-345). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Carmona, M. (2010). *Public Places - Urban Spaces*. London: Routledge.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., & Stone, A. (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çelikyay, H. S. (2017). Kent İmgelerinin Kamusal Alanı Tariflemesindeki Rolü. H. S. Çelikyay (Dü.) içinde, *Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu* (s. 19-40). Bartın: Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Çetin, S. (2012). Geç Osmanlıdan Erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu’da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta Kentleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *METU JFA*, 89-126.

- Çınar Altınçekiç, H. S., Ergin, B., & Tanfer, M. (2014). Tarihsel Süreç İçinde Kent Kimliğinin Mekânsal Kalite Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma (Taksim Meydanı). *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, s. 132-148.
- Demir, Ş., & Sesli, M. (2007). Kamusal Alan (Türkiye’de Kamusal Alan Kavramlaştırılmasının Muhtevası: Tektiplilik mi, Çoğulculuk mu?). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 273-292.
- Durak, H. B. (2018). *Tarihi Kent Meydanları ve Donatılarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi Sultanahmet Meydanı Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.
- Erdönmez, E., & Çelik, F. (2016). Kentsel Mekanda Kamusal Alan İlişkileri. *TÜBA-KED*, 145-163.
- Erdönmez, M. E., & Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron*, s. 67-87.
- Ersoy, M. (Dü.). (2012). *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Ninova Yayınları.
- Erten Bilgiç, D. (2014). Kent Meydanı Kavramının Değişen Anlamı ve İzmit Üçyol Meydan Uygulaması. *NWSA-Social Sciences*, s. 1-20.
- Eser, L. (1955). *Kütahya Evleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Etike, B., & Erdönmez Dinçer, M. (2019). Beşiktaş Meydanı İle San Marco Meydanının Kamusal Mekan Kalitelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Yeni Ufuklar* (s. 9-34). içinde Ankara: Gece Akademi.
- Fauole, P. (1995). *Squares in Contemporary Architecture*. Amsterdam: Waanders Publishers Architectura & Natura Press.
- Foucault, M. (1997). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Washington: Island Press.
- Gehl, J. (2004). *Towards A Fine City For People - Public Spaces - Public Life*. London : Transport for London and Central London Partnership.
- Gençel, Z. (2000). Geleneksel Türk Kentinde Meydan Kavramı. *Ege Mimarlık Dergisi*, s. 22-25.

- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gökgür, P. (2017). Kamusal Alanın Değişimini ve Dönüşümünü Etkileyen Faktörler. S. Çelikyay içinde, *Kamusal Alanların Mekansal Organizasyonu* (s. 1-17). Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Gökgür, P. (2017). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Greene, S. (1992). *Cityshape Communicating and Evaluating Community Design*. Chicago: American Planning Association.
- Gürkaş, T. (2007). Bir Dil Oyunu. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, s. 56-57.
- Habermas, J. (1978). *L'Espace Public*. Paris: Payot.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (16. b.). (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Hasol, D. (2005). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayın.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Basım Yayınevi.
- Hürata, A., Numan, İ., & Aygen, F. Z. (2021). Kütahya İlının Kentleşme Süreci ve Geleneksel Konut Dokusunun Koruma Sorunları. *bāb Journal of Architecture and Design*, s. 105-125.
- İnceoğlu, M. (2007). *Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İnceoğlu, M., & Aytuğ, A. (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. *Megaron*, s. 131-146.
- Kaftancı, G. (2000). Avrupa'dan Örneklerle Meydan Kavramına Bir Yaklaşım. *Ege Mimarlık Dergisi*, s. 20-21.
- Kangur, K., & Traks, M. (2011). *The Square in Space and Time Part 1 Classification and Typologies*. Tallinn.
- Kanıpak, Ö. (2007, Mart). Kamusal Mimarlıkta Muhafazakarlık. Ocak 19, 2023 tarihinde <https://v3.arkitera.com/g60-kamusal-mimarlikta%02muhafazakarlik.html> adresinden alındı

- Karadeniz, B. (2019). *Kütahya Tarihi Kent Dokusunun 20. Yüzyıl Başından Günümüze Değişim Süreci ve Korunmasına Yönelik Öneriler*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, E., & Dülger Türkoğlu, H. (2003, Kasım). Kentsel Açık Alanlar: Beşiktaş İskele Meydanı ve Çevresi. *Yapı Dergisi*, s. 65-67.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. London: Academy Editions.
- Kuban, D. (1992). *Mimarlık Kavramları, Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kuban, D. (1998). *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kütahya. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Kütahya 1973 İl Yıllığı*. İzmir: Kütahya Valiliği.
- Kütahya Belediyesi Arşivi. (tarih yok).
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (1981). *Good City Form*. Cambridge: MIT Press.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Madanipour, A. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry Into a Socio-Spatial Process*. İngiltere: Wiley.
- Madanipour, A. (2010). *Whose Public Space?* New York: Routledge.
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City Social Justice and the Fight for Public Space*. New York: The Guilford Press.
- Nalbant, M. (2016, Eylül). Türkiye’de Kentsel Mekânlarda Kamusal Alanın Konumu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 1(1), s. 12-27.
- Nasar, J. L. (1992). *Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Application*. New York: Cambridge University Press.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence Space & Architecture*. London: Studio Vista.

- Oktaý, D. (2007). Kentsel Kimlik ve Canlilik Bağlamında Meydanlar: Kuzey Kıbrıs'ta Bir Meydana Bakış. *Dosya: Kentler ve Meydanları*. Nisan 6, 2023 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1288> adresinden alındı
- Oudeh, S., & Türkoğlu, H. (2021). Kentsel Açık Alanların Değerlendirilmesi: Karaköy Örneği. *Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, s. 29-45.
- Önal, F., & Özbudak, Ö. (2018). Modernleşme ve Cumhuriyet'in Kamusal Mekan Dönüşümü Sürecinde Kütahya Cumhuriyet Meydanı'nın İncelenmesi. *SETSCI Conference Indexing System*, 1001-1009.
- Önder, S., & Akıanoğlu, F. (2002). Kentsel Açık Mekan Olarak Meydanların İrdelenmesi. *S. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 96-106.
- Özbek, M. (2004). Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek (Dü.) içinde, *Kamusal Alan* (s. 19-89). İstanbul: Hil Yayın.
- Özbudak, Ö. (2018). *Kütahya'nın Kent İmgesi Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özbudak, Ö., & Önal, F. (2018). Modernleşme ve Cumhuriyet'in Kamusal Mekân Dönüşümü Sürecinde Kütahya Cumhuriyet Meydanı'nın İncelenmesi. *2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies* (s. 1001-1009). Samsun: ISAS.
- Özdemir, Z., Tezer, S. T., Bezircioğlu Senvenli, G., Kömürcü, P., Uslu, D. D., & Karabacak, G. (2014). Bir Metropoliten Buluşma Alanı Olarak Eminönü Meydanı'nın Değerlendirilmesi. *26. Yapı Yaşam Kongresi " Kent Merkezini yeniden Keşfetmek"*.
- Özer, M. N., & Ayten, M. A. (2005). Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları. *Planlama Dergisi*, s. 96-103.
- Özgür, E. F. (2017). Kamusal Alan ve Kamusal Mekân Perspektifinden Kentleşme ve Planlama. *Bir Kenti Anlamak Sinop Yaz Atölyesi* (s. 80-93). içinde İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, M. (2012, 05 21). *Kamusal Mekanda İktidar Baskısı ve Direniş Olanakları*. Mimari Tasarım ve Eleştiri:

<https://mimaritasarimveelestiri.wordpress.com/2012/05/21/kamusal-mekanda-iktidar-baskisi-ve-direnis-olanaklari-melike-ozkan/> adresinden alındı

PPS. (2000). *How to Turn a Place Around. A Handbook for Creating Succesful Public Spaces*. Project for Public Spaces.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.

Roger Tym, Partners, & One NorthEast. (2006). *Physical Regeneration Investment Framework*. Newcastle: One NorthEast.

Roth, L. M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sennet, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sertkaya, İ., & Çolak, A. (2011). Kent Meydanları: Adana 5 Ocak Meydanı Örneği Üzerine Bir İrdeleme. *ÇÜ Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 97-106.

Sezer, D. (2010). *Kastamonu Kent Dokusu İçinde Cumhuriyet Meydanının İncelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sitte, C. (2020). *Sanat İlkelerine Göre Kent İnşa Etmek*. İstanbul: Janus Yayıncılık.

Şahin, E. (2007). Meydanlarda Kullanıcı Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme: Bursa Orhangazi Meydanı. *Dosya: Kentler ve Meydanları*. Nisan 6, 2023 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1291> adresinden alındı

Tarihçe. (2023, Eylül). Türkiye Cumhuriyeti Kütahya Valiliği: <http://www.kutahya.gov.tr/tarihce> adresinden alındı

Taşçı, H. (2014). *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Tayşi, Ş. E. (2006). *İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tayşi, Ş. E. (2006). *İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2023, Şubat). Yaşamda Kamusal ve Özel Alan Ayrımı. *KA Akademi*, s. 1-22.
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota .
- Tuncel, M. (1981). Kütahya İlinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası. S. Arman, B. Mereyer, & O. Asla içinde, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya*. İstanbul.
- Tümer, G. (2007). İnsanlar, Kentler ve Meydanlar. *Dosya: Kentler ve Meydanları*. Mayıs 13, 2023 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1287> adresinden alındı
- Ulutaş, E. (2019). İmgeden Gerçekliğe: Kamusal Bir Mekân Olarak Meydan. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 138-146.
- Usta, G. (2020). Mekan ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 25-30.
- Uysal Bilge, F. (2021). Kamusal Alanların Evrilmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, s. 141-156.
- Uzgören, G., & Erdönmez, M. E. (2016). Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Megaron*, s. 41-56.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Bizans ve Selçukiyle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Voordt, D. v., & Wegen, H. (2005). *Architecture In Use: An Introduction to the Programming, Design and Evaluation of Buildings*. Amsterdam: Architectural Press.

- Weber, M. (2010). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*. (M. Ceylan, Çev.) İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Whyte, W. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington: PPS Project for Public Spaces .
- Wolton, D. (1998). *Penser la communication*. Paris: Flammarion.
- Yıldız, H. D. (1981). Kütahya'nın Tarihçesi. *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*. içinde İstanbul: Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXVI(2), s. 227-272.
- Zengel, R. (2007). “Dönüştürülmüş” Bir Meydan: İzmir Konak Meydanı'na Analitik Bir Yaklaşım. *Dosya: Kentler ve Meydanları*. Mayıs 18, 2023 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1290> adresinden alındı
- Zucker, P. (1959). *Town and Square From Agora to the Village Green*. New York: Columbia University Pres.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Çakır, E. G. (2023). Kamusal Alan Olarak Meydanların Günümüzde Değişen Kullanımı. International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends 10 (s. 109-111). Baku, Azerbaijan: Baku Euroasian University, IKSAD.

